

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ
ANABİLİM DALI

THOMAS BERNHARD'IN OTOBİYOGRAFİK BEŞLEMESİNDE
ANTİTORİTER VEÇELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞAHİN SINIR

Temmuz 2024

DENİZLİ

**THOMAS BERNHARD'IN OTOBİYOGRAFİK BEŞLEMESİNDE
ANTİTORİTER VEÇELER**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

**Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim
Dalı**

Yüksek Lisans Programı

Şahin SINIR

Danışman: Prof. Dr. Güney Çeğin

Temmuz 2024

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

şahin SINIR

ÖZET

THOMAS BERNHARD'IN OTOBİYOGRAFİK BEŞLEMESİNDE ANTİOTORİTER VEÇHELER

Şahin SINIR
Yüksek Lisans Tezi
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Güney ÇEĞİN
Temmuz 2024/ IV+86 sayfa

Bu tez, iki dünya savaşı arası dönemde, tüm dünyayı dönüştüren toplumsal krizlerin çalkantısında dünya görüşü oluşan ve Avusturya'da büyüyen Thomas Bernhard'ın topluma dair görüşlerini otobiyografik eserlerinde nasıl yansıttığını anlamak ve açıklamak amacıyla nitel araştırma deseninde kurgulanmıştır. "Otobiyografik Beşleme" olarak bilinen eserlerinde Thomas Bernhard, çocukluk ve gençlik yıllarına dair önemli anekdotlar paylaşırken toplumun kendisi, toplumun biçimlendirdiği bireyler, toplumla kurduğu ilişki ve bu ilişkiye dair gözlemlerini süreğenlik içerisinde sunmuştur. Yaşam serüveninin yazarlık dönemi süresince topluma ve Avusturya Devleti'ne karşı eleştirilerini esirgemeyen Bernhard, bu eleştirilerinin temelini var eden yaşamsal izleği boyunca otoritenin farklı tezahürleriyle ilişkilendirilmiş ve bu ilişkilendirilmenin kendisinde yarattığı 'tiksinme' halini, düşüncelerini toplum için biçimlendirmeden, anarşist bir tavırla sunarak, özelde Avusturya toplumuna, genelde otoritenin kendisine karşı adeta ayna tutmuştur. Tezde Thomas Bernhard'ın fikirlerinin edebî eserlerindeki karakterleri üzerinden uygulanışı da ilgili dönemin analizine dahil edilerek Bernhard'ın 'maruz' kaldığı dışsallıklar açıklanmış ve en son Otobiyografik Beşlemesi söylem analizi ile irdelenerek farklı otorite kaynaklarına dair hangi anti otoriter veçheleri ürettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Toplumun alışılmış işleyişinde var olan ve normlaşmış kabullerin bozukluklarını, yarattığı karakterlerin buhranları ile sembolleştiren ve otoritenin etkileşimlerindeki gömülü doğasını kalem bükmeden eleştiren Bernhard'ın içerisinde yaşadığı kültürden ve kendi ulusunun siyasi durumundan nefret etmesi ve kişisel olarak geliştirdiği otorite karşıtı tavırlar yaşamı boyunca kendisine eşlik etmiştir ve bir yazar olarak onun en ayırt edici niteliği olan otorite karşıtı tavrın hangi toplumsal koşullarda oluştuğu ve hangi toplumsal sorunlara karşı ileri sürüldüğü açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bernhard, otorite, Nazizm, devlet, otobiyografi, eğitim, aile.

ABSTRACT

ANTI-AUTHORITARIAN ASPECTS IN THOMAS BERNHARD'S AUTOBIOGRAPHICAL PENTATEUCH

Şahin SINIR

Master Thesis

Department of General Sociology and Methodology

Adviser of Thesis: Assoc. Prof. Dr. Güney ÇEĞİN

July 2024, IV+86 pages

This thesis is designed within a qualitative research framework to understand and elucidate how Thomas Bernhard, whose worldview was shaped amidst the tumult of global societal crises between the two World Wars and who grew up in Austria, reflects his views on society in his autobiographical works. Known as the "Autobiographical Quintet," Bernhard shares significant anecdotes from his childhood and youth, presenting his observations on society itself, individuals shaped by society, the relationship with society, and his reflections on this relationship over time. Throughout his literary career, Bernhard unabashedly criticizes society and the Austrian State, engaging with various manifestations of authority along the fundamental trajectory that underpins his critiques. Through an anarchist stance, he articulates his feelings of 'disgust' engendered by these manifestations, shaping his thoughts for society, particularly holding a mirror to Austrian society at large. The thesis also includes an analysis of how Bernhard's ideas are applied through the characters in his literary works of the period, examining the external influences faced by Bernhard and ultimately investigating which anti-authoritarian aspects he generates concerning different sources of authority, culminating in discourse analysis of his Autobiographical Quintet.

Bernhard symbolically manifests the flaws in established societal operations and normalized assumptions, critiquing the embedded nature of authority in interactions through the turmoil experienced by his created characters. His personal development of anti-authoritarian attitudes against the backdrop of his culture and nation's political situation, marked by his lifelong aversion and the distinctive anti-authoritarian stance as a writer, elucidates the social conditions under which this stance emerged and the societal issues it addresses.

Keywords: Bernhard, authority, Nazism, state, autobiography, education, family.

ÖN SÖZ

Öncelikle gerek lisans dönemimde gerekse sonrasında yaşama dair hemen her anlamda bana bir hoca olmaktan çok gerçek bir dost olan, hayatıma kattığı birçok şeyin yanında, beni Thomas Bernhard'la da tanıştıran, yüksek lisansa başladığım 2009 yılında araştırma görevlisiyken, geçen on beş yılın ardından profesör unvanı alarak tez danışmanım olan, on beş yılın ardından bile içindeki hocalık arzusundan hiçbir şey kaybetmeyerek beni yüksek lisansımı bitirmem konusunda durmaksızın kırbaçlayan Prof. Dr. Güney Çeğin'e şimdi ve daima sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisansı yıllar önce birlikte bırakıp yıllar sonra birlikte bitirmeye karar verdiğimiz, bilgisi ve dostluğuyla öğrenme açlığımı durmaksızın diri tutan sevgili dostum Cem Orhan'a; tezin araştırma ve yazım sürecinde motivasyonumu korumama yardımcı olan ve resmi işlemler konusunda sorularıma her zaman desteğini sunan Doç. Dr. Mustafa Gültekin'e; tezin yazım aşamasında teknik yol haritamı belirlemem konusunda ve editoryal sürecin her anında yanımda olan Ertan Akkaş'a; derin bilgisi, tecrübesi ve okuma notlarıyla tezin adeta var olmasını sağlayan Dr. Kadir Gülen'e en derin teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
1. GİRİŞ	1
2. BİRİNCİ BÖLÜM İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM.....	13
2.1. Almanya ve Avusturya'nın Durumu	13
2.2. Thomas Bernhard'ın Biyografisi.....	21
2.3. Bernhard ve Avusturya'nın Olgun Siyasi Kültürü	26
2.4. Nesnelere ve Dünyada Olmak.....	32
2.5. Eylemin Trajik ve Komik Dönüşümleri	36
3. İKİNCİ BÖLÜM BERNHARD VE OTORİTE	45
3.1. Otorite ve Birey Arasındaki İlişki	45
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ANTİOTORİTER VEÇHELER.....	56
4.1. Aile	56
4.2. Eğitim	59
4.3. Sağlık.....	64
4.4. Din.....	67
4.5. Devlet	69
5. SONUÇ	72
6. KAYNAKLAR	79
7. ÖZGEÇMİŞ	82

1. GİRİŞ

Bu tezin amacı, Thomas Bernhard'ın edebî yapıtlarında ortaya çıkan otorite karşıtlığını, genel olarak çocukluğunun geçtiği I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönem üzerinden ele alıp, ardından II. Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Avusturya toplumlarının içine düştüğü sorunlar ve geçirdiği dönüşümler üzerinden değerlendirmektir. Burada otorite ile kastedilen şey, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren modernleşme sancuları çeken Avusturya toplumunda varlığını sürdürmekte olan ama modernleşme süreçleri nedeniyle hızlı bir şekilde değişim ve dönüşüme uğrayan başta aile, din, ve eğitim gibi kurumların yerlerine konulan yeni formların işlevidir.

İki savaş arası dönemde Almanya'dan Avusturya'ya yayılan faşizmin yarattığı yeni otoriter yönetim biçimi, Bernhard'ın hem kişisel hem de estetik düzeyde bu ilişkilere verdiği tepkiler, esas tema olarak ön plana çıkarılacaktır. Bernhard'ın yapıtlarındaki en önemli temalardan biri, değişen otorite ilişkilerinin yol açtığı toplumsal yabancılaşma ve bireysel yönsüzlük duygusudur.

Bir başka deyişle Bernhard'ın romanlarında, öykülerinde ve şiirlerinde, genel olarak Avusturya ve özel olarak Almanya toplumunun geçirdiği devasa ölçekli ekonomik ve sosyolojik dönüşümlere verilen estetik ve politik bir yanıt vardır. Çünkü “tarihi boyunca birçok rejim değişikliği yaşamış ve kültürel olarak heterojen bir yapıya sahip olan Avusturya, Bernhard'ın dünyaya geldiği yıllarda büyük bir ekonomik krizin içindeydi.”¹ Bu krize verilen yanıt, yorumcular tarafından çoğu zaman “nihilizm” (Friedrich Nietzsche'yi akla getirir) ve “anlamsızlık” (Albert Camus'yü akla getirir) olarak isimlendirilmiştir. Bu iki uçlu diyalektik tepki, Bernhard'ın karakterlerinin deneyim dünyasında sıklıkla varılan ontolojik sonuçlar olacaktır.

Buna göre, eski feodal ailenin, göreneklerin, otoritenin ve babanın yol gösterici olmaktan çıktığı bir dünyada, bunların yerine geçen temel değerler, herhangi bir anlamın diğerleri arasından esas anlam olarak koyutlanmasını imkânsız kılan nihilizm ve bu durumun başkarakterlerin fenomenolojik dünya deneyimlerine damgaladığı anlamsızlık ya da beyhudelik duygusudur. Bernhard'ın edebî yapıtı, en temel düzeyde “otorite problemi” adını vereceğimiz sorunu çözmeye çalışır; ancak edebî üslup açısından bu problemin çözümsüz ve gerçek dünyada herhangi bir karşılık bulmaktan

¹ Hazal Yürüklü, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü ile Thomas Bernhard'ın Kireç Ocağı ve Bitik Adam Eserlerinde Karşılaştırmalı Olarak Birey ve Toplum Eleştirisi*, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022, s. 28.

uzak olduğu ve okuru ancak metin içi kimi üslup teknikleriyle üretilen ütöpic ideallere gönderebildiğini ortaya koymak, bu tezin en temel amacını oluşturmaktadır. Daha doğrusu, Bernhard'ın özöme dönük iyi niyetli çabaları ve dedesinin yaşamında oynadığı rol ne kadar önemli olursa olsun, Avusturya toplumunun içinde bulunduğu koşullar ve geçmişten aldığı çelişkilerin hiçbir şekilde özöme ulaştırılması mümkün değildir.

Gerçekten de Avusturya toplumunun yaşadığı deneyimler, tarihsel anlamda çok büyük bir kırılma yaratmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni yönetici kadrolar ve Avusturya kùltürünün giderek piyasalaşması ve buna bağlı olarak popüler kùltürün eski ağırbaşlı feodal kùltürü ve otoriteyi tümüyle ortadan kaldırması, Bernhard'ın romanlarında işlenen aralıksız bir eleştiri ve dalga konusu olacaktır. Bernhard kendi milli kùltürüne aleni bir şekilde düşmanlık besleyen ama aynı zamanda Avusturya toplumunun en ikonik yazarlarından biri olduğu kabul edilen bir kùltür adamıdır. Bu yüzden, kendi milli kùltürünü savunmayı ve Bernhard'ın eleştirilerini karşılıksız bırakmamayı arzu eden bir sürü eleştirmen, yazarın acımasız saldırılarına ve eleştirilerine maruz kalmıştır.

Üstelik Bernhard kendisini halktan biri olarak gören ve bunu kendi kişisel yaşantısında hiç kasılmadan pratiğe döken birisidir. Ona şehir merkezindeki herhangi bir parkın herhangi bir bankında rastlamak ve kendisiyle sohbet etmek ya da tam tersine kendisini eleştirmek, çoğu Avusturya vatandaşı için sıradan bir deneyim olmuştur. Bernhard'ın kendi kişisel yaşamına ve Avusturya toplumundan aldığı eleştirilere bu tez boyunca yeri geldikçe değinilecektir. Ama bu durum (yani hem Avusturya'nın en iyi yazarlarından biri olması ve hem de mevcut Avusturya kùltürüne ve devletine aralıksız bir düşmanlık ve kin beslemesi) onun yaşamındaki kayda değer paradokslardan birine işaret ettiği için özel olarak önemlidir.

Bernhard'ın entelektüel gelişimine kısaca bir göz attığımızda, çocukluğunda tek destekisinin dedesi Johannes Freumbichler olduğunu (ki kendisi de tanınmamış bir yazardır) görürüz. Aslında babasıyla hiçbir ilişkisi olmadığı ve annesiyle şefkatli bir ilişki kuramadığı için dedesi Bernhard'ın hayatında bu kadar öne çıkmıştır denebilir. "Bernhard'ın dedesi dışında güvendiği ve kendine yakın hissettiği kimsesi yoktu ve dedesini de kaybettikten sonra, ömrünün sonuna dek sürececek bir yalnızlığın içine

çekilmişti. Bu yalnızlık sürecinde Bernhard'ın karakterleri kendisine eşlik etmişlerdir.”² Annesinin kötü mali durumu ve Hollanda'dan Avusturya'ya taşınmak zorunda kalmalarından sonraki süreçler, Bernhard'ın başını hiçbir zaman geçim sıkıntılarından kaldıramadığını ve rahat bir çocukluk geçiremediğini göstermektedir.

Annesi onu kontrol edemeyen ve yer yer ona şiddet gösteren bir kadındır: “Annem asla benimle başa çıkamazdı. Aslında bu bisiklet olayı gibi olaylarda mutlaka dayak yerdim, çoğunlukla da mutfak dolabındaki küçük kırbaçla beni döverdi.”³ Annesinin psikolojik durumu iyi değildir ve ona karşı ciddi suçlayıcı cümleler sarf etmiştir: “Bana karşı, bir sen eksiktin! bütün mutsuzluğum senin yüzünden!, Allah seni kahretsin!, hayatımı mahvettin! , her şey senin yüzünden! , ölümüm senin elinden olacak!, hiçbir işe yaramazsın, senden utanıyorum!, baban gibi işe yaramaz, beş para etmezsin tekisin!, başımın derdi, yalancı! gibi birçok yaralayıcı söz sarf ederdi.”⁴ Bernhard'ın yorumu bu sözlerin kendisine değil, babasına söylendiğidir: “Aslında annem bana değil, nefret ettiği babama küfrediyordu; kırbacıyla beni değil, acılarının asıl nedeni olan kişiyi dövüyordu. Kırbacın her inişi, aslında artık hiç kimseyle, büyükbabamla bile iletişim kurmayan babama inen bir darbeydi.”⁵ Bu kötü ilişki Bernhard'ın annesi ile ilişkisine yaşamı boyunca eşlik etmiştir:

*Bana hayatım boyunca, onun mutluluğunun önündeki tek engel olduğumu hissettirdi. Bana bakınca, onu terk eden sevgilisini, babamı görüyordu. Bende onu acılar içinde bırakıp giden adamı buluyordu. Ona çok benziyordum, bir defasında onun bir fotoğrafını görmüştüm. Cidden aramızdaki benzerlik şaşırtıcıydı. Aslında buna benzerlik denemezdi, yüzüm onun yüzünün aynısıydı. Hayatının en büyük hayal kırıklığı, yaşadığı en büyük yenilgi, beni her görüşünde tekrarlanıyordu. Ben onun yanında oldukça da, bununla her gün yüzleşmek zorunda kalıyordum.*⁶

Fakat bu dayak ve psikolojik suçlamaların Bernhard üzerinde derin etkileri olmuştur: “Kırbaçtan korkardım ama annemin onunla attığı dayakların derin bir etkisi

² Yürüklü H., *age*, s. 32.

³ Thomas Bernard, *Çocuk*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, 2016, s. 24.

⁴ Thomas Bernard, *Çocuk*, s. 25.

⁵ Thomas Bernard, *Çocuk*, s. 25.

⁶ Thomas Bernard, *Çocuk*, s. 25.

yoktu. Ancak şeytani sözlerle amacına ulaşır, sakinleşirdi; bu sözler bende hayatım boyunca kurtulamadığım derin yaralar açtı.”⁷ Şöyle yazmıştır: “Annemle hayatım boyunca mesafeli, güvensiz ve kuşkulu bir ilişkim olmuştu, hatta deyim yerindeyse arada husumetler vardı. Bunun sebeplerini belki bir gün araştırmaya değer bulurum.”⁸

Bu süreçte ülkenin en izbe bölgelerinden birinde geçimini sağlaması gerektiğinden bakkal çıraklığı yaptığı bile olmuştur. “Ya kendimi öldürecektim ki bunun için yeterince cesur değildim; ya da daha fazla tantanaya mahal vermeden liseden ayrılacaktım. Kendimi öldürmedim, onun yerine çıraklığa başladım.”⁹ Bu maddi imkânsızlıkların en kötü armağanı, tahsil yaşantısının kesintiye uğraması ve Bernhard’ın müzik dışında birçok alanla tanışmak için okuldan ve hocalarından hiçbir yardım alamamasıdır. Siyasi umutsuzluğunun ya da politik hareketlere dönük inançsızlığının ardında da bu kişisel deneyimlerin büyük bir etkisinin olduğu su götürmez bir gerçektir. Ama Bernhard’ın entelektüel gelişiminin kişisel geçim sıkıntısı ve yalnızlığı nedeniyle sekteye uğradığını söylemek de bir o kadar doğrudur.

Bernhard’ın edebî yapıtlarında sahneye çıkardığı kahramanların büyük bir kısmı, biraz önce bahsi geçen deneyime yol gösterecek kesin bir otorite yokluğundan ve buna bağlı olarak nihilizm veya hiçlik probleminin yakıcılığından dolayı ıstırap çeken tiplerdir. “Bernhard’ın eserlerindeki karakterler hayatı sorgulayan, yaşama umudu kalmamış, etraflarında gelişmekte olan dünyaya ayak uyduramayan, aykırı ve toplumdışı kişilerdir.”¹⁰ Bu aykırılık ve boşluk duygusu ister sıradan bir kişi ister bir bilim insanı başkarakter olarak seçilsin, Bernhard’ın bütün yapıtlarındaki başat izleklerden biridir. Bunlar genelde eylemleri için geçmişin hiçbir belirleyici kaynağına başvuramayan ve yollarını hep el yordamıyla bulmaya çalışan, resmen her seferinde sıfırdan başlamak zorunda olan kişilerdir. Dolayısıyla nesnel dünya ve diğer kişiler onlar için hep bir kapalı kutudur; bir başkarakter bunların kendi eylemlerine nasıl karşılık vereceğini hiçbir zaman bilemez ve hiçbir zaman onlara uyumlu karakterler gözüyle bakamaz.

Ama en nihayetinde, Bernhard’ın deneyim sorusuna verdiği yanıtın olumsuz olduğunu ve nihilist bir dünyada Hobbesçu anlamıyla insan ilişkilerinin (“insan insanın kurdudur”) her yere nüfuz ettiğini görmek, okurlar için işten bile değildir. Farklı

⁷ Thomas Bernard, *Çocuk*, s. 31.

⁸ Thomas Bernard, *Nefes – Bir Karar*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, 2016, s. 55.

⁹ Thomas Bernhard, *Kiler – Bir Kaçış*, çev. Sezen Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 11.

¹⁰ Yürüklü H., *age*, s. 32.

insanlar arasındaki ilişkiler, iletişim kanalları ve bilinçli öne sürümler tam anlamıyla yabancılaşmış ve şeyleşmiştir. Yabancılaşma ve şeyleşmeden kasıt, eylemin kaynağının ortadan kalktığı ve birey açısından tek geçerli deneyimin saçma olduğu bir dünyada, başkarakterlerin dünya ile ve diğer insanlarla kurduğu ilişkilerin Durkheimci anlamda bir anomali ve yabancılaşma üretmekten başka bir şansının olmadığıdır. Bir başka deyişle iki insan arasındaki ilişkiyi yabancılaşmadan kurtulmuş ve birbirlerini tam anlamıyla tanıdıkları Hegelci bir özbilinçli doyum ilişkisi içerisinde tasvir etmenin imkânsız olduğu bir dünyadır burası. Dolayısıyla bütün başlangıç edimleri ister istemez bir yabancılaşma, içsel ketlenme ve en nihayetinde öz-yıkım süreciyle nihayete erecektir.

Bu anomali ve yabancılaşma deneyiminin modern roman kuramında ciddi bir tematik ağırlığı olduğunu söylemek mümkündür. Bir anlığına, genel olarak roman kuramı ile ilgili yazılanlara şöyle bir baktığımızda, birey ve dünya arasındaki ilişkinin farklı bir tarzda ifade edilmeye başlandığına şahit oluruz. Gregory Lukacs'a göre roman, burjuva toplumunun epiğidir ve bu toplumda artık eski toplumların evrensel kategorileri ve bütünlüklü tasarımları hiçbir biçimde geçerli değildir. "Daha doğrusu, kapalı doğası Yunanlıların hayatlarının aşkın özü olan çember, bizim için yok olmuştur; biz kapalı bir dünyada soluk alamayız."¹¹ Premodern toplumlarda bireyler, kendilerini dünyayla birleşik ve onun içerisinde belli ve kesin bir konumu işgal eden varlıklar olarak görür. Bunlar genellikle küçük ölçekli topluluklardır ve bunlarda kozmosa dair evrensel ve sabit dinsel bakış açıları söz konusudur. Hiyerarşik açıdan bakılırsa toplumsal sınıflar ve kalıtımla geçen sosyal statüler arasında çok az geçirgenlik vardır. Birey, büyük çoğunlukla doğduğu sınıfın üyesi olarak ölür.

Dolayısıyla bireylerin dünya görüşü ve kozmos içerisindeki yeri bu toplumlarda yerinden oynatılamayacak kadar sabittir. Burada toplumsal varoluş ile bireysel anlamlar arasındaki dosdoğru bir denklik ve karşılıklılık söz konusudur. Şöyle yazar Lukacs:

Ruh kendi içinde, onu düşmeye kışkırtabilecek ya da uçsuz bucaksız yükseklikleri keşfetmeye özendirilecek bir uçurumun varlığından henüz habersiz olduğunda, dünyaya hükmeden, yazgının bilinmeyen ve adil olmayan armağanlarını bölüştüren tanrısal güç, henüz insanın kavrayışının dışında

¹¹ Georg Lukacs, *Roman Kuramı*, çev. Cem Soydemir, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 43.

*kaldığı halde yine de ona bir babanın küçük çocuğuna olduğu kadar tanıdık ve yakın olduğunda tüm eylemler dünyaya tam uyan bir giysidir olsa olsa.*¹²

Üstelik genel olarak modern öncesi toplumlar, sabit görenekler ve yol gösterici kılavuzlar yarattıkları için, bireylere ömür boyunca yollarını çizecekleri ilkeleri ve yükümlülükleri durmadan hatırlatan, onları yaşayacakları deneyimlere önceden hazırlayan verili kabuller ve sınırlamalar sunar. Burjuva toplumunun doğuşu ile birlikte bu bütünlüklü tablo giderek parçalanacak ve yerini kişisel sorumluluk ve hukuki bağlar alacaktır.

Lukacs'ın kuramından devam edersek, burjuva toplum, eski (feodal) toplumun bütünlüklü yapısını yıkan ve onun yerine toplumsal anlamı bireye göre dışsallaştıran ve yabancılaştıran bir ontolojik-tarihsel toplumsallık biçimi yaratmıştır. “Roman, hayatın kapsamlı bütünselliğinin artık dolaysızca verili olmaktan çıktığı, anlamın hayata içkinliğinin bir sorun haline geldiği ama yine de bütünsellik terimleriyle düşünen bir çağın epiğidir.”¹³ Bir başka deyişle kapitalist toplumun yapıları, artık eski toplumunki gibi sabit değildir ve bireye yol gösterecek ilkeler ve görenekler geri döndürülemez biçimde ortadan kalkmıştır. Burada artık bireyin kendisine yol gösterecek ilkelerin yerini kişisel özdeğer ve bireysel çıkar almıştır.

Dolayısıyla toplumsal varoluş ile anlam artık örtüşemez; anlam, bireysel bir arayış ve sorun hâline gelir. Anlam ya da bütünsellik hep aranacak ancak hiçbir zaman bulunamayacaktır. “Dünyamız son derece genişlemiştir, armağanlar ve tehlikeler bakımından her köşesi Yunanlıların dünyasından daha zengindir; ama böyle bir zenginlik, hayatın dayandığı olumlu anlamı -bütünselliği- geçersiz kılmaktadır.”¹⁴ Onun bir şekilde peşine düşülmesi gerekir; çünkü birey, eskisi gibi anlamı ve bütünselliği önünde ve yaşamında hazır bir biçimde bulamaz. Dolayısıyla özne ve nesne arasında artık kapatılamaz bir uçurum açılmıştır. Modern felsefede de çok fazla tartışılan zihin ve beden ikiliği, aslında roman özelinde anlam ile varoluş ya da içerisi ile dışarıları arasındaki kopukluk biçimini almaktadır. Bu iki kerte arasındaki ilişki her zaman çözülmesi gereken ama roman özelinde hiçbir zaman çözülemeyecek ve varlığını devam ettirecek bir problem olarak kalacaktır.

¹² Lukacs G., *age*, s. 40.

¹³ Lukacs G., *age*, s. 64.

¹⁴ Lukacs G., *age*, s. 44.

Bu çözümsüzlüğün bireyin modern deneyimi açısından anlamı tam olarak nedir? Artık kişisel deneyim, anlamı verili olarak bulabileceği bir dünyada ikamet ediyor değildir. Tam tersine, çelişkiler ve öteki insanların projeleri, yabancılaşmış güçler olarak durmaksızın karşısına dikilecek ve onun projelerini örseleyecektir. Bir diğer ifadeyle eski feodal toplumun bütünlüğünün yerine burjuva toplumunun yabancılaşmış deneyim evreni geçecektir. Bu dünya, bireylerin karşısında giderek büyüyen ve kontrolden çıkan sosyal güçlerin oluşturduğu karmaşık bir alandır. Kapitalist toplumun örgütlenmesi giderek bütün bir doğa alanını ve birbirinden uzak kıtaları aynı mantığa tabi kılacaktır ki bu da beraberinde devasa bir “yabancılaşma”yı doğuracaktır.

Thomas Bernhard’ın Otobiyografik Beşlemesi’ne yakından bakılan bu çalışmada, roman kuramı ile benzer bir bakış açısından hareket edilecektir. Bir başka deyişle, Bernhard da kendi toplumu özelinde, yani kendi toplumunun geçirdiği toplumsal dönüşümler özelinde, birey ile dünya arasındaki ilişki problemini belli bir üslup çeşitliliği ile temsil etmeye ve kendince çözmeye çalışacaktır. Bernhard’ın karakterleri genellikle dünyaya karşı büyük meydan okuyuşlarda bulunan ve kendilerini ileri sürmekten kaçınmayan gözüpek tipler olarak tasvir edilebilir. Ancak bu karşı çıkışların hepsi karşılıksız kalan ve eylemin anlamının karara bağlanamadığı çözümsüz sonlarla nihayete ermeye mecburdur. Bir diğer ifadeyle Bernhard’ın romanlarında da birey ile dünya, öznel ile nesnel, mahrem ile kamusal ya da içeri ile dışarı arasındaki ilişki yapısı çelişkili bir ilişkidir ve bu diyalektik çelişki bütünlüklü bir yapı içerisinde hiçbir zaman temsil edilemez.

Gerek Bernhard’ın estetik bakış açısı gerek roman kuramı ile ilgili bakış açısına ek olarak, Bernhard’ın dedesi Johannes Freumbichler’in onun hayatında kapladığı yere burada özel bir parantez açmamız gerekmektedir. Anne babasından ve diğer aile fertlerinden önce gelen birisidir dedesi: “Büyükbabam doğduğum andan itibaren beni onların etkisinden çekip çıkarmış ve bütünüyle kendi düşünce ve himayesi altına almıştı, ailem bu on sekiz yıl boyunca üzerimde hiçbir etki sağlayamamıştı.”¹⁵ Bu ilişki fazlasıyla önemlidir çünkü Bernhard’ın dünya kavrayışında dedesi kayda değer bir rol oynamıştır. “Ben onların yanında büyümemiştim, büyükbabamın yanında büyümüştüm, beni hayat için yetenekli hale getiren ve sonunda mutlu eden her şeyi ona borçluydum,

¹⁵ Thomas Bernhard, *Nefes – Bir Karar*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 18.

aileme değil.”¹⁶ Bu noktada dedesinin ona dönük karşılıksız sevgisi her şeyin önündedir:

*Kendimi pencereden atmamamın, asmamamın ya da annemin uyku haplarıyla zehirlemememin tek nedeni, büyükbabamın aşırı üzülecek olmasıydı, kendi ihmalkârlığı yüzünden torunu ölürse yaşayacağı ıstırap çok büyük olurdu. Çocukken kendimi öldürmememin tek sebebi, büyükbabama karşı duyduğum sevgiydi; yoksa bu çok kolay bir şeydi. Dünya, benim için her daim sırtımda bir yük olmuştu, her zaman beni ezmeye çalışmıştı. Her defasında kendimi öldürmekten son anda vazgeçmiş ve kaderimi kabullenmiştim.*¹⁷

Dedesi onu yetiştirme haklarını tamamen üzerine almıştır: “Ben büyürken büyükbabam onları uzaklaştırmış, ellerinden her türlü hakkı almıştı; artık onlar bana karşı ne hukuksal, ne de ahlaki açıdan sorumlu değillerdi.”¹⁸ Bernhard’a göre, kendisinin bir sanatçı olması aslında dedesinin bir arzusudur: “Benden bir sanatçı yaratmak büyükbabamın arzusuymdu, sanata yatkın bir insan olduğumu gördüğü için benden bir sanatçı yaratmaya kalkma yanlışına düşmüştü.”¹⁹ Bernhard, dedesinin arzusunu, Avusturya’nın kanonik yazarlarından biri haline gelerek gerçekleştirmiştir. Kendi ifadelerine bakılarak söylenebilir ki büyük sanatçıları dedesinden henüz genç yaşta öğrendiği için oldukça şanslıdır: “Çocukluğum ve gençliğim sırasında bana sadece büyük sanatçılardan, Mozart, Rembrandt, Beethoven, Leonardo, Bruckner ve Delacroix’dan söz etti.”²⁰ Bu sadece öğretime dayalı bir ilişki değildir, aynı zamanda dedesi ona karşı fazlasıyla şefkatli birisidir de:

En güzel anılarım; büyükbabamla yaptığım o gezintiler, doğada saatler süren yürüyüşler ve büyükbabamın yavaş yavaş geliştirerek içimde gözlem sanatına dönüşmesini sağladığı bu yürüyüşlerdeki gözlemler. Bana gösterip işaret ettiği her şeye dikkat kesilerek büyükbabamla geçirdiğim bu zamana en faydalı ve tüm yaşamı belirleyen okul olarak bakabilirim, çünkü bana her şeyden önce doğayla içli dışlı olmamı

¹⁶ Bernhard T., *age*, s. 18.

¹⁷ Thomas Bernhard, *Çocuk*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 15.

¹⁸ Thomas Bernhard, *Nefes – Bir Karar*, s. 56.

¹⁹ Thomas Bernhard, *Neden – Bir Değini*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 34.

²⁰ Bernhard T., *age*, s. 34.

*sağlayarak yaşamı öğreten ve yaşamı iyice tanıtan,
büyükbabamdan başkası değildi.*²¹

Bernhard muhtemelen hayatında bir tek dedesine güvenmiş ve onun öğütlerini ve öğretilerini hayatı boyunca bir okul olarak benimsemiştir. “O benim kabullendiğim tek öğretmendi ve birçok açıdan bugün de aynı şey geçerli.”²² Dedesinin bazı gözlemleri onun üzerinde o kadar etkili olur ki bunlar, Bernhard’ın yapıtlarındaki temel izleklerden bazılarına dönüşür ve kalıcı bir etki yaratır. Dedesi, onun başarısızlığını, içine doğduğu dünyanın koşullarına ve düşmüşlüğüne bağlamıştır: “Ona göre ben, bütün dönemlerin en bedbahtında, insanlık tarihinin en kötü zamanında doğmuştum.”²³ Burada Bernhard’ın dedesi ile ilişkisini, biraz yukarıda bahsedilen feodal toplumun yol gösterici göreneklerinin nihai kalıntılarından biri olarak görmek mümkündür. Bir diğer ifadeyle Bernhard’ın dedesi aslında eski toplumdaki yol gösterici otoritenin bir timsalidir ve II. Dünya Savaşı sonrası dünyada bu otorite biçimi geçerliliğini kaybedip tarihe karışacaktır. “Benim geçtiğim yollardan büyükbabam daha önce geçmişti, bu benim avantajımdı, hala da öyle. Benim daha fazla eğitim olanağım vardı.”²⁴

Bernhard’ın sanat eserlerinde anarşist taraf adı verilebilecek durumun da dedesi ile ilgisi vardır. Dedesi kendisine “Teoride ben her gün her şeyi yok ediyorum” demiştir.²⁵ Bu Bernhard açısından önemli bir bakış açısıdır. “Her gün, her dakika, her şeyi teoride yok etmek, yıkmak, yeryüzünden silmek. Bu düşünce ona en harika şeymiş gibi geliyordu.”²⁶ Bernhard teoride her şeyi yakıp yıkmaya yönündeki anarşist ideali benimsemiştir. “Bunu ben de sahiplendim ve hayatım boyunca bir oyuncak haline getirdim. İstedğim zaman öldürüyorum, istediğim zaman yıkıyorum, istediğim zaman mahvediyorum.”²⁷

Bu, gerçekten de önemli ve göz ardı edilemez bir etkidir; çünkü Bernhard’ın dedesi, ona hayatında her şeyden önce aklını kullanma yetisini öğretmiştir: “Annemin babası olan bu adam, beni dünyanın ve insanların içinde boğulduğu trajediden kurtaran insandı. Fazla sıkı bir disiplinle de olsa, beni erkenden bu budalalıktan çekip aldı, üstelik de ne şanslıymışım ki önce başımı suyun üstüne çıkarttı. Daha çok gençken,

²¹ Bernhard T., *age*, s. 74-75.

²² Bernhard T., *age*, s. 79.

²³ Thomas Bernhard, *Kiler – Bir Kaçış*, çev. Sezen Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 17.

²⁴ Bernhard T., *age*, s. 84.

²⁵ Thomas Bernhard, *Çocuk*, çev. Sezen Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 16.

²⁶ Bernhard T., *age*, s. 16.

²⁷ Bernhard T., *age*, s. 16.

dikkatimi insana bahşedilen akla ve onun her şeyden daha önemli olduğu gerçeğine çekti. Daha yürümeye başladığımız anda bile, akıl olmadan bir yere gidemeyeceğimizi bana öğretti.”²⁸ Öyleyse dedesinin verdiği akılların ve nasihatlerin Bernhard için birer estetik üsluba ve izleğe dönüşmesi bizi şaşırtmamalıdır. Dedenin sadece öğütleri değil aynı zamanda beğenileri de Bernhard için yol gösterici olmuştur: “Büyükbabam kaosu severdi, sadece düşünce bazında da olsa tam bir anarşistti. (...) sıra dışı ve olağanüstü olan her şeyi severdi, her türlü çelişkiye ve devrimci düşünceye bayılırdı. Çelişkiler içinde yaşardı, bütün hayatı çatışmalara dayanırdı.”²⁹

Bu çelişkiler, elinizdeki tez çerçevesinde, elden geldiğince açık bir biçimde ortaya konulacaktır. Bernhard’ın yapıtlarında bu çelişkiler ve çözümsüz sonlar fazlasıyla bol miktarda bulunur. Bunların büyük bir kısmı birinci şahsın bakış açısından anlatılır ve genellikle ikinci şahsın perspektifi ile karşılaştırılması durumunda boşa düşer. Ancak karakterlerin girişimleri ve dünyayla mücadeleye girme denemeleri durmaksızın tekrarlanır. Aslında tekrarlama izleği Bernhard’ın yapıtlarında en sık ortaya çıkan temsil aygıtlarından biridir. Başkarakterler durmaksızın aynı şeye yeniden başlar ve bazı romanlarında başlayamamanın kendisi bile bir tekrarlama edimine dönüşür.

Bu tekrarlama zorlantısı nihai bir yazgıymış gibi görünmektedir. Karakterlerin kendilerini bütünlüklü ve dünyayla barışmış bir şekilde ortaya koyma girişimleri sürekli olarak baltalanacaktır. Dolayısıyla burası, başarısızlığın damgalandığı ve temsilden sürekli kaçan dağınık bir dünyadır. Bir başka deyişle bireyin karşısındaki nesnel gerçeklik, giderek büyüyecek ve kontrol edilemez bir başıbozukluk kazanacaktır ve böylece onun projelerini her defasında boşa çıkaracaktır.

Hem Bernhard’ın kişisel yaşamöyküsünü hem de romanlarında yarattığı karakterlerin yazgısını ve eylem dünyasını anlamak için, bu tezde ilk olarak, Almanya’nın ve Avusturya’nın yirminci yüzyıl başındaki sosyolojik ve iktisadi tarihine ayrıntılı olarak değinilecektir. Yirminci yüzyıl başında, her iki topluluğun yüz yüze kaldığı sorunlar neredeyse benzerdir. Her ikisi de I. Dünya Savaşı’ndan yenik çıkmıştır ve bunun bir sonucu olarak iktisadi ve siyasi krizin pençesine düşmüştür. Bu dönem o kadar çalkantılı ve o kadar sorunlu bir dönemdir ki her iki devlet de kendi içine kapalı bir iktisat politikasını seçmiş ve siyasi sorunların çözümünü milliyetçilikte bulmuştur. Bu dönemin çözülememiş sorunları ve halkın yaşantısında meydana getirdiği

²⁸ Bernhard T., *age*, s. 16.

²⁹ Bernhard T., *age*, s. 27-28.

değişiklikler, Bernhard'ın çalışmalarında ciddi gündem maddeleri haline gelecek ve çözüm bulunmaya çalışılan izlekler olarak ön plana çıkacaktır.

Bütün bu anlatılanlar ışığında, bu tezin ilk bölümünde, Almanya ve Avusturya toplumunun yirminci yüzyılın ilk yarısında içine düştüğü toplumsal sarsıntılar ve iktisadi krizler ortaya konulacaktır. I. Dünya Savaşı, bu sarsıntıların ve krizlerin ardındaki başat etkidir. Ülkelerin kendi içlerine çekilip korumacı siyasi ve ekonomik politikalar üretmek amacıyla otarşik bir dünya görüşünü benimsediğini söylemek ve laissez-faire ilkesinin gözden düştüğünü dile getirmek mümkündür. Bütün bu köklü sorunların ve problemlerin yoğunlaşması ve içinden çıkılmaz bir hâl alması üzerine, milliyetçilik ve faşizm yükselişe geçmiş ve Bernhard'ın ciddi temel gündem maddelerinden birisi olmuştur.

İkinci bölümde, Bernhard'ın düşüncesinin olgunlaştığı siyasi ve kültürel ortam ile bir bütün olarak Avusturya tahayyülü ele alınacaktır. Bernhard'ın içerisinde yetiştiği toplum, kendisine göre, genel olarak beğenmediği ve durmaksızın eleştiri yağmuruna tuttuğu bir vaziyet içerisinde. Yozlaşma ve siyaseten bayağılaşma, Bernhard'ın en çok eleştirdiği kültürel özellikler arasındadır. Bu eleştiri onun verili insanı aşma ve başka bir insani tahayyülü gerçek kılma çabasının temel itici gücüdür.

Üçüncü bölümde, Bernhard'ın çeşitli romanlarında ortaya çıkan birtakım izleklere ve bunları estetik olarak serimleme ve temsil etme tarzına odaklanılacaktır. “Delilik”, “ölüm”, “düşüncelere dalıp gitme” ve “yineleme zorlantısı” bu anlatsal izleklerden bazılarıdır. Hem Bernhard'ın bireyler arasındaki ilişkileri ele alma hem de nesnel dünyasını temsil etme biçimlerine özellikle yakından bakılacaktır. Bu izleklerin hepsi belli bir başarısızlıkla sonuçlanacak ama var olan insanı aşma yönündeki anarşist eğilim onun yazılarındaki ütopyacı dürtü olarak varlığını sürdürecektir.

Dördüncü bölümde, Bernhard'ın otobiyografik beşlisinden hareketle “aile”, “eğitim”, “sağlık”, “din” ve “devlet” gibi kurumlar hakkındaki görüşleri ortaya konulacaktır. Bernhard'ın bu kurumlara ve ürettikleri insanlara dair görüşleri yoğun bir biçimde olumsuz ve aşırı genelleyicidir. Adeta bu kurumlar bireyselliği öldürmekte ve bünyesindeki her bir kişiyi yaşayan ölümlere dönüştürmektedir. Bernhard'ın bu farkındalığını ve eleştirilerini, kendisini bu kurumların ve bu kurumlarda çalışan insanların tasallutundan kurtarma yönündeki çabalarında izlemek mümkündür. Diğer bir

deyişle kurumların ürettiği insan tipi, Bernhard'ın tamamen karşısında olduğu ve kendisini ayırmak için gözlemlediği olumsuz bir tiptir.

Sonuç bölümünde ise, tezde ulaşılan edebi içgörüler özetlenecek ve temelde Bernhard'ın anti-otoriter düşüncelerinin doğduğu ve şekillendiği kaynaklar ile bunlar arasındaki ilişkiler arasında bağlantılar kurulacaktır.

2. BİRİNCİ BÖLÜM

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEM

2.1. Almanya ve Avusturya'nın Durumu

Bernhard'ın yazılarını ve toplumsal görüşlerini derli toplu bir biçimde anlamak için onun doğduğu dünyanın siyasi ve iktisadi tarihine göz atmak gerekmektedir. Bernhard'ın bu koşullara verdiği tepki, onun en özgün yanlarından birini oluşturur. Bu bağlamda, her şeyden önce, Weimar Almanyası'nın tarihsel ve toplumsal koşullarına bakılacaktır. Avusturya toplumunun durumu, Alman milliyetçiliğinin yükselişi, genel olarak I. Dünya Savaşı'nın yarattığı sorunlarla ve bu sorunlara getirilen çözümlerle yakından bağlantılıdır.

Aşağıda genel anlamda hem Almanya'nın hem de Avusturya'nın savaş öncesi ve savaş sonrası durumlarına yakından göz atılacak ve faşizme giden yolu döşeyen iktisadi ve politik süreçler birlikte ele alınacaktır. Bernhard'ın içerisine doğduğu dünya hem ulusal hem de uluslararası bağlamda ciddi çalkantıların ve krizlerin yaşandığı bir dünyadır ama aynı zamanda ciddi bir şekilde dönüşmekte olan da bir dünyadır. Onun romanları ve dramaları, bu dünyanın dönüşümüne ve ortaya çıkan yeni koşullara verilmiş estetik bir tepkidir. Ancak bu estetik tepkiyi ortaya koymadan ve onun otorite karşısındaki isyankâr tutumlarını meydana sermeden önce, söylediğimiz gibi, yirminci yüzyılın başında Almanya ve Avusturya toplumunun içinde bulunduğu koşullara yakından bakılacaktır.

Tarihçi Eric Hobsbawm'a göre, iki dünya savaşı arası dönem, Avrupa toplumunun felaket çağı olmuştur. "Toplum kırk yıl kadar bir beladan diğerine sendeleyerek ilerledi."³⁰ Dünya bu dönemde iki adet küresel ayaklanma ve devrim dalgasının ardından ortaya çıkan iki dünya savaşıyla sarsılmıştır. Bununla da kalmayan dünya toplumu, iktisadi krizle ve liberal öğretinin çöküşüyle yüz yüze gelmiştir. "Beklenmedik derinlikte bir dünya ekonomik krizi en güçlü kapitalist ekonomileri bile dize getirdi ve on dokuzuncu yüzyıl liberal kapitalizminin dikkat çekici bir kazanımı olan tek bir evrensel dünya ekonomisi yaratma girişiminin ters teptiği görüldü."³¹ Liberal demokrasinin kurumları bu süreçte "Avrupa'nın bir kısmı ile Kuzey Amerika ve

³⁰ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991, Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 18.

³¹ Hobsbawm E., *age*, s. 18-19.

Güneydoğu Asya bölgeleri dışında neredeyse tamamen ortadan kalktı ve faşizm ile onun uydusu olan otoriter hareketler ve rejimler ilerlemeye başladı.”³²

Hobsbawm’ın bakış açısına göre, iki savaş arası dönemde dünya ekonomisi topyekûn bir çöküş geçirmişti ve o tarihlerde bu çöküşün geride bırakılacağına dair hiçbir akla yatkın siyasal çözüm ortalıkta görünmüyordu. “Ekonominin küreselleşmesinin savaş arası yıllarda durduğu görüldü. Nasıl ölçersek ölçelim, dünya ekonomisinin bütünleşmesi durdu ya da geriledi.”³³ Ticaret hacimleri ve uluslararası meta akışlarının gerilediği bir dönemdi bu. “Büyük Çöküş sırasında uluslararası sermaye akışının bile azaldığı görüldü. 1917 ile 1933 arasında uluslararası borçlanma yüzde doksanın üzerinde bir düşüş kaydetti.”³⁴ Dünyanın önde gelen güçleri, bu süreçte, 1914 öncesi sağlam maliye politikalarının ve altın standartlarının güvenceye aldığı istikrarlı duruma dönmek için fazlasıyla çabalamıştır. Ancak bu çabaların sonucu büyük bir çöküş olmuştur. “En uç örnekte –1923’te Almanya– para birimi 1913’teki değerinin milyonda birine indi, yani paranın değeri pratikte sıfıra inmiş oldu. Bu kadar uç olmayan durumlarda bile sonuçlar ağırdı.”³⁵

Hobsbawm’a göre, Alman ekonomisinin daha sonraki dönemde, dış borçlanmaya neden bu kadar bağımlı olup çıktığını açıklayan durum da budur. “Büyük enflasyon 1922-23’te esas olarak hükümetlerin sınırsız miktarda kâğıt para basmayı durdurma ve parayı değiştirme kararları üzerine sona erdiğinde, Almanya’da sabit gelir ve tasarruflarla yaşayan halk silindi.”³⁶ Hobsbawm’a göre, Almanya’daki orta ve alt sınıfların durumu üzerinde muazzam miktarda bir tahribat etkisi yaratan bu durum, Orta Avrupa’da faşizmin ortaya çıkacağı koşulların oluşmasına katkıda bulunmuştur. “İşsizliği ortadan kaldırmayı başaran yegâne Batılı devlet, 1933 ile 1938 arasında Nazi Almanyası oldu. Emekçilerin hayatında bu kadar büyük bir ekonomik felaket daha önce görülmemişti.”³⁷ Genel olarak Alman toplumunun durumu ise topyekûn iktisadi savaştır: “Zaten kaybettikleri bir savaştan çıkan Alman toplumu, bu sefer de savaş tazminatını ödemek için topyekûn ekonomik savaş içine girmiştir.”³⁸

³² Hobsbawm E., *age*, s. 19.

³³ Hobsbawm E., *age*, s. 108.

³⁴ Hobsbawm E., *age*, s. 109.

³⁵ Hobsbawm E., *age*, s. 110.

³⁶ Hobsbawm E., *age*, s. 110.

³⁷ Hobsbawm E., *age*, s. 113.

³⁸ Özlemnur Tan, *Demokrasinin soğuk Yüzü: İki Savaş Arası Dönemde Almanya’da Demokrasi Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2018, s. 12.

Colin Storer, *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi* adlı kitabında, I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesinin yarattığı çöküntüden bahseder. “Dört yıllık topyekûn savaş, insan gücünü tüketmiş, moral çöküntü yaratmış, mevcut sosyal ve siyasi ayrımları ortadan kaldırmak bir yana, iyice derinleştirmişti.”³⁹ Ancak Storer'a göre, Weimar Almanyası sadece bir çöküşün ve travmatik siyasi olayların kaydı olarak okunmamalıdır. Burası çok karmaşık bir toplumsal ortamdır ve negatif özellikleri baskın gibi görünse de pozitif özellikleri de yok değildir. Storer şöyle yazar:

*Daha yakın tarihte, yeni bir tarihçi nesil, Weimar döneminin travmalarının ve deneyimlerinin gündelik yaşamla ilişkisinin nasıl olduğunu daha iyi anlamak amacıyla toplumsal cinsiyet ilişkileri ve popüler kültür gibi daha önce göz ardı edilen alanları aydınlattı. Böylelikle “yüksek siyaset”le ve “Weimar neden başarısız oldu?” sorusuyla ilgilenen akademisyenlerin çok uzun zamandır görmezden geldiği kesimlerin sesini duyurmakla kalmadılar, ayrıca vatandaşları tarafından sevilmeyen, köşeye sıkışmış bir demokrasiye ilişkin daha önceki anlatılara da karşı çıkmış oldular.*⁴⁰

Bu bakış açısı, Thomas Bernhard'ın dünyasını anlamaya çalışırken, toplumsal çöküşü ve bu çöküşten kurtulma çabası olarak tanımlanabilecek edebî çabayı anlamamıza imkân verecektir. Bernhard'ın tarihsel algısına baktığımızda, eski aristokratik Avusturya toplumunu çöktüğünü ve ona nostaljik bir geri bakış atıldığını görürüz. Ama Bernhard'ın eserleri, bu çöküşün yarattığı ruhsal sakatlanmalarla başa çıkmak için yanıp tutuşan başkarakterlerin yoğun çabaları tarafından karakterize edilmiştir. Dolayısıyla burada, Bernhard'ın toplumsal sorunlara verdiği tepkileri incelerken hem çöküşü hem de kurtuluşu yani hem travmayı hem de sağaltımı (ütopik bir kurtuluş dürtüsü de denebilir) bir arada düşünmemiz gerekmektedir.

Yirminci yüzyılın ilk dönemini anlamak için, Avrupa'da laissez-faire anlayışına getirilen eleştirilere ve ortaya çıkan farklı iktisadi paradigmalara bakmak gerekir. Ivan T. Berend'in belirttiği gibi, bu dönemde, “kıtanın tümü serbest ticaret ve laissez-faire piyasa ekonomisinden vazgeçip himayecilik, devlet müdahaleciliği ve denetimli piyasa

³⁹ Colin Storer, *Weimar Almanyası'nın Kısa Tarihi*, çev. Sedef Özge, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 44.

⁴⁰ Storer C., *age*, s. 15.

sistemine yöneldi.”⁴¹ Bu denetimci anlayışta diğer uluslara örnek olan devlet, Almanya’ydı. “Almanların savaş ekonomisinde devlet denetimi deneyimi, Britanya da dâhil, savaşa katılan tüm devletler tarafından örnek alındı.”⁴² Bu dönemde ulusal ekonomilerin kendilerini korumaya aldıkları ve otarşik bir tarzda kendi yağlarında kavrulmayı tercih ettikleri bilinen bir gerçektir. “Savaş ekonomisi, ülkelerin mesailerini kat kat arttırarak, çok büyük ekonomik külfetlerin üstesinden gelmenin yeni bir yolunu açıkça sunmuş oldu.”⁴³ Bu himayecilik ve içe kapanma durumu birden gelişmemiştir ama I. Dünya Savaşı sırasında büyük bir yoğunluk kazanmıştır. “Bu hem kendini savunma ile bağımsızlığı, ekonomide kendine yeterli olmakla bir tutulan doruktaki milliyetçiliğin hem de Atlantik’in ablukaya alınmasının yarattığı sonuçları dengelemeye yönelik askeri zorunlulukların doğal bir sonucuydu.”⁴⁴ Devlet bürokrasisi ve denetimcilik, bu noktada esas iktisadi aktörler olarak ön plana çıkmıştır.

“Devlet güdümü, denetimi ve mülkiyeti, savaş ekonomilerinde yaygın bir uygulama hâline geldi.”⁴⁵ Üretimde ön plana çıkan alanlardan biri savaş teçhizatı üreten fabrikalardı. “Savaşın ve savaş dönemi ekonomik sisteminin yarattığı sonuçlar, iki dünya savaşı arası dönemin ekonomisinde muazzam bir etki yarattı.”⁴⁶ Bu muazzam etkinin nedenlerinden biri, geçmişe dönüşün ve ticari büyümeyi garanti altına alan altın standardının geriye döndürülemez bir biçimde ortadan kalkmış olmasıdır. Almanya ve Avusturya açısından iktisadi göstergeler, bu anlamda yaşanan dönüşümün ciddiyetini ortaya sermektedir. “Yenilmiş ve yorgun düşmüş olan Almanya bir açlık krizi yaşıyordu. Versailles Anlaşması ülkeyi ekilebilir arazilerinin %15’inden, demir cevherinin %75’inden ve kömür kaynaklarının %26’sından mahrum bırakmıştı.”⁴⁷ Avusturya’nın iktisadi açıdan durumu da daha iyi değildir:

*Savaş yorgunluğu Avusturya’yı da kötü vurmuştu:
1918’de tarımsal üretim yarı yarıya düşmüş, Viyana’da süt tüketimi savaş öncesi düzeyin %7’sine inmişti; eski hammadde*

⁴¹ Ivan T. Berend, *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*, çev. Serpil Çağlayan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 58.

⁴² Berend I.T., *age*, s. 58.

⁴³ Berend I.T., *age*, s. 58.

⁴⁴ Berend I.T., *age*, s. 65.

⁴⁵ Berend I.T., *age*, s. 68.

⁴⁶ Berend I.T., *age*, s. 68.

⁴⁷ Berend I.T., *age*, s. 69.

*kaynaklarından mahrum bırakılmış olan sınıai üretim 1919'da savaş öncesi düzeyin ancak üçte birine erişebiliyordu.*⁴⁸

Aslında her şey iktisadi durumların kontrol edilemez bir düzeye geldiğini göstermektedir. “En korkutucu görüngüler arasında, savaş ekonomisinin finansmanı, devasa borçların birikmesi, tarımsal ve sınıai üretimde ciddi düşüşler, yeniden inşa çalışmalarının ağır yükü ve bazı durumlarda onarım harcamalarına bağılı olarak kontrolden çıkan enflasyon bulunuyordu.”⁴⁹ Hiperenflasyon bu iktisadi göstergelerin en olumsuz sonucu olarak ortaya çıkıyordu. “Topraklarının çok büyük bölümünü kaybeden ülkelerin [...] yeni ulusal ekonomilerini inşa edip güçlendirmeleri uzun zaman gerektirdi. Avusturya, Macaristan, Polonya, Romanya ile Yugoslavya'nın yeni koşullarına uyum sağlamaları on yıllar aldı.”⁵⁰ Çalkantıların ve krizlerin boyutu çok derin olduğundan, çoğu Avrupa ülkesinde göstergelerin gerilemesi ve negatifleşmesi olağıandı. “Avusturya ve Belçika'nın gelir düzeyi 1870-80'lere, yani iki kuşak öncesinin düzeyine geriledi.”⁵¹ Görünen o ki büyük savaşın ardından Avusturya ekonomisi ve genel olarak Avrupa'nın iktisadi manzarası büyük bir karmaşadan ibaretti. “Acıdan ölen Viyana, cüce bir ülkeden dev bir kente dönüşmüştü ve sokakları da sığınmacılarla, imparatorluğun eski, aç memurlarıyla dolmuştu: 1922 yazında bir dolar 83.600 Avusturya kronu ediyordu.”⁵²

Adam Ferguson'a göre, Almanya'daki yaşam standartları savaştan öncesine göre yarı yarıya düşmüştü. “Münih'te yaşanan devrimdeki ilk sokak gösterisinin, yani 7 Kasım'da 100.000 kişinin sokağı dökülmesine neden olan olayın, bir litre biranın fiyatındaki 6 fenik artışla başlaması bu durumu gösteriyor. Sadece askerler değıl, aynı zamanda halk da sabrını yitirmişti.”⁵³ Avusturya'nın durumu da bundan geri kalır değıldir. “Savaşın patlak verdiği dönemde Avusturya kronu, mark ile neredeyse eşdeğerdi. Ancak savaşın sonunda enflasyon, kronu büyük ölçüde dezavantajlı bir duruma getirdi.” Viyana'da gıda sıkıntısı çok acil bir sorundu ve karaborsa insanların iş gördüğü tek alandı. “1918 Aralık ayında buğday unu hiçbir yerde bulunamıyordu ve ancak un kılığına girmiş tanımsız bir karışım, yasa dışı bir satıcıdan kilo başına 22 kron

⁴⁸ Berend I.T., *age*, s. 69.

⁴⁹ Berend I.T., *age*, s. 69-70.

⁵⁰ Berend I.T., *age*, s. 70.

⁵¹ Berend I.T., *age*, s. 71.

⁵² Mark Mazover, *Karanlık Kıtı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, çev. Mehmet Moralı, İstanbul, 2008, s. 121.

⁵³ Adam Ferguson, *When Money Dies: The Nightmare of Deficit Spending, Devaluation and Hyperinflation in Weimar Germany*, PublicAffairs, New York, 2010, s. 19.

karşılığında temin edilebiliyordu; tam olarak elli katı fiyatına.”⁵⁴ Kronun değerindeki büyük çöküşün ardından ayaklanmalar ortaya çıkmıştı. “30.000 kişilik silahsız kalabalık, aralarında birçok serseri ile birlikte, yiyecek dükkânlarını, restoranları ve kafeleri her yerde yıkıp yağmaladılar ve ana bölgede otellere saldırdılar.”⁵⁵ Bu iktisadi krizin doğal sonucu, devletlerarası ilişkilerin yapısal olarak dönüşüme uğraması ve milliyetçiliğin yükselişiydi.

*Savaş kayıplarının yanı sıra, büyük güçlerin çirkin ve ölümüne rekabeti dalga dalga devam ediyor, aşırı milliyetçilik ile çeşitli aşırılık biçimleri kıtayı istila ediyordu. Savaşın galipleri, egemen rollerini pekiştirme çabasına girdiler. Hayal kırıklığına uğramış periferi ülkeleri, mağlup ülkeler ve galipler tarafından ihanete uğradıklarını düşünenler isyan halindeydi. Hem galipler hem mağluplar, hem zengin hem de yoksul ülkeler, hepsi oyunun kurallarını baştan yazma arayışındaydı. Savaş öncesinde merkezin gerisinde kalmış olan milletler önceki gibi yola devam etmeyi reddediyordu.*⁵⁶

Ülkeler arasındaki ilişkilerin böyle bir durumda normale döndürülmesi çok mümkünmüş gibi görünmüyordu. “Galipler kazanımlarını koruyabileceklerine güvenmiyor, mağluplar intikam istiyordu.”⁵⁷ Savaş ve iktisadi çöküş nedeniyle ulusal ekonomiler, temel gıda maddelerinin ve stratejik savaş teçhizatlarının üretilmesi noktasında, kendilerine yeterli olmanın yollarını arıyordu. “Yüksek gümrük tarifeleri, devlet müdahaleciliği ve hatta kamu mülkiyeti yaygınlaşıyordu. Bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler, ulusal ve ekonomik bağımsızlığı kendine yeterlikle bir tutuyordu.”⁵⁸ Uluslararası ilişkiler sisteminde ve iktisadi göstergeler düzleminde işlerin nasıl yoluna koyulacağını gösterecek herhangi bir nesnel standart ortalıkta görünmüyordu.

Arthur Rosenberg’e göre, Avusturya toplumu, 1870’li yıllarda, tanıdık bir liberal yönetimin hüküm sürdüğü bir ülkedir. “Aynı dönemde Alman liberallerinin rejimini andırıyordu bu liberalizm.”⁵⁹ Fakat sadece 10 yıl sonra bu yönetim çökmüştür. “Alman

⁵⁴ Ferguson A., *age*, s. 19.

⁵⁵ Ferguson A., *age*, s. 59.

⁵⁶ Berend I.T., *age*, s. 72.

⁵⁷ Berend I.T., *age*, s. 75.

⁵⁸ Berend I.T., *age*, s. 76.

⁵⁹ Arthur Rosenberg, “Bir Kitle Hareketi Olarak Faşizm: Yükselişi ve Çöküşü”, *Faşizm ve Kapitalizm*’in içinde, çev. Rona Serozan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 64.

orta ve liberal burjuvazisinin etkileri, Avusturya'da sistematik biçimde bertaraf edildi.”⁶⁰ Burada ön plana çıkan figür Lueger’dir. “Kaiser’e bağlı orta tabaka ve Katolik kilisesine dayanan Lueger, Sosyal Hıristiyanların kitle partisini kurdu.”⁶¹ Lueger izlediği popülist siyasetin yanı sıra büyük sermaye ile yakın ilişkiler kurmuştur. “Lueger, yaşamının sonraki döneminde, varlığı ile büyük sermayenin iş çevirmesini olanaklı kılan Habsburg monarşisinin de baş dayanağı oldu.”⁶² Ama hem aydın sınıfı hem de Avusturya gençliği bu dönemde kendi toplumsal statülerinden memnun değildir. “Avusturya’da hükümet, Slavları Almanlara yeğ tutuyordu. Hıristiyan entelektüeller de kendilerini Yahudi rekabeti karşısında tehdit altında hissediyorlardı.”⁶³ Fakat otoriteler gençliğin ve aydın sınıfının sesine kulak tıkamıştır. “Ne Avusturya hükümeti ne büyük finans kapital, Almancı değildi. Bu durum karşısında, Alman Avusturya’sının gençliğinin bir bölümü kendilerini toplum dışına itilmiş görmekteydiler.”⁶⁴ Hükümetin bu kayıtsızlığı, gençliği ve aydın sınıfını Alman milliyetçiliğine yönlendiren başat etkenlerden biridir. “Onların bu milli romantikliği ve milli nefreti bazı genç küçük burjuvalara ve işçilere de sıçradı.”⁶⁵ Alman olmayan her şeye duyulan bu milli nefret, aslında, daha sonra Hitler’in ve Nazizmin toplumsal temelini açıklayan olgu haline gelmiştir. Yahudilik bu nefretin yönlendirileceği başat toplumsal gruptur. “Gerçekten de, 1914 öncesi Avrupası’nda, yukarıda anlatılmış antiliberal ve milliyetçi kitle hareketlerinde, Yahudi sorunu olağanüstü bir rol oynamıştır.”⁶⁶

Otto Bauer’e göre, “Avusturya, dünya savaşındaki yenilgisiyle Almanya’dan çok daha ağır yaralar almıştı.”⁶⁷ İmparatorluk mutlak anlamda çökmüştür; siyaset arenasında herhangi bir etkisi ya da yaptırım gücü kalmamıştır ve ekonomik açıdan büyük problemlerle yüz yüze gelmiştir. “Eski dış piyasalarını yitirmiş, endüstrisi büzülüp küçülmüştü.”⁶⁸ Bu olumsuz koşullar altında, Avusturya toplumu, Nasyonal sosyalizmin cazibesine kapılmıştır. “Nasyonal sosyalizm, Almanya’da zafere ulaştığı zaman, Avusturya’nın Alman kesiminde de geniş halk kitlelerini kendine çekti.”⁶⁹

⁶⁰ Rosenberg A., age, s. 64.

⁶¹ Rosenberg A., age, s. 64.

⁶² Rosenberg A., age, s. 64.

⁶³ Rosenberg A., age, s. 64.

⁶⁴ Rosenberg A., age, s. 65.

⁶⁵ Rosenberg A., age, s. 65.

⁶⁶ Rosenberg A., age, s. 65.

⁶⁷ Otto Bauer, “Faşizm”, *Faşizm ve Kapitalizm*’in içinde, çev. Rona Serozan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2019, s. 97.

⁶⁸ Bauer O., age, s. 97.

⁶⁹ Bauer O., age, s. 97.

Avusturya toplumu ve devleti, artık içinde bulunduğu durumu demokratik yordamlarla karara bağlayacak ve çözecek bir pozisyonda değildir. “Avusturya’nın Alman burjuvazisi, Almanlıkları ile Avusturyalılıkları arasındaki eski karşıtlık içinde parçalanmış olarak, hâkimiyetini demokratik yollardan koruyabilecek durumda değildi artık.”⁷⁰ Avusturya’da faşizm, Bauer’e göre, bu zorlayıcı durumlar altında, devlet aygıtları tarafından halk yığınlarına cebren dayatılmıştır. “Aslında, faşizm burada kitle hareketlerinin ve sınıf kavgalarının doğal ürünü olmayıp, devletin halka yedirip yutturduğu bir nane şekeri oldu.”⁷¹

Michael Mann’a göre, iki savaş arası dönemde Avusturya aslında en faşist ülke görünümündeydi. Bunun nedeni ise her biri kitlesel desteğe sahip, her biri iktidarı ele geçirip ülkeyi yönetmeye muktedir iki faşist harekete sahip” olmasıydı.⁷² Hitler’in yakaladığı başarılar Avusturya devleti ve toplumu tarafından onaylanıyordu. “Sıradan Avusturyalı ne faşist ne de katıldıysa de, bunların sahip olduğu meşruiyet hiçbir yerde Avusturya’dan daha güçlü değildi.”⁷³ Mann’a göre, Avusturya’daki antisemitizmin ulaştığı güç “bazen ağırlıklı olarak materyalist terimlerle açıklanıyor: İşçi sınıfı Yahudilerin servetine, orta sınıf Yahudi rekabetine içerledi.”⁷⁴ Ama bu durum genel olarak Viyana kenti için geçerlidir, çünkü diğer bölgelerde Yahudiler bu alanlarda kimse ile rekabete girişmiyordu. “1914 itibarıyla, Yahudiler ağırlıklı olarak orta sınıfta ve yüksek eğitimliydi. Viyana Lisesi’ndeki (en iyi lise) öğrencilerin %35 kadarı, şehrin üniversite öğrencilerinin %28’i gibi Yahudi’ydi.”⁷⁵

Bu kişiler genelde çok kültürlü ve eğitilmiş kişilerdi. “Freud ve Mahler gibi Viyana Yahudileri, Avrupa yüksek kültürünün en büyük isimleri arasındaydı.”⁷⁶ Diğer alanlarda da önemli bir Yahudi ağırlığı olduğundan söz edilebilirdi. “Şehrin avukat ve dış hekimlerinin %62’si, doktorların %42’si, üniversite profesörlerinin %27’si ve banka yöneticilerinin %18’i Yahudi’ydi.”⁷⁷ Ticari hayatta da Yahudi egemenliği göze çarpıyordu: “Reklam acentelerinin %94 kadarı, mobilya bayilerinin %85’i ve şarap ve tekstil ticareti ile işgal edenlerin %70’i Yahudi’ydi.”⁷⁸ Almanya’nın durumundan

⁷⁰ Bauer O., *age*, s. 97.

⁷¹ Bauer O., *age*, s. 98.

⁷² Michael Mann, *Faşistler*, çev. Ulaş Bayraktar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 293.

⁷³ Mann M., *age*, s. 293.

⁷⁴ Mann M., *age*, s. 293.

⁷⁵ Mann M., *age*, s. 294.

⁷⁶ Mann M., *age*, s. 317-18.

⁷⁷ Mann M., *age*, s. 317-18.

⁷⁸ Mann M., *age*, s. 317-18.

farklı olarak, Yahudiler sadece Viyana'da yoğunlaşmış gibi görünmektedir ve kırsal kesimlerde ortaya çıkan antisemitizmin aslında devlet eliyle yaygınlaştırıldığı ileri sürülebilir.

Mark Mazover'a göre, "Naziler gelmeden çok önce, Avusturya faşizmi 'Judenrein' (Yahudilerden arındırılmış) bir toplum amacı peşindeydi."⁷⁹ Artık demokrasi görünür ufukta yer alan bir ihtimal olmaktan çok uzaktı: "1938'deki 'Anschluss' (II. Dünya Savaşı öncesinde Almanya'nın Avusturya'yla birleşmesine verilen ad) Avusturya'nın bağımsızlığını yok etmiş olabilir ama demokrasiyi değil; o zaten yok olmuştu."⁸⁰ Mazover yine de Alman Nazizm'i ile Avusturya faşizmi arasındaki farklılıkları unutmamamız gerektiğini söyler. Burada Katoliklik önemli bir öge olarak görünmektedir: "Dollfuss ve sonra da Schuschnigg'in önderliğindeki Avusturya faşizmi, bir Katolik otoriter rejimi amaçlıyordu."⁸¹ Nazizm demokrasiye ve liberal parlamenter düzene ne kadar düşmansa, Avusturya faşizmi de o kadar düşmandı ama ondan farklı olarak Katolik kilisesinin bütün bir topluma önderlik edebilecek en ideal kurum olduğunu düşünüyordu.

Bu durum ciddi bir muğlaklık yaratıyordu: "İki savaş arası Avusturyası'nda, Alman milliyetçiliği ile Katolikliği birleştiren muhafazakâr düşünürler, korporatif devletin evrensel bir düşünce mi olduğu yoksa yalnız Katolik Almanlara mı özgü olduğu konusunda hep muğlak kalmışlardır." Nasyonal sosyalizm bu tasavvurdan farklı olarak hem dine karşıdır hem de fazlasıyla milliyetçidir. Ancak II. Dünya Savaşı esnasında "İttifak ülkeleri Avusturya'nın 'Nazi saldırganlığının ilk kurbanı' olduğunu ilan etti. 1938 *Anschluss*'unu bir Alman işgali olarak tanımlamak, Avusturyalıları masum kurbanlar ve Avusturyalı faşistleri de ulusal bir kitle hareketi değil, işbirlikçi bir hizip olarak betimlemek dernekti. Bu, onları ciddiye almamanın açık bir yoluydu."⁸²

2.2. Thomas Bernhard'ın Biyografisi

Bu bölümde, Thomas Bernhard'ın biyografik gelişimi ile yazılarında benimsediği belli başlı temalar arasındaki ilişkiye kısaca göz gezdirilecektir. Ölüm ve siyasal teslimiyet ön plana çıkan temalar olarak görülmektedir. Stephen D. Dowden *Understanding Thomas Bernhard* (Thomas Bernhard'ı anlamak) adlı kitabında, yazarın

⁷⁹ Mark Mazover, *Karanlık Kıta*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, çev. Mehmet Morali, İstanbul, 2008, s. 34.

⁸⁰ Mazover M., *age*, s. 34.

⁸¹ Mazover M., *age*, s. 34.

⁸² Michael Mann, *Faşistler*, çev. Ulaş Bayraktar, İletişim Yayınları, İstanbul, 105, s. 293.

yaşama bakışını şekillendiren olaylardan bahsetmiştir. Biz de ilk olarak bu kitapta sunulan biyografik verilerden hareket ederek belli başlı bir kavrayış edinebiliriz.

10 Şubat 1931’de Hollanda’da dünyaya gelen Bernhard’ın babası Alois Zuckerstätter (Bernhard babasını hiç tanımamıştı) bir marangozdu ve II. Dünya Savaşı’nda yaşamını kaybetmişti. Annesi Herta Bernhard ile birlikte iki sene Hollanda’da yaşayan Thomas Bernhard, iktisadi kriz yüzünden zorlu bir çocukluk geçirmiştir. Dowden’a göre, Bernhard baş eğmez bir çocuktü ve bu yüzden annesi Avusturya’ya geri döndüğünde onu yatılı bir okula göndermişti. Altını ıslatıyor ve diğer çocuklardan alay ve eziyet görüyordu.⁸³ 15 yaşına geldiğinde, Salzburg’un gelişmemiş bölgelerinden birinde bakkal çıraklığı yapan Bernhard, yaptığı iş kendisine keyif verse bile, yetersiz beslenme ve fazla mesai nedeniyle sağlığından olmuştu. “1949 senesinde doktorlar, 18 yaşındaki Bernhard’a zatürreden dolayı çok fazla ömrünün kalmadığını söylediler ve bunun üzerine kendisini ölümcül vakalara tahsis edilmiş korkunç bir koğuşa yatırdılar.”⁸⁴

Annesiyle ve kardeşleriyle ilişkisi çok kötüdür ve ona tam anlamıyla bir baş belası muamelesi yapılmaktadır:

*Hatırladığım kadarıyla annem bana baş belası derdi, buna vasim ve kardeşlerim de katılırlardı. Ben yazdığım her cümleyle, aldığım her nefesle hala bir baş belasıyım. Hayatım boyunca varlığım başlı başına bir huzursuzluk kaynağı oldu. İnsanları her zaman rahatsız ettim, onlara her zaman dert yarattım. Yaptığım ve yazdığım her şey, huzur bozucu ve tedirgin edici. Bütün varlığım, huzur bozma ve dert yaratma üzerine kurulu, gerçeklere dikkat çekiyor olmam, insanları tedirgin eder.*⁸⁵

Bu dönemde, Bernhard’ın yaşantısında, dedesinin teşvikiyle olumlu gelişmeler de meydana gelmiştir. Bernhard, delikanlılık çağında, opera sanatçısı olarak müzik eğitimi almaya başlamıştır. “Festival haftalarında Mönchsberg’e tırmanmayı ve Festival Tiyatrosu’nun hemen üzerindeki bir ağacın altında oturup opera provalarını dinlemeyi

⁸³ Stephen D. Dowden, *Understanding Thomas Bernhard*, University of South Carolina Press, 1991, s. 7-8.

⁸⁴ Dowden S. D., *age*, s. 8.

⁸⁵ Thomas Bernhard, *Kiler – Bir Kaçış*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 24-15.

severdi.”⁸⁶ Gitta Honegger’e göre, onun düzyazısında ve sözdizimlerinde yankılanan operatik dramaturji ve müzik notaları, eserinin bir ucundan diğerine akıp duran yoğun bir metonimik anlamlandırma parçaları ağında ortaya çıkmaktadır. Ancak bu müzik daha çok bir ölüm müzikali olarak ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Avusturya’nın ortadan kalkmış aristokrasisine duyduğu soluk özlem, onun ölümle kurduğu saplantılı ilişkinin kaynağıdır. “Bernhard’ın başlangıç noktası ölü bir toplumdur.”⁸⁷

Dowden’in anlattıklarına göre, Bernhard (kendi kurmaca karakterlerinin aksine) büyük bir yaşam iradesi göstermiş ve hayata tutunmuştu ama bu süreçte annesi kansere yakalanıp ölmüştü. Hem kendisinin ölümün kıyısından dönmesi hem de annesinin ölümü, Bernhard’ın sonraki yaşantısında ölüme karşı bir tür küçümseme geliştirmesine yol açmıştır. “Sanki Bernhard, hastalık ve ölümle mücadelesini sürdürmesinin bir yolu olarak kasten yazmayı seçmiş gibidir.”⁸⁸ Dowden’a göre, bütün bu iradi çabalar ve yazarlık tercihi ne kadar pozitif olaylar olarak görünürse görünsün, Bernhard olgun yaşantısı boyunca, inatçı bir kötümser ve nihilist olarak kalmıştır. “Dağınık, yoksul bir ailede doğan gayrimeşru bir çocuk olarak, bir yandan soylularla ilişkilendirilen zarafeti, zarafeti ve inceliği koruyan, aynı zamanda da onun kaçınılmaz bozulmasını belgeleyen bir kültür sürekliliği içinde kendini inşa etmeye çalışmıştı.”⁸⁹ Burada yazar olarak Bernhard ile deneyim adamı olarak Bernhard arasında ciddi bir çelişki söz konusudur. Bir yanda, hayatı ölümün ve yoksunluğun içerisinden defalarca çekip kurtarmaya çalışan bir adam vardır. Ölüm gerçekten de onun yapıtlarının her yerine saçılmış ve kahramanları ansızın yakalayan anonim bir güçtür. Diğer yanda kendi sanatsal üretiminde yaşamın anlamını ölümden kurtaracak hiçbir aşkınsal güç olmadığını iddia eden bir yazar vardır. Yaşam ve yapıt hiçbir zaman uzlaştırılmaz bir diyalektik karşıtlık üretmiştir.

Bu karşıtlık Bernhard’ın kimi önde gelen romanlarında çok belirgin bir şekilde ortadadır.

*Amras’ın sanatçı ruhlu başkahramanı, Heldenplatz’daki
felsefi başkahraman gibi, bir pencereden kendisini atar.
Frost’un başkarakteri bütün tablolarını yok edip bir münzevi*

⁸⁶ Gitta Honegger, *Thomas Bernhard: The Making of an Austrian*, Yale University Press, London, 2001, s. 1.

⁸⁷ Honegger G., *age*, s. 7.

⁸⁸ Dowden S. D., *age*, s. 8.

⁸⁹ Honegger G., *age*, s. 7.

*olur çıkar. Gargoyles'teki kahraman Prens Saurau'nun kendisi de, intihar eden babası gibi, Schopenhauer'in estetik felsefesinde kurtuluş bulamamıştır. Watten'in başkarakteri "İnsan ne yaptıysa, ne düşündüyse onu yok etmelidir" der.*⁹⁰

Dowden'a göre, Bernhard'ın eserlerindeki en karanlık anlar bile, onun sözel performansının katıksız coşkusuyla çelişki içerisindedir. Bir başka deyişle onun müzikal ve akustik düzyazısının coşkusu, sözcükleri kendi başlarına kullanmaktan aldığı yanılmaz keyif ve ironik dehası, yaşamın merkezî çekirdeği olarak gördüğü nihilizm ile karmaşık ve çözümsüz bir gerilim içerisinde bulunur. "Schopenhauer'ın karmaşık biçimde birbirine bağlı nedensellik zincirleriyle birbirine kenetlenmiş ve her yere nüfuz eden iradenin sarstığı nesnelere dünyası, Bernhard'ın kuklalar antropolojisinin felsefi temelini sağlamıştı."⁹¹ Bir başka deyişle Bernhard'ın oyunlarında ve genel olarak yapıtlarında çözmeye çalıştığı sorunlar, eserlerinin içeriği ile biçimi arasında kapatılmaya çalışılan bir gedik olduğunu göstermektedir. "Bernhard'ın performanstaki dilinin dramaturjisi, Sigmund Freud ve Jacques Lacan'dan çok Schopenhauer'ın *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*'sına borçludur."⁹² Bu belirsizlik ve yaşama dair ütopyik bir umut ihtimali, Bernhard'ın başarısı noktasında hayati önem taşıyan bir temadır. Demek ki burada yaşamın anlamsızlığına ve nihilizmin gücüne karşı, edebiyatın ve üslubun olanaklarıyla mücadele etmek gibi bir girişim söz konusudur. Bernhard'ın kendi bedeni ve zihni ölümlü olsa bile, yapıtları bizimle birlikte. Bu da ölümden kurtulan bir şeylerin olduğuna dair ciddi bir göstergedir.

Bu noktada, Bernhard'ın yaşamın özüne dair görüşlerine yer vermek yol gösterici olabilir. Hayatı genel olarak bir cezaya benzetir Bernhard: "Hayat bir ceza hükmünden başka bir şey değil, dedim kendime, bu müebbet cezasını çekmek zorundasın. Dünya, çok az hareket özgürlüğüne sahip bir cezaevi."⁹³ Buradaki bütün umutların düş kırıklığına dönüşmesi kaçınılmazdır: Umutların hayal kırıklığına dönüştü. Taburcu olur olmaz aynı cezaevine dönüş yapacaksın. Sen yalnızca bir tutuklusun, başka bir şey değil."⁹⁴ İnsanların bunun tam tersini söylemesinin bir anlamı yoktur: "Daha doğduğun an müebbet hapsine çarptırılmış olduğunu ve bunun için aileni

⁹⁰ Dowden S.D., *age*, s. 9.

⁹¹ Honegger G., *age*, s. 9.

⁹² Honegger G., *age*, s. 9.

⁹³ Thomas Bernhard, *Soğuk – Bir Soyutlama*, çev. Sezer Duru, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.

25.

⁹⁴ Bernhard T., *age*, s. 25.

suçlaman gerektiğini unutma. Ama onlara ucuz sitemlerde de bulunma. Sevsen de sevmesen de, bu cezaevinin kurallarına harfi harfine uymalısın."⁹⁵ Anarşist bir tavır derhal cezalandırılacaktır: " Eğer uymazsan, her şey senin için daha da zorlaşır. Hapis cezası seninle birlikte tutuklu olan yoldaşlarınla paylaş, ama asla gardiyanlarla uzlaşma."⁹⁶ Yaşamın metafiziğine dair bu kişisel kanaatleri, Bernhard'ın edebiyatı açısından oldukça öğreticidir.

Dowden'in bakış açısına göre, Aydınlanma'nın özerk ve kendi kaderini tayin eden özbilinç sahibi bireyi, Bernhard tarafından soyu tükenmekte olan bir tür olarak tahayyül edilmiştir. *Homo austriacus* (Avusturya insanı) ikiye bölünmüş bir benliğin ismidir.⁹⁷ Bu isim, bir yandan Aydınlanmacı özerk bireyin kendi kaderini tayin hakkına hem de bunun tam karşıt kutbunu oluşturan konformist kendi kendini kandırma tavrına işaret eder. Bernhard'ın perspektifine göre, konformizmin tarihsel sonucu, Katolikliğin ve Nazizmin sorgusuzca benimsenmesidir. "Konformistler, Bernhard'a göre, Avusturya uygarlığının çöküşünü simgeleyen yozlaşmış ailelerde vücut bulurlar."⁹⁸ Fakat bu aileler, kendi içlerinden, Bernhard'ın edebî yapıtlarında görülen birtakım uyumsuz ve konformizmden nefret eden karakterler de (filozof Wittgenstein, piyanist Glenn Gould vb.) çıkarmıştır. Bu kahramanlar "entelektüel niteliklerini korumak için çoğunlukla her şeyi riske atarlar, ancak şevkleri nedeniyle iddialarını tecridin, deliliğin ve intiharın en uç sınırlarına kadar zorlarlar."⁹⁹ Dowden'a göre, Bernhard'ın kahramanları birer hiperbilinçtir ve psikolojik kategorilerle anlaşılmaları imkânsızdır; bunlar ancak imgelem sayesinde kavranabilirler. Fakat bu uçlarda gezen karakterlerin hiçbirisi davasında başarılı olamaz. "Bernhard'a göre, neredeyse her zaman Avusturya-Macaristan'ın sonunun ardından Üçüncü Reich'in felaketine gönderme yapan tarih, Avusturya ulusal kimliğini şimdiden değersizleştirmiştir."¹⁰⁰ Demek ki Bernhard'ın başkarakterleri, özerklik ve kendi kaderini tayin talebiyle ileri çıksalar bile, tarihin acımasız güçleri nedeniyle yabancılaşıp felç olur. "Kendisinden önceki kötümserlerin (Musil, Broch, Nietzsche, Spengler) aksine, Bernhard reddettiği değerlerin yerini alacak yeni değerler vaadinde bulunmaz. Kıyameti, anarşiyi ve nihilizmi açıkça memnuniyetle karşılar."¹⁰¹

⁹⁵ Bernhard T., *age*, s. 25.

⁹⁶ Bernhard T., *age*, s. 25.

⁹⁷ Dowden S. D., *age*, s. 6.

⁹⁸ Dowden S. D., *age*, s. 6.

⁹⁹ Dowden S. D., *age*, s. 7.

¹⁰⁰ Dowden S. D., *age*, s. 7.

¹⁰¹ Dowden S. D., *age*, s. 7.

2.3. Bernhard ve Avusturya'nın Olgun Siyasi Kültürü

Dogmar Lorenz'e göre, Bernhard kusursuz bir isyankâr ve kendi kültürüne yabancılaşan bir edebiyat insanıydı ama kendisiyle ilgili bir paradoks varlığını sürdürüyordu. Lorenz'in bakış açısına göre, "kendisini kötü bir şöhrete kavuşturan İkinci Cumhuriyet'e dönük eleştirilerine rağmen, onun yazıları açık bir biçimde 1945'ten sonraki Avusturya edebiyatının paradigmatik örneklerinden biriydi."¹⁰² Benzer bir değerlendirme Matthias Konzett tarafından da yapılmıştır. Buna göre Bernhard, "Kafka ya da Beckett gibi Bernhard da taklide meydan okuyan yeni ve cesur üslubuyla modern edebiyatta tamamen kanonik bir figür haline gelmiştir."¹⁰³ Hatta denebilir ki Bernhard modern kültürde ve tarihte benzersiz bir dönüşümün gerçekleştiği bir uğrakta tekrar edilmesi olanaksız bir üslup yaratmış gibi durmaktadır. Bunun arkasındaki olgulardan biri onun faşizmi ve Avusturya bağınazlığını teferruatlı bir biçimde masaya yatırmış olmasıdır: "Avusturya'nın faşist geçmişinin ve onun soykırım suçlarıyla suç ortaklığının şüpheli mirasını miras alan bir yazar olarak Bernhard, faşizmi oluşturan şiddeti Avusturyalı çağdaşlarının çoğundan daha kapsamlı ve daha acımasızca inceledi."¹⁰⁴

Bernhard kendi ulusal mirasını ve savaştan sonra kurulan cumhuriyeti aralıksız biçimde karalamıştır. Ancak bu kısmi bir bakış açısına neden olmuştur. Bu kısmilikte Bernhard'ın da payı yok değildir. Çünkü Bernhard Avusturya toplumunun II. Dünya Savaşı'ndan sonraki demokratik ve siyasi kültürüne damga vuran gelişmeleri reddetmiş ve bunun yerine imparatorluğun geçmişini nostaljik bir biçimde idealize etmiştir. Thomas "Bernhard'ın Avusturya ile ilişkileri göz önüne alındığında Bernhard'ın Avusturya nefreti tartışılmazdır. Yazdığı tüm metinlerinde Avusturya'yı ve halkını, karalar ve kötüler."¹⁰⁵ Lorenz'in belirttiği gibi, "Bernhard'ın çalışması yakın Avusturya tarihine göndermelerle dolu olmasına rağmen, Nazi suçları ve Holokost hakkındaki ulusal ve uluslararası tartışmalar bağlamında nadiren okunmuştur."¹⁰⁶ Bunun nedeni, onun Almanya ya da Avusturya bağlamında ileri sürdüğü itirazların, yerelliğinden

¹⁰² Dogmar Lorenz, "The Established Outsider: Thomas Bernhard", *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'in içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester, 2002, s. 29.

¹⁰³ Matthias Konzett, "National Iconoclasm: Thomas Bernhard and the Austrian Avant-garde", *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'in içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester, 2002, s. 1.

¹⁰⁴ Konzett M., age, s. 1.

¹⁰⁵ Merve Karabulut, *Ingebor Bachman, Thomas Bernhard ve Peter Handke'nin Eserlerinde Avusturya İmgesi*, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 41.

¹⁰⁶ Lorenz D., age, s. 29.

koparılması ve evrensel bir yapı arz ediyor gibi görünmesidir. Ama “Avusturya imgesi, Bernhard’ın eserlerinde bir ruh hastasının portresi olarak karşımıza çıkar, yani kışkırtma ve yabancılaştırma olarak.”¹⁰⁷ “Bernhard’ın *Auslöschung*’daki hakaretleri, Nasyonal Sosyalizmin inatçı atmosferini, ağır yükler taşıyan Germanik kültürel mirasını, siyasi oportünizmi ve genel olarak ahlaktaki gerilemeyi çeşitli şekillerde kınamıştır.”¹⁰⁸ Fakat bu kınamanın olumlu taraflarından biri, “Bernhard’ın eleştirel yazıları ve dramasının, ülkenin arzu edilen normale dönüşünü çevreleyen huzursuzluğun sürekli bir hatırlatıcısı olarak hizmet etmesidir.”¹⁰⁹

Gerçekten de Bernhard, savaştan sonraki Avusturya’yı tarihsel bellek kaybından uyandırmak için yazmıştır. Bu yüzden onun en bariz amaçlarından biri sanat, kültür ve siyaset arasındaki hâkim fikir birliğini yapısöküme uğratıp tahrif etmektir. Bernhard bu amaca tuhaf bir teknikle, yani ana akım ve avangart edebî tekniklerin melez bir birleşiminden istifade ederek ulaşmaya çalışmıştır. Dolayısıyla seçkin edebî üslup ile popüler üslup arasındaki sınırların belirsizleştiği ve sıkı sıkıya birbirini dönüştürdüğü bir düzyazısı vardır. Aslında Bernhard’ın sanatı bambaşka bir tarzda dönüştürmeye çalıştığı söylenebilir. Buna göre, Bernhard’ın amacı, sanatın ikincil ve etkisiz işlevini bertaraf edip estetiği siyasal söylemle ayrılmayacak bir biçimde birleştirmektir.

Bu roman, Avusturya faşizminin, antisemitizmin ve Avusturya’nın II. Dünya Savaşı ve Yahudi soykırımında oynadığı rolü konu edinmesi nedeniyle özellikle önemlidir. “Roman, Bernhard’ın yurttaşlarına atfettiği yaygın sahtekârlık ve korkaklığın örnek niteliğinde bir suçlamasıdır.”¹¹⁰ Romanda hem savaştan önceki hem de sonraki kuşağın üyeleri, gerek soykırımın mühendisleriyle suç ortaklığı yapmaları gerek müttefik olan Alman işgalcilere destek çıkararak omurgasızlaşmaları, yani siyasi kayıtsızlıkları nedeniyle kınanmaktadır. “Roman, Avusturya’nın Hitler’in ordusu tarafından mağlup edilen ve boyunduruk altına alınan Nasyonal Sosyalizmin ilk kurbanı olduğu şeklindeki tarihsel yalanı icat eden ve destekleyen bireyleri ve grupları açığa çıkarır.”¹¹¹ Demek ki Avusturya toplumu, siyasi entrikalar ve kayıtsızlıklar nedeniyle kültürel bir gerileme ve çöküşü bütün hücrelerinde hissetmektedir. Avusturya faşizmi ve Avusturya toplumunun soykırıma katılım göstermesinin doğurduğu etkiler, temsilcileri

¹⁰⁷ Karabulut M., *age*, s. 44.

¹⁰⁸ Lorenz D., *age*, s. 30.

¹⁰⁹ Konzett M., *age*, s. 1.

¹¹⁰ Lorenz D., *age*, s. 33.

¹¹¹ Lorenz D., *age*, s. 33.

deli, budala veya mide bulandırıcı olan, Avusturya'nın zengin halk mirasına layık olmayan hatta bu mirası anlamaktan aciz olan kırsal eşrafın kişisel ve kamusal yaşamlarında bariz bir şekilde görülmektedir. "Alt sınıfların zihniyetleri de yakın geçmiş tarafından zehirlenmiş, böylece liberallerin toplumsal devrim hayalleri tabandan silinmiştir."¹¹²

Lorenz'in perspektifine göre, Bernhard'ın denemelerini daha geniş bir tarihsel ortam üzerinden incelersek, Avusturya'nın Nazi soykırımındaki suç ortaklığının uluslararası ölçekte ortaya çıktığı Eichmann Davası (1960) ve Frankfurt Auschwitz Duruşmaları'ndan (1962) birkaç sene sonra bir dönüm noktasının ortaya çıktığına şahitlik ederiz. Aslında soykırım ile ilgili şikâyetler, Bernhard'ın yazılarında ilk defa ortaya çıkıyor değildir. "Bernhard'ın çağdaş Avusturya toplumunun yozlaşmışlığı ve sığlığı hakkındaki yakınmaları yeni bir şey değildi, zira benzer şikâyetler daha önceki yazılarında da zaten çokça mevcuttu."¹¹³ Gelgelelim bu tepkiler, Avusturya ve Almanya toplumlarında hâlihazırda var olan kuşağın geçmişteki siyasi olaylara karşılık vermek zorunda kaldığı yaygın tepkilerdir.

Fakat Bernhard'ın durumunu anlamaya çalışırken, onun aralıksız bir sevgi ve nefret nesnesi olduğunu kabul etmek gerekir. Rüdiger Görner'e göre, ona Viyana şehrinin ticari merkezlerinden biri olan Graben'de bir banka otururken rastlayabilirdiniz. Bernhard'ı "hem hayranlarından ibadet dolu selamlar alırken, hem de açık sözlü eleştirmenlerden sözlü taciz alırken görebiliyorduk."¹¹⁴ Bernhard hem kendi ülkesinin düşmüş kültürüne hem de dünyanın geri kalan kısmına karşı sözlü saldırılara giren bir yazardır. "Bernhard'ın Avusturyalı hemşerileriyle olan aşk-nefret ilişkisinde şüphesiz mazoşist bir boyut vardı – ve bunun tersi de geçerliydi."¹¹⁵ Bu kadar geniş kapsamlı gündem maddeleriyle ilgili yorum yapan bir yazarın insanları şaşırtan genellemelere ve yargılara başvurması ve fikirlerine karşı ileri sürülen saldırgan istisnalarla karşılaşması anormal değildir. "Şehir ve manzara, onun anlatım biçimlerinin ruhsal hastalığının yansımaları olarak ortaya çıkar. Aynı zamanda bu, hastalıklı bir kültürün, zihnen hasta Avusturya'nın ifadesi olarak da geçerlidir."¹¹⁶ Gelgelelim

¹¹² Lorenz D., age, s. 33.

¹¹³ Lorenz D., age, s. 31.

¹¹⁴ Rüdiger Görner, "The Broken Window Handle: Thomas Bernhard's Notion of *Weltbezug*", *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'ın içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester, 2002, s. 89.

¹¹⁵ Görner R., age, s. 89.

¹¹⁶ Karabulut M., age, s. 46.

Görner'e göre, Bernhard'ın karakterlerinde bu genelleyici yargıların eleştirel bir amacı da vardır: "...her şeyden çok, kamusal tartışmalarda yaygın biçimde kullanılan genellemelerin, abartmaların ve tekrar edilen konuşma biçimlerinin parodisini yapmak gibi bir arzuları vardı."¹¹⁷ Bernhard'ın eserlerinde hem aşırı genelleştirici yaygın retorikler hem de aşırı genelleştirici karşı retorikler de hicvedilmektedir.

Yine de bu noktada ütopyacı dürtü adı verilebilecek bir unsur Bernhard'ın yazılarında görülebilir. Lorenz'e göre, Bernhard 1950'lerin başlarındaki yazılarında, Martin Heidegger'i hatırlatır bir şekilde, uygarlık ve popüler kültür tarafından bozulmamış bir kırsal Avusturya imajını iletmektedir. "Pastoral anlamda *Heimat* (Memleket), Bernhard'ın ilk yazılarının hâkim konumunda bulunan tematik kompleksiydi."¹¹⁸ Burada modern yaşam tarzları reddedilmekte, basit kırsal yaşama övgüler düzülmekte, Salzburg ve çevresinde yaşayan insanlara yüksek düzeyde bir hürmet beslenmektedir. Ayrıca "sevgili dedesi Johannes Freumbichler'in kişiliğinde örneklenen doğa mistisizmi ve halk geleneklerine ve bayramlara duyulan sevgi, bu metinlerin ayırt edici özellikleridir."¹¹⁹ Bunlar, biraz önce söylenenlerin aksine, Nazi döneminin siyasi sorunlarını geçiştiren ve kırsal Avusturya'nın bütünselliğini onaylama derdindeki edebiyat eserleridir. Burada Bernhard'ın kendi kuşağına ait kişilerin ya da bir önceki kuşağın çektiği acılara Yahudilerin dâhil edilmediği görülecektir.

Öyleyse kahramanların yaşadığı parçalanma, benlik kaybı, yabancılaşma ya da ruhsal sakatlanma gibi durumlar karşısında Bernhard, Avusturya kırsalını ve kentli olmayan apolitik köy sakinini yüceltmek gibi ideolojik bir işleme başvurmuştur. Ama aynı zamanda Bernhard, Avusturya toplumunun bu kurtarılmış bölgesi dışında kalan kesimlerine ve benimsedikleri yaşam tarzlarına durmaksızın ahlaksızlık atfetmiştir. Fakat onun kahramanları, toplumsal dünyadan fazlasıyla tecrit edilmiş uzak tiplerdir. Örneğin *Extinction* (Yok Etme) romanının başkarakteri Murau, gerek hemcinsleri gerek diğer Avusturyalıları karşı kendi üstünlüğünü durmadan dile getiren bir karakter yapısı sergiler. Ancak hakikatin kendisini ancak "amansız bir iç arayışta" bulabilir.¹²⁰ Avusturyalı olmanın faşizmle ve Nazi yalanlarıyla ilişkilendirildiği yerde, başkarakterin kendini kandırma seçeneğini süratle reddedip hakikati kendi içinde aramaları şaşırtıcı gelmeyebilir. Fakat Bernhard'ın bireyciliği seçmesi onun diğer politik akımlarla

¹¹⁷ Görner R., age, s. 90.

¹¹⁸ Lorenz D., age, s. 34.

¹¹⁹ Lorenz D., age, s. 35.

¹²⁰ Lorenz D., age, s. 37.

ilişkisinin de olumsuz olduğunu sezdirecektir. Nihilizm bir kez daha bütün siyasi alternatiflerin hepsinin köküne kibrit suyu çakmış gibidir:

Sosyalist teorinin tersine, işçi sınıfı Bernhard'ın desteğini kazanmamıştır. Çalışmalarında aşikâr olan proletarya karşıtı duygular görmezden gelinemez. Nitekim modern toplumdaki hastalıkların sorumlusu istisnasız toplumun her kesimidir. Bernhard'ın başkarakterlerinin gözünden bakıldığında Avusturya; dar görüşlü, yozlaşmış aristokrat elitlerin, din adamlarının ve burjuvazinin hâkimiyetinde olan, geri zekâlı ve vahşileştirilmiş işçi ve çiftçilerden oluşan alt sınıfların üreme alanı gibi görünür. Tüm Avusturyalılar için toplu ölüm cezası fikrine katılıyor gibi görünen Franz-Joseph Murau kendisi de dâhil olmak üzere Avusturyalı olan her şeyin tamamen silinmesini tek çözüm olarak görür.¹²¹

Aslında Bernhard'ın kahramanları şimdiki zamana sıkışıp kalmış geleceksiz tiplerdir. Kendi iradeleri sayesinde, bizzat yaratıcısı olmadıkları bir geçmişten kopma konusunda yeteneksizdirler ve ayrıca bir şeyleri yeniden inşa etmek, geçmişin anlamını bugünün eylemiyle değiştirmek ya da kendi kendilerini dönüştürmek gibi seçenekleri düşünmeden elerler. Geçmişin yarattığı suçluluk duygusu ve bağlayıcılık, derin travmatik ketlenmelerle ve bunlara karşı ileri sürülen tümgüçlülük pozundaki savunma mekanizmalarında belirginlik kazanır. Kahramanlar ne kadar etkin ve kendi kaderlerinin efendisi olarak resmedilmeye çalışılırsa çalışılsın, kaçınılmaz bir yenilginin çoktan tuzağına düşmüş trajik tiplerdir. Bu noktada denebilir ki onun çalışmaları, kendilerinden önce gelen ve Nazi faşizminin atmosferine kapılmış ebeveynlerinden miras kalan zarar ziyarı üstlenme mecburiyetini yaşayan kahramanların birer betimlenişidir. Murau gibi karakterlerin sorunu, “aşırı bir megalomani ile birleşen, derinlere yerleşmiş değersizlik duyguları, eski neslin sakladığı gerçekleri bilememekten kaynaklanmaktadır.”¹²² Kimse geçmişinden kaçamaz; ama o geçmişle ne yapacağını da bilemez.

Stephen Dowden'a göre, Bernhard'ın kendine özgü üslubunun olağanüstü gücü, okuyanı çarpar ve heyecanlandırır. “Bernhard'ın düzyazısı içeri temiz hava alma

¹²¹ Lorenz D., age, s. 39.

¹²² Lorenz D., age, s. 42.

etkisine sahipti.”¹²³ Onun estetik yöntemi Almanya’nın Nazi deneyimini ve bu deneyimden miras kalan sonuçları kaydetmeye çalışmıştır. Alman ve Avusturya şehirleri yok edilmiştir; hem Alman hem de Avusturya gelenekleri ortadan kalkmıştır ve bu geleneklerin siyaset ve edebiyat dünyasındaki ahlaki statüleri ciddi biçimde tehlike altına girmiştir. “Bernhard’ın dünyası, aşırı derecede radikal olan tek çözümün, ahlaki açıdan taviz verilen her şeyi yok etmek olduğu bir dünyadır.”¹²⁴ Demek ki Bernhard, Nazizmin yarattığı kolektif tahribatı ve trajediyi ifade etmek için son derece özgün bir tarz yaratmıştır denebilir. “Üslup, deneyimi doğrudan anlaşılır kılar, ona akılda kalıcı bir biçim verir, onu yalnızca gerçek değil, aynı zamanda müthiş derecede doğru ve etkileyici olarak kolektif bilinçte yerleştirir.”¹²⁵ Bernhard’ın romanları ve oyunlarının neredeyse tamamı, giderek insanların ve nesnelerin etrafını saran karanlık ve kasvetle ilgilidir. İnsanlar tarihsel deneyimin sonuçları nedeniyle acı çeker, hastalığa yakalanır, zulme uğrar ve kaçınılmaz biçimde ölür. Bu dünyada siyaset, bilim, din hatta sanat bile kimseyi kurtaracak bir güce ve etkinliğe sahip değildir.

Ancak Dowden’a göre, Bernhard’ın üslubunun ayırt edici özelliği, onun dünya görüşünde, felsefesinde ya da kanaatlerinde (Avusturya’nın yeryüzünden silinmesi, geçmişinin ve geleceğinin yok olması vb.) bulunmaz. Bu üslupta okurları çeken bir ahlaki tutku söz konusudur. “Bu tutku, en ikna edici ifadesini abartılı ifadelerinde değil, düzyazı üslubunun canlandırıcı enerjisinde, canlılığında ve radikalliğinde bulur.”¹²⁶ Öyleyse duygusal olan ile ahlaki olan birbirinden kolayca ayrılamaz. Bunun en önemli örneklerinden biri, ölüm temasıdır. Ölüm, yukarıda da belirtildiği gibi, “bazı zamanlarda diğerlerinden daha fazla ön plana çıkar.”¹²⁷ Ölümün duygusal taraftan anlamı, kişinin geleceğini kontrol edemeyeceği ve sonlu varlığının aralıksız biçimde bilincinde olmak zorunda kalacağı bir durumda yaşaması anlamına gelir. “Dil ölümün üstesinden gelemez [...] yalnızca onun etrafından konuşabilir.”¹²⁸ Fakat Dowden’a göre, herkes başına ne geleceği konusunda en azından bir anlama ve söze sahip olmak ister. Bu anlam ve söz hakkı, ancak edebiyatın soyut dünyası içerisinde olanaklıdır; çünkü ölüm hakkında kimsenin bir söz hakkı yoktur. “Sonuç olarak, onun [...] sanatı

¹²³ Stephen Dowden, “Radical Style: Bernhard, Sontag, Kertész”, *Thomas Bernhard’s Afterlives*’ın içinde, ed. Stephen Dowden, Gregor Thuswaldner and Olaf Berwald, Bloomsbury Academic, New York, 2020, s. 84.

¹²⁴ Dowden S., age, s. 85

¹²⁵ Dowden S., age, s. 86.

¹²⁶ Dowden S., age, s. 87.

¹²⁷ Dowden S., age, s. 87.

¹²⁸ Dowden S., age, s. 87.

aslında nihai düzensizliğe, ölümün kaosuna ve onun bizim için önemli olan her şeyi yok etme biçimine karşı bir darbeydi: hayat, aşk, aile, arkadaşlar – her şey.”¹²⁹

Fakat bu darbe, nihayetinde, ölümün gerçekliği karşısında anlamsızlığa karışmak zorundadır. Bernhard’ın başkarakterlerinin birçoğunun insanı güçsüz düşüren kaygıların pençesine düşmüş bilim insanları olması, bu bağlamda dikkate değer bir olgudur. Mesele “özellikle insana özgü, sistematikleştirilemeyen, öngörülemeyen gerçekleri açığa çıkarmak veya yönetmek söz konusu olduğunda bilimin karakteristik sınırlamalarıyla ilgilidir muhtemelen.”¹³⁰ Bernhard’ın kahramanları, kendilerini sakinleştirici ilaçlarla yatıştırılmaz: “Aşırı derecede nevrotik olan bu kişiler, terapistlere veya psikiyatristlere gitmezler, daha çok bazıları Viyana’daki Steinhof gibi akıl hastanelerinde tutulurlar.”¹³¹ Çoğu zaman bu karakterler, büyük bilimsel girişimlerde ya da aşkınlıkta bir parça rahatlama arar ama bir süreliğine kendi durumlarını unutsalar bile, her zaman kaçınılmaz biçimde başarısızlığa uğrarlar. “Bernhard’ın dünyasında felsefe ve bilim hâkim değildir. Sanat bile galip gelmiyor: *Korrektur*’da (mimari), *Der Untergeher*’de (müzik) ve *Alte Meister*’de (resim) yalnızca ölüm galip geliyor.”¹³²

2.4. Nesnelere ve Dünyada Olmak

Görner’e göre, Bernhard’ın eserlerine bakarken aydınlatıcı olabilecek fenomenolojik tınıları olan bir kavram vardır: *Weltbezug*. Tam anlamıyla dünyadaki insanlarla ve şeylerle ilişki kurmayı anlatan bu kavram, aslında, paradoksal biçimde Bernhard’ın edebî çalışmalarında çok az görünür olan bir boyuta –nesnelere boyutuna– göndermede bulunur. Gerçekten de Bernhard’ın eserlerinde nesnelere ile insanlar arasındaki yakın ve anlamlı ilişkilere o kadar az yer verilir ki *Weltbezug* ancak aşırı kırılmalı ve çoktan yok olup gitmiş bir melankolik ruh hâli vasıtasıyla aydınlık kazanabilir. Öyle görünüyor ki bu kavramla “kişinin kendi sınırlı yaşam alanının ötesinde olanlarla güçlü bir bağlantı kurma girişimini ifade eder.”¹³³ Demek ki bu kavram, Ben’in kendi dışına çıkıp Ben-olmayan ile ilişki kurma ve kendi bilinçli faaliyetini dünyada dışavurma isteğini –Freudcu anlamda bir istek-gerçekleştirimini– ifade eder.

¹²⁹ Dowden S., age, s. 88.

¹³⁰ Dowden S., age, s. 89.

¹³¹ Dowden S., age, s. 89.

¹³² Dowden S., age, s. 89.

¹³³ Görner R., age, s. 91.

Fakat bu istek-gerçekleştirimi altta yatan bir yabancılaşmayı ve kişiliğin şeyleşmiş doğasını tamir etme girişimi olarak anlaşılmalıdır. Dünyanın ve nesnelere, tıpkı diğer insanlarla ilgili yargılar ve basmakalıp fikirler gibi, anlatıda ele avuca sığmayacak genellemeler şeklinde mevcut olması, belli bir retorik stratejiyi ifade etmektedir. “Bernhard’ın anlatıcısı belirli bir gazeteyle veya belirli bir şehre atıfta bulunarak bir kozmopolitlik duygusu yaratır.”¹³⁴ Komiğin ve ironik olanın metinsel üretiminin kaynağında da aynı retorik stratejinin olduğu görülür. Roman okurları kendilerine takdim edilen *Weltbezug* türlerini genellikle aşırı gösterişli ve büyüklenmeci bulur. “Bernhard’ın düzyazı ve oyunlarındaki komik etkilerin çoğu, karakterlerinin bu abartılı iddialılığından kaynaklanır.”¹³⁵ Karakterlerin birbirlerine karşı ileri sürdükleri bu tümgüçlülük iddiaları ve gösterişçilik, temelde, Bernhard’ın anlatı evreninde yer bulan başkahramanların dünyevi ilişkilerinin yabancılaşmış ve şeyleşmiş olmasından kaynaklanır. Hegelci anlamıyla eksiksiz bir tanınma ve evrensel bir etik topluluk ideali geçmişe ait bir ideal olarak ortaya çıkar burada. “Bu kahramanların hepsi dış dünyayla kurdukları ilişkilerin bozulmasının temelinde yatan huzursuzluklarını örtbas etmeye ihtiyaç duyarlar.”¹³⁶ Görner’in de işaret ettiği gibi, ötekilik kavramı, benliğin kendi özgün yansımasını bulacağı bir somut evrensellik olarak değil, Sartreci anlamda alt edilemez bir düşman ve “cehennem” olarak ortaya çıkar. Bu dünyada otantik bir ilişki yoktur. Otantiklik ancak sahte jestlerde ve abartılı ve yapmacık davranışlarda ve içeriksiz sözel göndermelerde bir parodi olarak belirir ve anında yokluğa karışır.

Bernhard’ın erken dönem eserlerindeki, örneğin bir *Weltverbesserer* oyunundaki, açık temalarından biri dünyada olmaktır. Bu oyundaki merkezî nokta “dünyanın ancak insan tarafından ortadan kaldırılması durumunda iyileştirilebileceği iddiasıdır.”¹³⁷ Görner’e göre, Bernhard’ın ilk yayınladığı şiir olan *Mein Weltenstück*’te dünya, durmaksızın tekrar eden gündelik olaylara bir pencereden atılan bakış üzerinden tanımlanır. Görner bu iki bakış açısı arasındaki farka dikkat etmemizi önerir. İlkinde etkin ve devrimci bir insan teması varken, ikincisinde edilgen ve dünyadan uzak bir bakış açısı söz konusudur. “Şiir, sınırlı hayata dönük bakışından herhangi bir sonuç çıkarmazken, *Weltverbesserer* oyunu, insan varlığını koşullandıran tekrarlar sıkıntısına ve bu koşulların ortadan kaldırılması zorunluluğuna uzun uzun ağıtlar

¹³⁴ Görner R., age, s. 91.

¹³⁵ Görner R., age, s. 91.

¹³⁶ Görner R., age, s. 91.

¹³⁷ Görner R., age, s. 92.

yakar.”¹³⁸ Pencereden bakılan dünya aslında dünyanın çözümlenip ortadan kalktığı bir dünyadır. Bir başka deyişle eski aristokrat topluma ait değerlerin ve dünyagörüşlerinin ortadan kalktığı, geleneğin ve bilgeliğin yol gösterici olmaktan çıktığı ve ufak toplulukların tinsel aurasının çağdaş kapitalizm ve modern ilişkiler tarafından geride bırakıldığı, baştan sona sekülerleşmiş ve materyalistleşmiş bir dünyadır. “Burası, parçalanmış kimliklerin ve terk edilmiş kültürlerle ait parçalarının dünyasıdır.”¹³⁹

Fakat Bernhard’ın bu yapıtlarında Avrupa’nın büyük destan geleneğine yaslandığını da belirtmek gerekmektedir. Bu gönderme, yabancılaştırmanın ve şeyleşmenin bir telafisi olarak okunmalıdır. Virgil, Dante, Hölderlin ve T.S. Eliot’a yapılan göndermeler, bu anlamda son derece semptomatiktir. “Bernhard, şiiri aracılığıyla, kendini yaratma ve kendini yok etme arasında kışkırtıcı bir etkileşim geliştirmek amacıyla, devam ettirebileceğini ümit ettiği epik bir tinselliği icat etmektedir.”¹⁴⁰ Görner’e göre burada sözel bir anarşizm söz konusudur. Bu metinlerde karşılaşılan dilsel ustalık ve sözel derinlik aslında onların çeşitli duygu patlamaları ve öfkeyle dolu retoriğini gizlememelidir. İşin ilginç yanı şudur ki sadece Avusturya kültürü ile ilgili değil, aynı zamanda çağının ruhuna ilişkin çok fazla bilgiye sahip olmasına rağmen Bernhard, bu engin bilgisini kendi kurmacalarında ve şiirlerinde yüzeysel ve basmakalıp bir kavrayışa indirgemmiştir. “Bernhard, toplumsal önyargıların saplantılı bir şekilde yeniden üretilmesi ve siyasi konuların genellikle kasıtlı olarak sıradan monologlarla sunulması üzerinden genelleştirilmesi sayesinde, kendisini ezici bir boşunluk duygusuna maruz bırakmış görünür.”¹⁴¹ Fakat bu boşunluk hissini yeniden üretilmesinin de bir anlamı vardır. Dünyayla ve nesnelere kurulan ilişkilerdeki tekrar eden can sıkıntısının ve hiçlik duygusunun kendi başına bir anlamı olduğunu hissettirmek ister.

Ne var ki bu anlamın gerçekte patolojik ve travmatik etkiler üreten nesnel bir anlam yapısına sahip olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Örneğin, “*Der Ignorant und der Wahnsinnige* gibi oyunlarda ve *Verstörung* gibi romanlarda dış dünyayla mümkün olan tek bağlantının onun deliliğini paylaşmak olduğuna inandırılırız.”¹⁴² Bernhard’ın başkarakterleri, toplumsal anlam ile kendi varoluşları arasındaki kayıp

¹³⁸ Görner R., age, s. 92.

¹³⁹ Görner R., age, s. 92.

¹⁴⁰ Görner R., age, s. 92.

¹⁴¹ Görner R., age, s. 93.

¹⁴² Görner R., age, s. 94.

birlikteliği tesis etmek için durmadan çabalar. Ancak bu eylemler, durmadan Bernhard'ın karakterlerinin karşısına birer engel olarak çıkar. Herhangi bir arzu ideali ya da istek-gerçekleştirimi derhâl kendi olumsuz karşısına döndürür. “Bu tür bir etkinliğin ancak olumsuz terimlerle tanımlanması durumunda ‘dünya’ ile bir miktar etkileşime girebilirler.”¹⁴³ Şu durumda diyebiliriz ki Bernhard'ın karakterlerinin eylemlerine her zaman bir olumsuz nesnellik eşlik eder. “Aynı şekilde, her türden gerçeklik, gerçekliğin özünde ne olduğuna dair sürekli azalan bir algı tarafından belirlenir.”¹⁴⁴

Bernhard'ın farklı türden eserlerinde, kendi vatandaşı olan Ludwig Wittgenstein'in kayda değer bir etkisi olduğu söylenebilir. Wittgenstein'in o çok ünlü “Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır” şeklindeki iddiası, Bernhard'ın düşünce dünyasına etkide bulunmuştur. Bernhard'ın kendi metinlerinde işe koştığı koşulsuz sözcük üretim eylemi, kahramanların kendi dünyalarını sınırlandırma ve koşullandırma arzusuna göndermede bulunuyor gibidir. Dil, Wittgenstein'a göre, her şeyden önce bir yaşam tarzına göndermede bulunur; bu gönderme, Bernhard açısından, dili belli bir yaşam tarzı yaratmanın koşulu hâline getirme projesini ifade etmektedir. Fakat Bernhard, Wittgenstein'in izin vermeyeceği bir şekilde, dilin sınırlarını mümkün olabilecek en üst düzeyde genişletmek gibi bir arzunun peşinden koşar. Bernhard'ın, hakkında konuşulamayacak şeylerle ilgili durmadan konuşmak gibi bir takıntısı vardır. Onun başkarakterleri sanki afacan birer çocuk gibi geçilmesi gereken sınırı geçip sessizlikten ve sessizce geçirilen şeylerden bahsetmeye heveslidirler.

Wittgenstein, dili sınırlandırarak anlamsızlığı ve Camuşçü saçmayı kapı dışarı ediyor ve mantığı bunlara karşı koymada bir aygıt olarak ileri sürüyorken; Bernhard, hayatı deneyimlemek ile anlamsızlığı ve saçmayı deneyimlemeyi eşanlamlı olarak görmüştür. Bernhard gerçekten de anlamsızlığı her yönüyle kucaklamak ve kahramanlarına onun yaşamın metafizik temel direği olduğunu kabul ettirmek ister. Burada din, yaşamın anlamsızlığını ve çelişkilerini yansıtır; dünya gözden düşmüştür ve onu kurtarmak için nihilist bir anlamsızlık metafiziğinin sorumluluğunun üstlenilmesi gerekir. Bu anlamsızlık hâlleri en çok da ötekilerle kurulan iletişimde belirgindir. Öteki insanlarla iletişim kurmaya ve düşüncelerini paylaşmaya çalışan karakterler, iletişim

¹⁴³ Görner R., age, s. 95.

¹⁴⁴ Görner R., age, s. 96.

araçları ve dil bu anlamsızlığı hiçbir zaman yeterince aşamayacağı için, kendilerini alay konusu hâline getirir.

Gerçeklik kaybı ve deneyimin mutlak olumsuzluğu göz önünde tutulursa, elde kalan tek telafi edici aygıtın edebiyat olduğu görülecektir. Gerçeklik duygusunun radikal biçimde kaybedilmesi ve eylemin anında kendi karşısına dönüşmesinin yarattığı sakatlayıcı psikosomatik ruh hâlinin ancak aralıksız bir konuşma ve yazı yoluyla dünyada bir sığınak oluşturma seçenekleri sayesinde ortadan kaldırılabileceği farz edilmektedir. “Eğer gerçeklik artık mevcut değilse, en azından sözel olarak üretilmiş bir gerçekliğin onun yerinde olması gerekir.”¹⁴⁵ Anlamsızlık ardında kendi ötesine geçilecek herhangi bir nesnel gerçeklik parçası bırakmıyorsa, o zaman bu kertenin öznel bir alanda yaratılması ve dışavurulması gerekir. Bu telafi mekanizması, hiç şüphesiz, dünyanın giderek yabancılaştığı ve özneler karşısında kendisini baş edilemez bir güçler alanı olarak sunduğu durumda, yazarın kendi içsel yaşantısına çekilmesi ve edebiyat üretimini ütopyik bir kurtuluş imkânı olarak işletilmektedir.

2.5. Eylemin Trajik ve Komik Dönüşümleri

Wendelin Schmidt-Dengler’a göre, Bernhard’ın başkışileri her zaman karar vermek zorunda kaldıkları bir durumda bulurlar kendilerini. Üstelik böyle karar anlarında özgüvenli bir biçimde derhâl ne yapacaklarını hükme bağlayıp harekete geçen tiplerden ziyade, alternatifler üzerinde kararsız bir şekilde düşünüp dururlar ve o kadar güvencesiz bir durumun içine düşerler. Güçbela alınmış bir karar ise hemen trajik bir uzamın açılmasına neden olur. “*Der Theatremacher* oyununda kahraman sürekli olarak Karaciğer Böreği Çorbası (*Leberknödelsuppe*) ile Kızarmış Krep Çorbası (*Fritatensuppe*) arasında bir seçim yapmakla karşı karşıya kalır.”¹⁴⁶ İki çorba türü arasında yapılacak bir seçimin yaşam ile ölüm arasında yapılacak bir seçimle eşdeğer olduğu düşünülür: “Karaciğer Böreği Çorbası ile Kızarmış Krep Çorbası arasındaki seçimin, yaşam ve ölüm arasındaki seçimle aynı geçerliliği üstlenebileceğini varsaydığımızda hedeften çok da uzakta değilizdir.”¹⁴⁷ Bunun nedeni nedir? Sıradan çorba bir seçimi ile ölüm ile yaşam arasında tercih yapmak arasında nasıl bir ilişki olabilir?

¹⁴⁵ Görner R., age, s. 96.

¹⁴⁶ Wendelin Schmidt-Dengler, “Thomas Bernhard’s Poetics of Comedy”, *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*’ın içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester, 2002, s. 105.

¹⁴⁷ Schmidt-Dengler W., age, s. 107.

Bu soruya yanıt vermek için, Bernhard'ın hakikat ile ilgili düşünlerine bakmak gerekir. Zıtlıklar arasındaki ilişkinin aşkınsal ya da Tanrısal bir temelden hareketle inşa edilemeyeceği, bundan böyle artık hakikat diye bir şeyden bahsedilemeyeceği ve gerçeğin ancak soluk bir görüntüsüyle idare edilmesi gerektiği biçimindeki ifadelerin hepsi Bernhard'ın hakikat ile ilgili inançsızlığının temelidir. Bernhard'a göre "hakikat ile hakikat olmayan arasında yapılacak tercih, iki çorba yemeği arasındaki seçim gibi diğer alternatiflerle aynı eşitlikçi tarzda karara bağlanabilir."¹⁴⁸ Şu durumda denebilir ki kahramanların eylemlerinin aldığı şekil olarak komedi ile trajedi arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır. "Komedi ve trajedinin karşıtlıkları birbirini dışlayan terimlerden ziyade yan yana var olur. Bernhard'ın ustalığı, okuyucuya iki tür arasındaki sınırların sürekli geçişini yeniden canlandırma fırsatı vermesiyle kendini gösterir."¹⁴⁹ Demek ki bu iki edebî tür arasındaki sınırlar ve farklılıklar Bernhard tarafından silinmiştir. "Sırf yazma sürecinde gülünç olanın çıkarlarına hizmet ederiz, bu da zamanla ve dolayısıyla hayatın kendisiyle başa çıkmamıza yardımcı olur. Şaka, trajik olan gibi olumludur."¹⁵⁰ Dolayısıyla bir eyleme ister trajik ister komik ister trajikomik densin, bunlar arasında çizilen alternatifler sahtedir.

Schmidt-Dengler, toparlayıcı bir paragrafında şunları kaleme almıştır:

Komedi ile trajedi arasında yapılan bu aralıksız geçiş, her iki türde de ikamet edemeyen izleyiciyi ve eleştirmeni rahatsız eder. İki tür arasındaki bu hızlı geçiş, en azından trajedi, komedi, şaka ve neşe terimleri söz konusu olduğunda, Bernhard'ın eserlerini edebiyat eleştirisinin ulaşamayacağı bir noktada konumlandırır. Komediler ve trajediler birbirleriyle özdeş olarak öne sürülürler. Fakat bu özdeşlik derhâl şüpheye ve süreksizliğe mahkûm edilir. Her ne kadar aslında trajedi ile komedi arasında karar vermek söz konusu olmasa da, bir şeyin trajedi mi yoksa komedi mi olduğu kesinlikle önemlidir.¹⁵¹

Ama Bernhard'ın eserlerinde bir şeyin trajedi mi yoksa komedi mi olduğu kesinlikle karara bağlanamazmış gibi görünür. Çünkü ölüm ve tükeniş karşısında her şey gülünçtür ve trajedi de bu gülünçlük karşısında hiçbir teselli sunmaz. "Bernhard'ın

¹⁴⁸ Schmidt-Dengler W., age, s. 107.

¹⁴⁹ Schmidt-Dengler W., age, s. 108.

¹⁵⁰ Schmidt-Dengler W., age, s. 109.

¹⁵¹ Schmidt-Dengler W., age, s. 113.

karakterlerinin hepsi kendilerini kendi gülünçlükleri üzerinden deneyimlerler.”¹⁵² Demek ki başkarakterlerin kendilerini bu anlamsız gülünçlüğe adanmak dışında başka bir seçeneği yoktur. “Sanki trajik olan gülünç hale gelmiş gibidir.”¹⁵³

Schmidt-Dengler’a göre, Murau karakteri ile okurun karşılaşması, gülünç durumun örneklerinden biri olarak yorumlanabilir. Murau anne babası ve erkek kardeşinin cenazesine katılmak için babasının Wolfsegg’de bulunan malikanesine gider. Koridorda çırlıçıplak dururken kız kardeşi Amalia kendisini görür ve ona dilini çıkarır. Bu onun “otuz yıldır ya da daha uzun süredir tatmadığı bir zevk”tir.¹⁵⁴ Anne babası trajik bir trafik kazasında ölmüştür ve Murau’nun bu travmatik hadiseye verdiği tepki soyunarak aynada kendini teatral bir şekilde izlemektir. “Anlatıcı, eğer bir şansımız varsa, en geç kırk yaşında kendimizi yaşlı aptal ilan etmemizi ve aptallığımızı en üst düzeye çıkarmamızı tavsiye eder.”¹⁵⁵ Murau’nun aynada kendisini çırlıçıplak izlemesini nasıl yorumlamak gerekir? Schmidt-Dengler’in yorumuna göre, kendisine bakan Murau’nun yüzü grotesk özellikler kazanmaya başlar. “Ayna, insan düşmanının en tehlikeli aracına dönüşür.”¹⁵⁶ İnsanlardan kaçan kişi kendisini ayna karşısında palyaçovari şekillere sokarak tanımaya başlar ve böylece bir Narcissus olup çıkar. “Kendini acımasızca taklit etme, kendini biçimsizleştirme eylemi, başkalarının kötü niyetli eleştirilerini göreceli hale getirir.”¹⁵⁷

Konzett’e göre, Bernhard’ın ilk kısa romanı olan *Amras*, onun kariyerinin büyük bir kısmında verdiği eserlerin paradigmatik mantığını anlamak için yol gösterici bir örnek olarak okunabilir. “Roman, kalıtsal hastalıklara (epilepsi) ve mali felakete yenik düşen çaresiz bir ailenin başarısız toplu intihar girişimiyle acımasız bir açılış yapar.”¹⁵⁸ Ailenin iki çocuğu şans eseri kurtarılır ama büyük çocuk ne yazık ki epilepsi yüzünden hayatını kaybeder ve “...hikâyenin anlatıcısı olan küçük erkek kardeşi tamamen terk edilmiş ve yalnız kalır.”¹⁵⁹ Bu yalnız kalış teması Bernhard’ın romanlarında tekrar tekrar karşımıza çıkar ve başkarakterler için kendilerini yeniden icat etmek ve yeni kültürel yakınlıklar kurmak zorunda kaldıkları bir zamansal sıfır noktası üretir. “Bu korkunç senaryo, kahramanı istenmeyen bağımlılıktan kurtarmaya çalışarak onu

¹⁵² Schmidt-Dengler W., age, s. 111.

¹⁵³ Schmidt-Dengler W., age, s. 111.

¹⁵⁴ Schmidt-Dengler W., age, s. 112.

¹⁵⁵ Schmidt-Dengler W., age, s. 112.

¹⁵⁶ Schmidt-Dengler W., age, s. 113.

¹⁵⁷ Schmidt-Dengler W., age, s. 113.

¹⁵⁸ Konzett M., age, s. 9.

¹⁵⁹ Konzett M., age, s. 9.

sanatsal ve entelektüel kendini keşfetmenin yalnız yoluna gönderir.”¹⁶⁰ Kahramanlar bu keşif yolunda çoğu zaman kendilerine kalan mirası ya çarçur eder ya da her şeyden vazgeçecekleri bir noktaya gelip kendilerini öldürür. Gerçek şu ki Bernhard’ın ilk romanlarında, geçmişten intikal eden kültürel ve toplumsal miras genel olarak hastalık ya da delilik açısından yorumlanır. “Örneğin *Amras*’ta annenin epilepsisi, tüm bölgeyi etkileyen yaygın bir hastalık olarak tasvir edilir ve bu nedenle biyolojik-kültürel gerilemenin kaçınılmaz bir belirtisi olarak görülür.”¹⁶¹

Burada aklımıza ilk gelmesi gereken şeylerden biri, on dokuzuncu yüzyıl ebeveyn otoritesinin ortadan kalkmasıdır. Ama başkarakter açısından, bu biyolojik ve ailevi tecrit hâli, aslında Nazi ideolojisinin temellerini oluşturan on dokuzuncu yüzyılın ırksal ve biyolojik determinizmini akla getirmektedir. Nazi ideolojisi, ırksal üstünlüğün kaybedilmesinden çokça yakınırken, Bernhard, bu düşüğe çok da aldırılmaz: “Kendi türü gibi nefret etmeye başladığı bir halkın kültürel gerilemesini memnuniyetle karşılar.”¹⁶² Bernhard’ın erken dönem öyküleri, savaş sonrası kuşağa miras kalan bu kültürel yönsüzlüğü ve başsızlığı yansıtmaya çalışmıştır ama Avusturya toplumunda bu türden sorunlara yol açan kültürel ve tarihsel nedenlerin ne olduğu konusunda onun romanları okurlarına pek bir şey anlatmaz. “Bernhard’ın ilk anlatıları hem kurban hem de mağdur edici rolünü üstlenerek, döngüsel bir kendinden nefret mantığı içinde sıkışıp kalmıştır.”¹⁶³

Kata Gellen’e göre, Bernhard’ın kahramanlarından biri olan Konrad, roman boyunca eyleme başlamanın imkânsızlığı ile yüz yüze gelmiştir. Konrad bir yazardır ve yazmaya başlamak için aralıksız bir çaba içerisinde. “Konrad yazamama nedeniyle dış faktörleri suçlarken tamamen ciddidir.”¹⁶⁴ Konrad, kendi yapıtını kaleme almak için şehirden uzak, inzivaya çekilebileceği bir yer bulmak amacıyla, engelli karısıyla birlikte kırsal bir yere yerleşmiştir. Ama burada en ufak bir dışsal etki onu yazmaktan alıkoyar: “Bir kesinti (kapının çalınması, karısının zilini çalması, dışarıdan gelen bir gürültü) onu bunu yazmaktan alıkoyduğunda, her zaman başlamanın eşliğindedir.”¹⁶⁵ Gellen’e göre, sanki okurlar Konrad’ın yaşadığı kesintilerin ne kadar can sıkıcı olduğuna inanmamış

¹⁶⁰ Konzett M., age, s. 9.

¹⁶¹ Konzett M., age, s. 9.

¹⁶² Konzett M., age, s. 9.

¹⁶³ Konzett M., age, s. 9.

¹⁶⁴ Kata Gellen, “Writing Failure: Geoff Dyer, Thomas Bernhard, and the Inability to Begin”, *Thomas Bernhard’s Afterlives*’in içinde, ed. Stephen Dowden, Gregor Thuswaldner and Olaf Berwald, Bloomsbury Academic, New York, 2020, s. 55.

¹⁶⁵ Gellen K., age, s. 55.

gibi, bunları en ince ayrıntılarıyla sunmaya devam eder. Çünkü "...Konrad gerçekten bir delidir."¹⁶⁶ Bu deliliğin semptomu nedir? Gellen'e göre, Konrad, dramatik bir şekilde, ömür boyu çalışma cezası olarak adlandırdığı bir görevle görevlendirilmiştir: yazamama görevi. Ancak Gellen, Konrad'ın neden yazamadığına dair gerekçeler sunmakla kalmayıp aynı zamanda kendisini yazmaktan alıkoyan şeyin kitlelerin kurduğu bir komplo olduğunu ileri sürer. Kendisi bireysel bir dehadır ve kitlelerden kaçıp kırsala yerleşmiştir ama kitle burada bile kendisini rahat bırakmamaktadır.

Konrad bariz bir yanılsamanın ve hezeyanın içerisindedir. Bu da "yazamamak için öne sürdüğü nedenleri gerçek anlamda değerlendiremeyeceğimiz anlamına geliyor."¹⁶⁷ Bu hezeyanların yarattığı tek şey, anlamsız ve birbirinden kopuk, kontrol edilemez düşünce akışlarıdır. "Konrad'ın düşüncelerindeki (kendini yüceltme, komplo teorileri, kişisel sorumluluktan tamamen vazgeçme) ve davranışındaki (karısını taciz etmesi ve öldürmesi) aşırı uçlar onun kendisini bu kadar az anlamış olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır."¹⁶⁸ Bu aşırı uçlardan hiçbir zaman kurtulamaz o. Yaşadığı mağduriyet konusunda çok ciddidir ve "bu da onun tamamen kendini kandırdığı anlamına gelir."¹⁶⁹ Kendisini kandırdığına dair en net işaret, yazmaya başlamasına uygun koşulları bulamadığı için durmaksızın dış koşulları suçlaması ve asla kusursuz bir durumun oluşmamasından şikâyetçi olmasıdır. Aslında bize anlatılan şey, bir başarısızlık hikâyesidir: "Böylece yazmamaya dair bir hikâye anlatır; bu aynı zamanda yazmanın daha da ertelenmesi anlamına da gelir."¹⁷⁰ Konrad yazma konusunda çok başarısızdır ama başkalarını ve dışsal koşulları suçlama konusunda aşırı başarılıdır. "O halde öyle görünüyor ki, dikkat dağıtma ve erteleme, meşguliyet biçimleri ya da en azından üretim biçimleridir."¹⁷¹ Gerçekten bu roman yazamama üzerine bir romandır ama başkahramanlarının yazamama üzerine neden bu kadar uğraştıkları anlaşılman kalır ve esas olay örgüsü yazma başarısızlığından doğuyor gibi görünür.

Sonuçta yazamamak, bir şeylerle meşgul olmanın tekdüze ve sıkıcı bir biçimidir ama yine de bir meşguliyet biçimidir.

Konrad, hiçbir zaman başarılı olamasa bile çalışmasını yazabilmek için kireçhaneye taşınır. Yine de materyalle ilgilenmek ve işitme üzerine bir

¹⁶⁶ Gellen K., age, s. 58.

¹⁶⁷ Gellen K., age, s. 58.

¹⁶⁸ Gellen K., age, s. 59.

¹⁶⁹ Gellen K., age,, s. 59.

¹⁷⁰ Gellen K., age,, s. 60.

¹⁷¹ Gellen K., age,, s. 62.

çalışma yazmak onun amacı ve niyetidir. Dikkatini nesneye çevirir ancak dikkati sürekli olarak ondan dağılır. Yazmak istiyor ama yapamıyor. Mücadeleden de vazgeçemez.¹⁷²

Konrad'ın ruh halini genellikle şu özellikler karakterize eder: abartı, öfke, takıntı, huysuzluk, iftira atma ve başlayamama. Ancak bu ruh halleri o kadar baskılayıcıdır ki “genel olarak onun ses ve işitme hakkındaki teorileri hakkında çok az fikir sahibi oluyoruz.”¹⁷³ Gerçekten de yazamamak, Bernhard'ın bakış açısından mutlak bir başarısızlık örneğidir. Başarısızlığa uğrayan karakterlerin büyük bir kısmı ise bilim insanları, müzisyenler, ressamlar ve aktörlerdir. Bunlar kendi başarısızlıklarını birinci şahsın bakış açısından anlatır. “Fakat Konrad, belki de Bernhard bizim başarısızlığımızı tam ve düzeltilemez olarak görmemizi istediği için, kendi öyküsünü bile anlatmaz.”¹⁷⁴ Gellen'e göre, Konrad'ın romanının sonunda kazandığı tek içgörü, yazmak için mükemmel anı beklemesi gerektiğine dair düşüncesinin hatalı bir düşünce olduğunu kabul etmesidir. Bu kabul yine de eylemin başarısızlığını telafi edecek hiçbir içerik ortaya koymaz. Düşünceleri dağınıktır, başlayamama ve diğerlerini suçlama noktasında mutlak bir takıntısı vardır ve mükemmel bir başlangıç beklentisiyle işe girişmeyi sürekli ertelemektedir. Temsil etme eylemi hiç başlamaz, kâğıda dökülen hiçbir şey yoktur ama her şey bu yoklukla ve bu boşluk etrafında örgütlenir. Başkarakter Konrad, aralıksız bir mücadele içerisinde ve eylemi hep aşırı uçlara savrulup yokluğa karışır. Ancak onun eylemlerini ve zihnini bütünlüklü bir noktaya çekebilecek hiçbir sosyal kıstas ya da kalkış noktası mevzubahis değildir. Varoluş ile anlam arasındaki, içerisi ile dışarı arasındaki mutlak kopukluk burada bir kez daha yenilenir ve kahraman aslında zihinsel dünyasının bariz şekilde egemenliği altındadır.

2.7. Dünyanın İndirgenemez Kaosu

Willy Reimer'e göre, *Der Untergeher* (Bitik Adam) gösterenlerle tika basa dolu bir romandır ama somut ayrıntılar söz konusu olduğunda hayal edilecek çok az şey sunar. “Nesneler tanımlanmak yerine isimlendirilir.”¹⁷⁵ Hiçbir şey dolu ve izah edilecek bir izlenimsel içerik sunmaz. Anlatıdaki üç karakter olarak “Gould, Wertheimer ve

¹⁷² Gellen K., age., s. 62.

¹⁷³ Gellen K., age., s. 63.

¹⁷⁴ Gellen K., age., s. 65.

¹⁷⁵ Willy Reimer, “Thomas Bernhard's *Der Untergeher*: Newtonian Realities and Deterministic Chaos”, *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'ın içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester, 2002, s. 211.

anlatıcı, yalnızca körelmiş bir fiziksel varlığa sahip yapılardır.”¹⁷⁶ Bu romanda Bernhard hem zamanı hem de maddeselliği, yapıları itibariyle karmaşık gerçekler olmasına rağmen, indirgenmiş ve basitleştirilmiş bir gerçeklik kümesine sınırlandırmıştır. Bu bağlamda, her üç karakteri de etkileyen akciğer hastalığı, kendilerini bunaltan bir gerçeklikle yüzleşme noktasında yaşadıkları bir ortaklık olarak işlev görür. Bu kahramanlar:

Newtoncu paradigma olarak adlandırılabilir şeyi takip ederek gerçekliği basitleştirmek ve azaltmak için çeşitli stratejiler benimserler: Gerçeklik doğrusal bir mekanizma olarak alınır ve bu nedenle indirgenmesiyle yönetilebilir. En azından prensipte böyle bir model, makinelerle mümkün olan türden bir kontrol ve analiz vaat ederler.¹⁷⁷

Gould, romanda kendisini bir tür sanat makinesi hâline getirmiştir. Kendi kayıtlarını kendisi almakta ve bir müzik editörü gibi düzenlemeleri bizzat yapmaktadır. Bu etkinlik bir makine sayesinde kişisel deneyimin sahiplenilmesi ve yabancılaşmanın aşılması duygusu vermektedir. “Üç erkek karakter, attıkları her adımda bu duygunun yetersizliğini ortaya koysa da Newtoncu stratejilerinde ısrar ederler.”¹⁷⁸ Her biri kendi hedeflerine disiplinle ve acımasız bir özveriyle ulaşmaya çalışır; bu uğurda gece gündüz bir şeyler dener. Eksiksiz denetim varsayımıyla adeta kendilerine işkence ederler. “Mutlaklığında mükemmellik, her ayrıntının doğru yerini alabileceği Newtoncu bir gerçeklik görüşünü ima eder.”¹⁷⁹ Bu mükemmeliyetçilik, her üç karakterin de kariyerini mahvedecektir.

Riemer’e göre, “*Der Untergeher*, sırayı, gelişimi ve kapanışı belirleyen Newtoncu bir anlatıbilimi takip etmek yerine, uygun bir başlangıç veya son olmadan tekrarlanarak gelişir.”¹⁸⁰ Bu nedenle herhangi bir merkeze göndermede bulunmayan notlar ve alıntılar, sık sık tekrar edilen ve çeşitlilik gösteren metin katmanları ve ufak tefek hatıralar gelişigüzel biçimde işlenmiştir. “Tekrar, her şeyin sıkıcılığını gösterir. Yani Thomas Bernhard'a yargı belirten bir bakış açısı atfedilmektedir.”¹⁸¹ Ulaşılmaya çalışılan tözsel bir merkez ya da öz yoktur. Karakterler ve gerçeklik her durumda

¹⁷⁶ Riemer W., age, s. 211.

¹⁷⁷ Riemer W., age, s. 212.

¹⁷⁸ Riemer W., age, s. 212.

¹⁷⁹ Riemer W., age, s. 213.

¹⁸⁰ Riemer W., age, s. 215.

¹⁸¹ Riemer W., age, s. 215.

merkezkaç güçlerin etkisi altındadır. Yineleme takıntısı herhangi bir şeyin özüne ulaşmaya çalışmaz, yalnızca rastgele tekrar edip durur.

Bernhard'ın romanlarında kapsamlı felsefi sistemler kurmaya çalışan bütün filozoflar cılız ve güçten düşmüş karikatürlere indirgenmiştir. Bunlar “gerçekliğe Newtoncu bir bakış açısı empoze etmeye çalışırken hata yapmıştır.”¹⁸² Wertheimer ve ilk anlatıcı, gerçekliği bütünlüklü bir şekilde temsil etme çabalarında aynı hataya düşmüştür. “Pek çok denemeden sonra anlatıcı, yazma projesinde neyin yanlış olduğunu anlamaya başlar.”¹⁸³ Hem anlatıcı hem de Wertheimer, açıklama ve temsil arayışına, her zaman geçmişte kalmış olaylardan ve kökenlerden başlamışlardır. “Ancak kökenler ve nedenler yalnızca her şeyin hesaplanabildiği inşa edilmiş doğrusal dünyalarda anlamlıdır.”¹⁸⁴ Ancak kökene ya da geçmişe ulaşma çabası sayısız senaryonun kahramanların zihninde doğmasına neden olmuştur. Doğrusal veya upuygun bir temsil ya da olay örgüsü imkânsızdır. Olayların büyük bir kısmı, kontrol edilemeyen anılardan ve gayriiradi bellekten birdenbire doğar ve doğrusal bir temsile izin vermez. “Anlatıcının erken dönem Newtoncu arayışında her zaman sabit noktaları olan doğrusal bir dünya varsayımı mevcutken, *Der Untergeher* karmaşık sistemlerin karakteristik özelliği olan dalgacıklar, kıvrımlar ve girdaplarla birlikte akar.”¹⁸⁵ Düzenlilikten düzensizliğe ya da sabitlikten girdaplara yapılan bu ani geçişler nedeniyle, başlangıç anını oluşturması planlanan geçmiş ya da köken geri döndürülemez biçimde kaybolur. “Anlatıcı anılarını araştırır ama kökenler ve nedenler silinir.”¹⁸⁶

Nihayetinde dünya ve onun sistematikleştirilmesi girişimi merkezkaç kuvvetlerin ve rastgele durumların etkisiyle sönümlenir ve temsilden tam anlamıyla kaçır. “Yani sistemin evrimi öngörülemez ve dramatik değişime tabidir.”¹⁸⁷ Deneyimlerin kurtarılmasını mümkün kılan başlangıçlar ve doğrusal yörüngeler yoktur. Başkarakterler bu başlangıçları ve yörüngeleri ısrarlı bir şekilde kontrol etmeye çalışır ama bunun imkân dâhilinde olmadığını anlar. Ortaya çıkan içgörü şudur: Karakterler ne kadar zorlarsa zorlasın bir yerde gerçekliğin karmaşıklığını artık Newtoncu bütünsel bir paradigmaya zorla tikiştirmeye çalışmaz çünkü bunun yapılabilir olmadığını kabul

¹⁸² Riemer W., age, s. 219.

¹⁸³ Riemer W., age, s. 219.

¹⁸⁴ Riemer W., age, s. 219.

¹⁸⁵ Riemer W., age, s. 219.

¹⁸⁶ Riemer W., age, s. 219.

¹⁸⁷ Riemer W., age, s. 220.

ederler. Daha ziyade, hatıraların ya da gayriiradi belleğin rastgele olaylarını tekrar eden bir sürecin temelsiz akışına bırakırlar.

3. İKİNCİ BÖLÜM

BERNHARD VE OTORİTE

3.1. Otorite ve Birey Arasındaki İlişki

Bu bölümde otorite ile bireysel özgürlük arasındaki ilişki ele alınacaktır. Bernhard'ın gerek kendisinin gerek başkarakterlerinin otoriteyle kurduğu ilişkilerin anlaşılması için bu konuda eser vermiş teorisyenlerin savlarından yola çıkılacaktır. Bu noktada esas alınması gereken şey, otorite ile egemenlik, meşruluk ve iktidar gibi kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır.

Bu bağlamda, iktidar ve otorite arasındaki ilişkilere bakılabilir. “İktidar başkalarının davranışlarına tesir etme kabiliyeti ise, otorite bunu yapma hakkı anlamına gelmektedir.”¹⁸⁸ Demek ki iktidar zora dayalı bir güç odağıysa, otorite zorlamanın ötesine geçip yönetilenlerin rızasını almaya dönük bir girişimdir. Otoriteye itaat eden birisi, aslında onun kendisini manipüle ettiğini düşünmez. “Hiçbir devlet, sadece baskı kurma gücüne dayanarak uzun süre ayakta kalamamıştır. İstikrarlı bir devletin varlığından söz etmek için halkın, iktidarın eylemlerini çoğunlukla ve çoğu zaman kabul etmesi gerekir.”¹⁸⁹ Eğer bir itaat ve rıza ilişkisi doğmuşsa burada itaat eden özneler bu ilişkiyi artık bir görev ve doğal bir zorunluluk sayma eğilimindedir. “Otorite, diğer sosyal aktörleri etkilemek için devletler ve onların kurucu kurumları, köy toplulukları, dinî gruplar ve diğer kuruluşlar gibi siyaset-hukuk kurumlarının kapasitesini karakterize eder.”¹⁹⁰ İktidar ise “genellikle bir ilişki, yani diğer insanların davranışlarını onların kendi tercihlerinden farklı yöne doğru etkileme becerisi olarak düşünülmektedir.”¹⁹¹ Bir başka deyişle iktidar, iktidar sahibi olmayanlar üzerinde güç sahibi olmak ve bu gücü edimsel olarak hayata geçirme yetkisi anlamına gelmektedir. “Başkalarını etkileme becerisi olarak iktidar, sıklıkla başkalarını etkileme hakkı olarak otoriteden ayrılmaktadır.”¹⁹²

Demek ki otorite hukuki yasallıkla değil, daha çok insanların gözündeki meşruiyetiyle ilgilidir. “Böylece her otorite bir güç ya da iktidar iken her iktidar otorite

¹⁸⁸ Osman Sümer, *Demokratikleşme Bağlamında Otorite ve Özgürlük*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2015, s. 80.

¹⁸⁹ Adem Seleş, *Ulus Devlet, Bürokrasi ve Siyaset Ekseninde Otoritenin Meşru Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, 2017, Yüksek Lisans Tezi, s. 8.

¹⁹⁰ Seleş A., *age*, s. 12.

¹⁹¹ Sümer O., *age*, s. 80.

¹⁹² Sümer O., *age*, s. 80.

değildir. Meşruiyet, iktidar ile otoriteyi ayıran en önemli kriterdir.”¹⁹³ Bir siyasi sistemin o sistem altında yaşayan insanlar için bağlayıcı olmasının nedeni, bu meşruluktur. “Meşruluğu yasallıktan ayıran şey, yasallığın siyasal sisteme saygı duyulmasını veya bireylerin itaat etme görevini garanti etmemesidir.”¹⁹⁴ Otorite söz konusu olduğunda, meşruiyet, belli bir toplumda yaşayan bireylerin rızasının talep edilmesini sağlayan bir araç ya da akılcı bir prensip olarak düşünülmüştür. “Otorite, en basit tanımıyla “meşru iktidar” olarak tanımlanmaktadır. İktidar, başkalarının davranışlarını güç dolayısıyla etkilemek iken; otorite, bunu yapma hakkı ya da yetkisidir.”¹⁹⁵ Dolayısıyla otorite aslında itaate değil kendini vatandaşların gözünde meşrulaştırmaya dayanır.

Liberal bir bakış açısından bakıldığında, siyasi otorite, aslında, çoğunluğu hedefleyen kuralları ve ilkeleri bireylere dışarıdan dayatma gücü anlamına gelmektedir. Siyasi otoritenin topluluğu belli bir iktidar mantığına göre düzenleme hakkı vardır. Ancak buradaki sorun siyasi otoritenin dayatmaları ile bireysel çıkarların uyuşmasıdır. Liberal otorite düşüncesinin altında yatan temel varsayım, aslında siyasal iktidarın, herkes üzerinde güç sahibi olsa bile, bireylerin ihtiyaçlarına ve arzularına (ya da genel olarak çıkarlarına) hizmet etmek için var olduğudur. “Siyasal otorite, toplumsal rızaya dönüşmedikçe zoru, zorunluluğu veya zorbalığı temsil etmektedir. Bu yüzden, siyasal otoritelerin temel problemi, bireysel onama ve toplumsal rıza arayışıdır.”¹⁹⁶

Richard Sennett’e göre, otorite ile iktidar aslında çoğu durumda eşanlamlı olarak kullanılır.¹⁹⁷ Ancak Sennett arada bir fark olduğunu düşünür. Örneğin, ““Bir hükümet görevlisi belirli bir işte otoritesini kullanamadı’ dediğimiz zaman olduğu gibi otorite ile iktidar farklı anlamlarda kullanılır.”¹⁹⁸ Otorite aslında bireysel ve kurumsal etkinliğin devreye girdiği durumları anlatır daha çok: “İngilizcede “otorite” [*authority*] sözcüğünün kökeni “yazar”dır [*author*]; yani otorite, üretkenliği çağırıştır.”¹⁹⁹ Otorite kaybı da bu bağlamda gündeme gelir zaten: “Özel yaşamda olduğu gibi toplumda da istikrar ve düzen duygusunu ararız ve bunları, otorite sahibi bir rejimden bekleriz.”²⁰⁰ Otorite aslında kendi otoritesinin sağlamlığını onu otorite olarak görenlere durmaksızın

¹⁹³ Seleş A., *age*, s. 9.

¹⁹⁴ Sümer O., *age*, s. 77.

¹⁹⁵ Seleş A., *age*, s. 9.

¹⁹⁶ Sümer O., *age*, s. 77.

¹⁹⁷ Richard Sennett, *Otorite*, çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 26.

¹⁹⁸ Sennett R., *age*, s. 26.

¹⁹⁹ Sennett R., *age*, s. 26.

²⁰⁰ Sennett R., *age*, s. 27.

hissettirmektedir: “Devasa kiliseler, anıtkabirler, hükümet binaları; bütün bunlar, şimdi yöneten ve şimdi itaat eden kuşaklardan sonra da varlığını sürdürecektir egemen iktidar düzenini simgelemektedir.”²⁰¹ Nitekim otorite fikri insanlara bir kalıcılık duygusu hissettirir. Otoritenin yaptığı işler ve bunların sembelleri belli bir kalımlılık sergilemelidir. “Otoritenin yaptığı iş sapasağlamdır. Bununla birlikte, toplumsal bağ, kişisel bağlardan hiç de daha kalıcı değildir.”²⁰² Aslında otoritenin kendisiyle birlikte yaratmaya çalıştığı kalıcılık duygusu bir yanılsamadır, çünkü bireyler arası ilişkiler kadar tarihseldir ve değişime maruz kalmak zorundadır. Otorite kendisini bir meydan okuma ve bir karşı çıkış olarak sunar: “Bu otorite anıtlarında simgelenen güç, tarihe bir meydan okuma, zamana bir meydan okumadır.”²⁰³

Sennett’e göre, otorite bir yorumlama işlemidir. Burada yorumlanan iktidar koşullarının karmaşıklığıdır. “En genel biçimiyle ifade etmek gerekirse otoritenin, iktidar koşullarını yorumlama, bir güç imgesi tanımlamak suretiyle denetim ve nüfuz koşullarına bir anlam verme çabası olduğu söylenebilir.”²⁰⁴ Çünkü gündelik yaşantılar bağlamında otorite gözle görülür somut bir güç değildir; onun birtakım tezahürleri vardır. “Kendisi için, somut bir nesnenin katılığını arayan bir yorum sürecidir. İnanç, günah ve umutsuzluk taştan kiliselere dönüşmüştür.”²⁰⁵ Otoriteye inananlar, çoğu durumda, onda zamanın donmuş sonsuzluğunu ve değişmezliği ararlar. Sennett’e göre, “bu arayış sinir bozucudur ve otoritenin tanımlanması ve anlaşılmasını bu kadar güç yapan da odur.”²⁰⁶ Öyleyse otoritenin etkilerinden sıyrılıp özgürleşmek aslında onun zamana tabi olduğunu anlamaktır. Sonsuz bir yorumlama sürecinden çıkıp tarihsel ve zamansal bir yorumlama işlemine başvurur.

Sennett’in bakış açısına göre, öznenin yorumlama koşullarını ve iktidar yapıları karşısında aldığı konumu belirleyen şey, bizzat iktidarın kendisine özgü işleyişidir. Max Weber bu noktada başlıca figür olarak ön plana çıkmaktadır. “Weber’e göre insanlar iktidar hakkında birçok açıdan düşünce üretirler; ancak, yalnızca belirli bazı düşünceler, iktidardakileri otorite olarak algılamalarına yol açar ve bu düşünceler de İktidardakilerin uyguladığı çeşitli denetimler tarafından belirlenir.”²⁰⁷ Aslında Weber açısından otorite

²⁰¹ Sennett R., *age*, s. 27.

²⁰² Sennett R., *age*, s. 27.

²⁰³ Sennett R., *age*, s. 27.

²⁰⁴ Sennett R., *age*, s. 27.

²⁰⁵ Sennett R., *age*, s. 28.

²⁰⁶ Sennett R., *age*, s. 28.

²⁰⁷ Sennett R., *age*, s. 29.

ile meşruluk birbiriyle özdeşdir. “Weber’e göre insanlar, yetkisinin meşru olmadığını düşündükleri kişilere itaat etmezler.”²⁰⁸ Bir toplulukta otorite hissiyatının ortaya çıkabilmesi için demek ki yönetilenlerin yöneticilere iradi olarak boyun eğmesi ve rıza göstermesi gerekir. “Eğer, insanların itaat etmeye zorlanmaları gerekiyorsa, bunun nedeni, yöneticilerin meşru olduğuna inanmayışlarıdır.”²⁰⁹

Sennett, insanların güven duymadıkları otoritelerle aralarına “ret bağları” koyduklarını ileri sürer. Yani otorite karşısında ondan güçsüz olduğunu bilen insanlar, kimi zaman herhangi bir korku duymadan o otoriteye itimat etmediğini ve onun varlığının kendisi için bir değer taşımadığını ileri sürer. “Bir otorite ilişkisinden duyulan korku, üstün olan tarafın bu güçle yapabileceği şeylerden duyulan korkudur ya da en azından, bu korkunun mantıksal nedeninin bu olduğu düşünülür.”²¹⁰ Buna göre, otoriteye isyan etmek ya da onu tanımamak, otorite karşıtı kişilerin temel karakter özelliklerinden biridir. “Reddettiğimiz kişilerle aramızda bir bağ oluşur; bu kişiler hareket noktalarımızdır. Onları tanımamız, ne istediğimizi bilmemizi sağlar.”²¹¹

Modern toplumda yaşayan insanlar, çok çeşitli yollardan otorite ile aralarına mesafe koyma ve onu reddetme konusunda ustalaşmıştır. Ama burada iki uçlu bir diyalektik vardır: “Bu bağlar korktuğumuz kişilere bağımlı olmamızı ya da gerçek olandan yararlanarak ideal olanı hayal etmemizi sağlar.”²¹² Biz ideal olanı ve otoritenin hangi biçimini doğru bulduğumuzu ileri sürerken, bu hoşnutsuzluğu fark eden mevcut otoriteler ise kendilerine karşı çıkma ihtimali olanlar üzerinde baskıcı ve yok edici bir tahakküm uygulayabilir. Bernhard’ın gerek yaşamöyküsünde gerek yarattığı karakterlerde otorite ile kurulan uzlaşmaz ilişkilerin söz konusu olduğunu söylemek gerekir.

Sennett’e göre, otoritenin bu diyalektik bakış açısıyla anlaşılması gerekir. Bir başka deyişle insanlar, otoriteyi bugün Tanrı katına koyabilir ama yarın koşullar değiştiğinde ondan yüz çevirmeleri de olanaklıdır. Bu bağlamda, yönetilenler açısından esas sorun, kendilerine sunulan ideolojik düşüncelerin ve normların meşru olup olmadığı sorunu değil, “aynı zamanda, insanların inanmaya olan gereksinimleri

²⁰⁸ Sennett R., *age*, s. 30.

²⁰⁹ Sennett R., *age*, s. 30.

²¹⁰ Sennett R., *age*, s. 36.

²¹¹ Sennett R., *age*, s. 36.

²¹² Sennett R., *age*, s. 37.

sorunudur.”²¹³ İnsanların otoriteden talep ettikleri en az otoritelerin kendilerine sunduğu şeyler kadar önemlidir. “Otorite gereksinimi, psikolojik eğilimin yanı sıra tarih ve kültür tarafından biçimlenir.”²¹⁴ Toplumun egemen kurumlarını işgal eden yasal güçler ile bu güçlere itaat etmesi beklenen kitleler ya da bireyler arasındaki ilişki, stabil ve hep aynı kalacak bir ilişki değildir. Meşruluk tıpkı gayrimeşruluk kadar olanaklıdır ve buradaki esas mesele yönetilenlerin tarihsel-toplumsal duygu yapılarıdır.

J. C. Scoot, *Tahakküm ve Direniş Sanatları* adlı kitabında, iktidar ve otorite arasındaki ilişkileri diyalektik bir şekilde incelemiştir. Scoot’a göre iktidar, kendini dışavuran bir gösteride ya da ritüelde bulunuyorsa, zora başvurup kendini güçsüz göstermekten kaçınmak istiyordur. “Etkili teşhir, fiili iktidar izlenimini ve onu kullanma iradesini ifade ederek fiili şiddet kullanımından tasarruf edebilir.”²¹⁵ Örneğin toprak sahipleri kendilerine yüksek kira ücretleri nedeniyle karşı çıkan kiracıları cezalandırmak isterse, silahlanıp olayları bastırmak isteyebilir. Bu durumda toprak sahibi elitlerin “hâlihazırdaki gerçek iktidarıyla oranlanamaz düzeyde göz korkutucu bir nüfuz uygulayabilirler.”²¹⁶ Scoot’un fikrine göre, toprak sahipleri sınıfının elindeki gücün bu ufacık tezahürü bile, verili iktidar ilişkilerinin korunması için bir süreliğine yeterli olabilir. “Toprak sahibinin zayıflığına ilişkin herhangi bir somut örnek bulunmadıkça, iktidar uzun süre karşı çıkılmadan devam edebilir.”²¹⁷

Scoot’un bakış açısı irdelenirse, tabi olan gruplar yöneticilerin güçlü olduklarına kanaat getirdiğinde, bu izlenimleri, onların fiili iktidarının sürüp gitmesine destekte bulunacaktır. Ritüeller ve iktidar gösterileri önem arz eder çünkü iktidar sahibi elitler de bu ritüeller ve iktidar gösterileri sayesinde kendi güçlerinin düzeyine şahit olur. “Üstünlük gösterisi, görünüşte tabi olanlar üzerinde yarattığı izlenim için sahneye konur; ama yöneticilerin omurgasını da pekiştirir.”²¹⁸ İktidar ve otorite çoğu durumda bir gösteride birleşir: “Sahnedeki, tabi olanların karşısında olmak, hâkim olanın tavır ve konuşmaları üzerinde güçlü bir etki yaratır.” Bir başka deyişle, egemen gücü elinde tutanların, çoğu zaman kendilerini tanımladıkları bir tür kolektif tiyatro söz konusudur.

²¹³ Sennett R., *age*, s. 34.

²¹⁴ Sennett R., *age*, s. 34.

²¹⁵ J. C. Scoot, *Tahakküm ve Direniş Sanatları*, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 80.

²¹⁶ Scoot J.C., *age*, s. 81.

²¹⁷ Scoot J.C., *age*, s. 82.

²¹⁸ Scoot J. C., *age*, s. 82.

“Yönetici gruplar tarafından korunan ön cephe ne kadar etkileyici olursa olsun, yarattığı korku kadar gizlediği şey için de tasarlanmıştır.”²¹⁹

Demek ki iktidarın sahnelenmesinde tabi olanlar için yaratılmış bir yanılısama boyutu da vardır. “Hâkim olanlar kamu sahnesini denetleyerek, ideal olarak tabi olanların görmelerini isteyecekleri şeye yaklaşan bir görüntü yaratabilirler.”²²⁰ Bu aldatmacalı görüntü, Scoot’a göre, iktidar sahiplerini olduğundan daha güçlü gösterebileceği gibi, tam tersi bir yoldan onların güçlerini ve otoritelerini baltalayacak süreçleri de başlatabilir. “Zaman zaman, resmi iktidar ilişkilerinin, genel bir tahakkümün simgesel, kamusal bir bileşeni olmaktan çok bir iktidar kaybını gizleyen zevahiri kurtarma stratejisi olduğu ileri sürülmüştür.”²²¹ O hâlde iktidarın kamusal dramaturjisi, egemen konumdaki seçkinlerin kendilerine ve güçlerine beslenen korkuyla birleşmiş hürmeti arttırmalarını ve bazı abartılı gösterilerle kendini tabi konumdakilerin gözünde büyütmelerini olanaklı kılmaya çalışır. Gözden uzaklarda tutulmaya çalışan taraflar söz konusu olduğu gibi, “başka bir kısmı iktidarın yadsınamayacak yönlerini kozmetik olarak güzelleştirmeye yarar.”²²²

Scoot bu kozmetik stratejilere örtmece adını verir. “Kamusal senaryoya örtmecelerin sokulması, tahakkümün birçok nahoş olgusunu maskelemede ve onlara zararsız ya da steril bir görünüm vermede benzer bir rol oynar.”²²³ Demek ki kamusal gösterilerde örtmecelerin kullanılmasının amacı, aslında zora başvurmanın olabildiğince ertelenmesinin sağlanmasıdır. “Uygun olmayan başka versiyonlar karşısında resmi örtmecenin üstünlüğünün sağlandığı her durumda, hâkim olanların kamusal bilgi üzerindeki tekeli tabi olanlar tarafından kamusal olarak kabul edilir.”²²⁴ Scoot’a göre, kabul etmek zorunda kalan kişiler, bu konuda fazla bir seçeneğe sahip değildir; çünkü “tekele kamusal olarak itiraz edilmediği sürece, o hiçbir zaman ‘kendisini açıklamak’ zorunda değildir, ‘yanıtlayacağı’ hiçbir şey yoktur.”²²⁵ Aslında bu örtmece senaryolar yalnızca dilsel formlara bürünmek zorunda değildir. “Jestlerde, mimaride, ritüel hareketlerde, kamu törenlerinde, güçlü olanların tahakkümlerini istedikleri gibi tasvir

²¹⁹ Scoot J. C., *age*, s. 83.

²²⁰ Scoot J. C., *age*, s. 84.

²²¹ Scoot J. C., *age*, s. 85.

²²² Scoot J. C., *age*, s. 85.

²²³ Scoot J. C., *age*, s. 87.

²²⁴ Scoot J. C., *age*, s. 88.

²²⁵ Scoot J. C., *age*, s. 88.

edebildikleri başka eylemlerde görülebilir.”²²⁶ Demek ki söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerde, hâkim konumda bulunan seçkinler, kendilerini tebaanın ve yönetilenlerin önünde metheden bir oto-portreye durmadan libidinal bir yatırımda bulunur. Fakat Scoot’a göre, her türlü jeste, mimiğe, kamusal törene ve mimariye sirayet etmiş bu tahakkümcü örtmeceler, kendi diyalektik karşıtlarını da üretecek şekilde örgütlenmiştir. “Ancak mesele şu ki tahakkümün taktığı maskeler, bazı koşullarda aynı zamanda onun için tuzaktır.”²²⁷

Dolayısıyla, tahakkümün ve hegemonik gösterilerin yeniden ve yeniden sahnelenmesi, iktidarın ve otoritenin hayata geçirilmesi açısından çok büyük bir önem taşımaktadır. Örneğin, “hegemonik bir performansa uymanın açık reddi, itaatsizliğin özellikle tehlikeli bir biçimidir.”²²⁸ Bu itaatsizlik edimi, içsel bir hınç ya da etkisiz bir kinizm olarak yorumlanamaz. “Çünkü herhangi bir uyum gösterme reddi yalnızca simgesel bir duvardaki küçük bir çatlak değildir; zorunlu olarak bu tabiiyet biçiminin gerektirdiği tüm diğer edimleri de sorgular.”²²⁹ Herhangi bir kişinin ya da grubun itaatinde olumsal olarak meydana gelen bir arıza, verili tahakküm ilişkilerinin koordinatları içerisinde ihmal edilebilir bir durum olarak görülebilir. Ancak “tek bir başarılı kamusal itaatsizlik edimi görünürdeki rızanın pürüzsüz yüzeyini deler ki bu, temeldeki iktidar ilişkilerinin görünür bir hatırlatıcısıdır.”²³⁰ Dolayısıyla buradaki sembolik ve meydan okuyucu bir edimdir. İktidar sahiplerini en çok rahatsız eden şey, basit ihlallerden ya da kolayca soğurulabilecek dikkatsizliklerden ziyade, bilinçli dikkafalılık ve sözdinlemezdiktir. “Hâkim olanlar, işlerine geldiğinde simgesel bir meydan okumayı göz ardı etmeyi seçebilir, duymamış ya da görmemiş gibi yapabilirler ya da meydan okuyan kişiyi akıl hastası olarak tanımlayarak edimini sahip olabileceği anlamdan yoksun bırakabilirler.”²³¹ Esas mesele taraflar arasındaki etkileşimin yoğunluğuna ve politik manzaranın aldığı şekle bağlıdır.

Otoritenin yapısal özelliklerine ilişkin bir tartışmaya, Steven Lukes’in bu alanda klasikleşmiş kitaplardan biri olan *Power: A Radical View* (Otorite: Radikal Bir Perspektif) isimli çalışmasında rastlarız. Şöyle bir soru sorar Lukes: “Kimin tahakküm

²²⁶ Scoot J. C., *age*, s. 89.

²²⁷ Scoot J. C., *age*, s. 89.

²²⁸ Scoot J. C., *age*, s. 275.

²²⁹ Scoot J. C., *age*, s. 275.

²³⁰ Scoot J. C., *age*, s. 276.

²³¹ Scoot J. C., *age*, s. 276.

altına alınmış olduğu neye dayanarak söylenebilir?”²³² Bu soruya yanıt verirken akla hemen gelen örneklerden bahseder: kölelik, serflik, soykırım ve kast egemenliği. Lukes’e göre, “bugünlerde hiç kimse bunların, özellikle cebri oldukları için, tahakküm biçimleri olduğundan ciddi olarak şüphe duymaz.”²³³ Bunun nedeni nedir? Neden kimse bunların ciddi tahakküm biçimleri olduğundan şüphe etmez? Lukes’in ifadesine bakılırsa, bu tahakküm biçimleri, “bağımlı bir insan nüfusunun emeğine, mallarına ve hizmetlerine cebren el konulmasını içerir ve [...] büyük ölçüde kaçınılmazdır.”²³⁴ Lukes’e göre, bu tahakküm ve temellük biçimleri, maruz kalanların aşağılık insanlar olduğunu ileri süren ideolojiler ve kamusal söylemler tarafından meşrulaştırılır.

Bu bağlamda, Lukes, bu meşrulaştırma işlemlerinin ve tahakkümün ne olduğu sorusunun cevaplanabilmesi için biraz önce ele aldığımız rıza meselesinin vazgeçilmez olduğuna işaret etmiştir. Bu soruya cevap vermek “rıza göstermenin anlamının nasıl yorumlanacağına dair bir bakış açısına sahip olmayı, bunun tahakküm olarak iktidara itaati ifade ettiği zamanın belirlenme biçiminin açık olmasını gerektirir.”²³⁵ Buna göre, tahakküm olarak iktidar, bir sosyal failin üzerine ya da o failin arzularına, niyetlerine ve amaçlarına bunları engelleyecek, hayal kırıklığına uğratacak ve gerçekleşmesini engelleyecek şekilde dayatılan kısıtlamalara işaret eder. Bu anlamıyla iktidarın diğer iktidar ilişkilerinden farkı, apaçık ve örtük birtakım dayatmalar üzerinden ikna üretiyor olmasıdır. Lukes’e göre, tahakküm olarak iktidar, insani doğaları ve yargıları ötekilerin yabancılaştırıcı ve şeyleştirici eylemleri nedeniyle daha az özgür olan bireylerin tarihsel-ontolojik durumuna gönderme yapar. Bir başka deyişle, tahakkümün ayırt edici niteliği, salt psikik ya da kurumsal bir baskıya değil, aleni bir cebre ve bir dizi zorlayıcı maddi dayatmaya başvuruyor olmasıdır.²³⁶

Bu bağlamda, denebilir ki özgürlüğün gerçekleşmesinin önünde bireysel engellerden çok yapısal engeller söz konusudur. Yani tercihlere müdahale edilmesi olarak özgürlüksüz fikri ile tahakküm olarak özgürlüksüz fikri arasında bir ayrıma gitmek gerekmektedir. Müdahalesizlik olarak özgürlük fikrine göre, “hiç kimse beni engellemediği veya (daha geniş bir yorumla) yapmayı tercih ettiğim şeyi yapmaktan alıkoymadığı ölçüde özgürüm.”²³⁷ Lukes’e göre, özgürlük konusunda bu şekilde akıl

²³² Steven Lukes, *Power: A Radical View*, Palgrave Macmillian, London, 2005, s. 112.

²³³ Lukes S., *age*, s. 112.

²³⁴ Lukes S., *age*, s. 113.

²³⁵ Lukes S., *age*, s. 113.

²³⁶ Lukes S., *age*, s. 114.

²³⁷ Lukes S., *age*, s. 114.

yürütmenin, kişisel tercihlerin nasıl belirlendiği ve kişinin kararlarını hangi koşullarda aldığı ve bunların hangi dışsal ortamlardan ve bireylerden etkilendiği konusunda ciddi bir sessizlik vardır. Özgürlüğün kapsamı burada fazlasıyla dardır: “Benim ‘doğam’ basitçe seçimlerimin ortaya çıkardığı bir dizi verili tercihlerden ibarettir ve benim ‘yargım’ ne seçersem odur.”²³⁸ Buna göre, bu özgürlük görüşünde, bireysel tercihlerin nasıl oluştuğunun bir önemi yoktur. Önemli olan şey, bu tercihlerin nasıl ve hangi koşullarda oluştuğu değil, bunların gerçekleşmesinin önünde herhangi bir engel olmamasıdır.

Tahakküm ile insan doğası arasındaki ilişki bu noktada ortaya çıkmaktadır. Burada sorulması gereken asıl soru şudur: İnsanlar hangi koşullar altında kendilerini özgür bireyler olarak görürler? Ya da insanların özgür bir biçimde yaşaması için hangi koşulların gerekli olduğu söylenebilir? Bu soruda sorulan şey, “insanların belirli normatif standartları karşılayan hayatlar yaşamasını sağlamak için elde edilmesi gereken maddi ve sosyal koşulların bir açıklamasıdır.”²³⁹ Hal böyleyken, insanların kasten kendilerini şekillendirme ve önlerine belli projeler koyma yeteneğine sahip olan canlılar olarak düşünülebilir. Eğer insan doğa ve toplum içerisinde etkin ve pratik bir canlı olarak kavranırsa, şu durumda özgürlüksüzlük olarak tahakküm durumunun belli bir zorunlu rızaya dayanmış olması gerekir. “Tahakküm, bazılarının gücünün diğerlerinin gerçekten insani işlevleri yerine getirebilme becerilerini kısıtlayarak çıkarlarını etkilediği yerde meydana gelir.”²⁴⁰

Tahakküm olarak iktidarın ortaya çıktığı boyut, müdahalesizlik olarak özgürlük kavramından, kolektif bir boyuta gönderme yapmasıyla ayrılır. Lukes kimlikle bağlantılı ya da tanınmaya dayalı tahakkümü örnek olarak verir. Burada tahakküm “yorumlama ve iletişim araçlarının kontrolünü elinde bulunduran egemen grup ya da ulusun, kendi deneyimlerini ve kültürlerini norm olarak yansıttığı, hükmettikleri insanların bakış açılarını görünmez kılarken aynı zamanda onları stereotipleştirip öteki olarak işaretlediği” karmaşık bir form olarak belirir.²⁴¹ Demek ki tahakküm, ezilen insanların kendilerini ve dünyayı yorumlama biçimlerini değersizleştiren ve stereotipleştiren yollara cebren maruz kalsalar da bunları asla tam anlamıyla içselleştirmeyeceklerini anlamanın yolunu sunar. Dolayısıyla “kimliğe bağlı veya

²³⁸ Lukes S., *age*, s. 114.

²³⁹ Lukes S., *age*, s. 117.

²⁴⁰ Lukes S., *age*, s. 118.

²⁴¹ Lukes S., *age*, s. 120.

tanınmaya dayalı tahakküm kavramının, insan doğası teorisine dayanan gerçek veya nesnel çıkarlar kavramını varsaymadan nasıl iş yapabileceğini anlamak zordur.”²⁴²

Tahakküm, ortaya çıktığı çok çeşitli yollarla, kendi kaderini tayin etme sürecindeki içsel kısıtlamaları hem tetikleme hem de sürdürme olanağını yaratır. Tahakküm sürecindeki insanlar kendilerine olan güvenlerini kaybeder. Benlik duyguları zayıflar ve çarpıtılır. Tahakküm edenler, onların çıkarlarını en iyi şekilde nasıl ilerletebilecekleri konusunda bilinçlerini manipüle etmiş ve dünyayı bütünlüklü biçimde görme tarzlarını alt üst etmiştir. Lukes’e göre, bu çarpıtılmış ve tersine dönmüş dünya, tahakküm altına alınmış özneleri tepeden tırnağa belirleyen determinist bir dünya olarak kavranmamalıdır. Belli insan toplulukları, azınlıklar ve belli başlı bireyler kendi tercihlerine göre yaşama şanslarını ellerinden alan dış baskılara ve kısıtlamalara maruz kalabilseler de kendi yaşamlarını özgürleştirme ve tahakkümden kurtulma yönünde ciddi projeler geliştirme ve bunları hayata geçirme kapasitesine sahiptir.

Lukes’in bakış açısına göre, “tercihlerin oluşumu, içselleştirme ve hegemonya olarak adlandırılan iç kısıtlamalara” bakılırsa, tahakküm altına alınanların etkin ve pratik mücadeleleri daha iyi anlaşılabilir.²⁴³ Yani, tahakküm, insanların yargılama yetilerini köreltebilir, zayıflatabilir ve kendilerine dönük özalgılarını çarpıtıp tahrif edebilir. İnsanların kendi özgürlüklerine karşı bilinçsiz bir yatırım yapmalarına neden olabilir. Fakat Lukes’e göre, bu yatırımın ve bu çarpıklığın bireylerde, gruplarda ve kolektiflerde hangi yoldan gerçekleştiğini ve nasıl içselleştirildiğini anlamak, tahakkümün varlığını ve nasıl geçerlilik kazandığını anlamak demektir. Çarpıtılmamış ve manipüle edilmemiş bir algının nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıkabileceğini ve neye benzediğini resmetmek değil, bunun neden içselleştirildiğini ve nasıl sürdürüldüğünü anlamak önemlidir. “Burada bizi ilgilendiren şey ister dinsel olarak teşvik edilsin ister edilmesin, faillerin arzu ve inançlarının, bu faillerin dışındaki faktörler tarafından şekillendirilmesidir.”²⁴⁴

Öyleyse, tahakküm olarak özgürlüksüzlük, aslında bireylerin kendi iradeleri ve niyetleri dışında belirli kısıtlamalara ve dayatmalara maruz kaldığı yoğun cebri durumları ifade etmektedir. Burada müdahalesizlik olarak özgürlükten çok başka bir boyuttayızdır. Bu tarz bir özgürlükte aslında bireyin öncesiz sonrasız kararları ve

²⁴² Lukes S., *age*, s. 121.

²⁴³ Lukes S., *age*, s. 123.

²⁴⁴ Lukes S., *age*, s. 123.

niyetleri sadece diğerklerinin niyetlerine ve kararlarına karşı korunmak istenir. Birey tek başına asli değerdir ve onun kendi kaderini tayin etme hakkı her şeyin önündedir. Ama tahakküm olarak iktidar perspektifine geçtiğimiz zaman, işler baştan aşağı değişmektedir. Burada, bireylerin kendi başlarına önlerine koydukları amaçları ve niyetleri kendi istençlerine göre belirlemek gibi bir şansları yoktur. Bireyler her şeyden önce burada belli grupların, kolektiflerin ve kimliklerin sınırları içerisinde tanımlanırlar ve hareket alanları bu tanım dâhilinde anlamlandırılırlar. Nihayetinde, tahakküm olarak özgürlüksüzlüğün anlaşılması için bireylerin belli bir kolektif bağlamında maruz kaldığı yabancılaşmanın ve düşmüş durumun hesaba katılması gerekir. Bu durumun kabul edildiği süreçler ve stratejiler, söz konusu tahakkümün nasıl işlediğine ve tarihsel özgüllüğüne ilişkin çok fazla şey anlatacaktır. Otoritenin ve tahakkümün karşılıklı rızayı nasıl ürettiği ve bireylerin bunları hangi yollardan içselleştirdiği, genel anlamıyla iktidar ilişkilerini anlamamanın anahtarı gibi görünmektedir.

4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTIOTORİTER VEÇHELER

4.1. Aile

Thomas Bernhard'ın aile ve ebeveynler ile ilgili görüşleri genellikle olumsuzdur. Suçlayıcılık ve hınç pek çok eserinde aile kurumuna yönelik eleştirilerinin ardındaki yoğun duygular olarak ön plana çıkar. Örneğin,

*Dünyaya getirilir, ama yetiştirilmeyiz. Bizi dünyaya getirenler, yarattıkları yeni insanı yok etmek için gereken her türlü beceriksizliği ve akılsızlığı yaparlar. Doğuştan gelen her türlü potansiyelini daha hayatının ilk üç yılında mahvetmeyi başarırlar, üstelik bu başarılarıyla mümkün olan en büyük suçu işlediklerinin farkında değildirler. Hiç düşünmeden ve sorumsuzca dünyaya getirdiklerinden başka onun hakkında hiçbir şey bilmezler. Bizi dünyaya getirenler, yani ebeveynlerimiz tam bir cehalet ve alçaklık içinde bizi dünyaya getirmişlerdir.*²⁴⁵

Bu satırlara bakıldığında, ebeveynlerin yeteneksizlikleri ve dünyaya gelen insan yavrusu üzerindeki negatif etkileri o kadar belirleyicidir ki yeni dünyaya gelmiş bir bireyin bütün projeleri ve olanakları anne babalar tarafından saçma sapan bir şekilde baltalanır. Ebeveynlerin tek başarısı, bir çocuğun hayatını mahvetme konusunda gösterdikleri bu mutlak başarısızlıktır. Ebeveynler ile çocukları arasında asimetrik ve asla doyum içermeyen bir ilişki vardır. Bizi tanıyamazlar; üstelik böyle bir şeyin farkında bile değillerdir. “Yeni doğan insan, bir hayvan gibi anne tarafından yavrulanır ve annesi ona daima hayvan muamelesi yaparak mahvına yol açar.”²⁴⁶

Demek ki ebeveynler cehaletlerinin ve başarısızlıklarının getirdiği bütün dezavantajları çocuklarına yansıtmakta ustadır. “Dar kafalı”, “cahil”, “budala”, “ahmak” gibi nitelendirmeler, Bernhard'ın en çok kullandıkları arasındadır. “Ana baba olarak beni dünyaya getirenler de aynı şekilde davrandı: dünyaya yayılmış insan kitlesinin geriye kalanıyla akılsızca bir uyum içinde, bir insan ürettiler ve dünyaya geldiği ilk

²⁴⁵ Thomas Bernhard, *Neden – Bir Değini*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 53.

²⁴⁶ Bernhard T., *age*, s. 53-54

andan itibaren onu aptallaştırdılar ve tahrip ettiler.”²⁴⁷ Bernhard’a göre aslında ahmak ve dar kafalı anne babalar, kendileri gibi milyonlarca insan dünyaya getirerek yalnızca ahmaklığın üretimine katkıda bulunan makinalardır.

*Yeni insanın ebeveynleri yoktur, sadece yeni insanı dünyaya getiren suçlular vardır; kendi dünyaya getirdikleri bu yeni insana tüm budalalıkları ve dar kafalılıklarıyla davranırlar. Bu suçu işlerken de dünyadaki tüm hükümetlerin desteğini alırlar, zira aydınlanmış ve dolayısıyla gerçekten çağcıl insanlar haliyle bu hükümetlerin işi ne yaramayacaktır. O yüzden milyonlarca ve milyarlarca ahmak, muhtemelen daha on yıllarca ve belki yüzyıllarca tekrar tekrar milyonlarca ve milyarlarca ahmak üretecek. Yeni insan kendisini dünyaya getirenler ya da temsilcileri tarafından tüm yaşamı boyunca olması gereken, asla ve hiçbir şey sayesinde değiştiremeyeceği şeye dönüştürülecektir: mutsuz bir kişi, tümünden mutsuz bir insan; ister bunu itiraf etsin, bunu itiraf etmeye, bundan sonuç çıkarmaya gücü olsun, ister bir kez bile olsun bu konuyu düşünmesin; çünkü bildiğimiz üzere bu mutsuz insanların çoğu yaşamlarında ve varoluşlarında asla durumları üzerine düşünmez.*²⁴⁸

Ebeveynler her şeyin suçlusudur. Ancak burada bu suçluluğun nedeni açık değildir. Eğer anne babalar her şeyin sorumlusu ise ilk sorumlunun kim olduğu yeterince belli değildir. Dolayısıyla bir tür kadercilik, bütün ebeveyn-çocuk ilişkisini üstbelirliyor gibi görünmektedir. Fakat ulaşılan yapısal sonuç kesindir: aralıksız bir ahmaklık üretimi. Bu ahmaklık bir tür yazgıya dönüşür ve insanlar onu asla değiştirebilecekleri eylemlere ulaşamaz. Bu ahmaklık üretiminin ruhsal yaşamlar üzerindeki etkisi o kadar yoğundur ki insanların büyük bir kısmı, bu mutsuzluğun ve katledilişin kaynağı üzerine hayatları boyunca bir kere bile düşünmemişlerdir.

Bu istemediğim yolda beni yetiştirenler, adımlarıma yön verenler, geleceğimi belirleme sorumluluğunu üstlenenler tarafından zorlanmışım; yeteneğimi hem zihinsel hem de

²⁴⁷ Bernhard T., *age*, s. 55.

²⁴⁸ Bernhard T., *age*, s. 54-55.

*bedensel açıdan yanlış değerlendirenler tarafından. Benim adıma o yolu seçmişler ve orada yürümem gerektiğini buyurmuşlardı, üstelik hiçbir itiraza da tahammülleri yoktu.*²⁴⁹

Bernhard *Eski Ustalar* isimli kitabında, anne babalık kurumu hakkında başkahramanı Reger'e şunları söyler:

*Mutlu bir çocukluğun olduğunu söylemek ve bu arada ana babayı korumak, toplumsal siyasal bir sahtekârlıktan başka bir şey değildir, dedi. Ana babayı ömür boyu insan üretimi cinayeti isledikleri için şikâyet edeceğimize koruyoruz, dedi dün. Ben otuz beş yıl ana babam tarafından çocukluk deliğine tıklandım, dedi. Bana ellerindeki tüm olanaklarla otuz beş yıl baskı yaptılar, bana korkunç yöntemleriyle işkence ettiler. Ana babama en ufak bir saygı duymak zorunda değilim, onlar en ufak bir saygıyı hak etmiyorlar, dedi. Bana karşı iki suç işlediler, iki ağır suç, dedi, beni yaptılar ve bana baskı yaptılar, beni bana sormadan yaptılar ve beni yapıp dünyaya fırlattıktan sonra bana baskı yaptılar, beni yapma suçunu ve baskı altına alma suçunu işlediler. Ve beni ana babanın yapacağı en büyük dikkatsizlikle karanlık çocukluk deliğine ittiler.*²⁵⁰

Burada Bernhard'ın kahramanının ailesine karşı isyankâr bir varoluşçu olduğunu söyleyebiliriz. Anne ve babası kendisini olgun bir birey olarak değil, her zaman çocuk kalacak birisi olarak görmektedir. Üstelik ebeveynler toplumun kendilerine verdiği otoriteye dayanarak ona mental ve fiziksel açıdan ıstırap çektirmiştir. Anne baba hem çocuğu ona sormadan yapmak gibi hem de yaptıktan sonra ona amansız bir baskı uygulamak gibi iki ayrı suçla suçlanmaktadır. Yukarıda da anlatıldığı gibi, aslında aile çocuğun ruhunu durmaksızın katleden bir baskı aygıtıdır. Kahramanın anarşizmi ile otoritenin baskıcılığı arasında yakın bir ilişki vardır. Anne babanın eylemleri “suç”, “işkence”, “baskı”, “cinayet” vb. gibi fazlasıyla olumsuz terimler üzerinden ifade edilmektedir. Ayrıca Heideggerci anlamda dünyaya fırlatılmanın nedeni burada aile kurumu gibi görünmektedir. Bir başka deyişle, bizi dünyaya fırlatan metafizik bir güç

²⁴⁹ Thomas Bernhard, *Kiler – Bir Kaçış*, çev. Sezen Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 17.

²⁵⁰ Thomas Bernhard, *Eski Ustalar*, çev. Sezer Duru, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 57.

ya da belirsiz bir doğa işlevi yoktur; aile bunun baş sorumlusudur ve yaptıklarıyla adeta bireyselliğin ve özgünlüğün katilidir. Dolayısıyla özgünlük ve kendini yeniden öne sürme ihtimali ancak bu kuruma karşı anarşist bir tavır takınılarak mümkün olabilir.

Bu düşüncelerin kökeninde Bernhard'ın annesiyle ilişkisinin olumsuz doğası vardır. “Yaşamım boyunca güç bir ilişkim olan annemden çok büyükbabamla birlikteydim, çünkü annem için benim varlığım hep akıl almaz olmuş ve o benim varlığımı asla kabul edememişti.”²⁵¹ Bu ilişkinin kötü olmasının ardından babasının onları terk etmesi vardır: “Köylü çocuğu ve marangoz olan babam onu terk etmiş ve bir daha ne onunla ne de benimle ilgilenmişti.”²⁵² Babası o kadar yoktur ki hayatında onun ölümünü büyükbabasından duymuştur: “Öldürüldüğünü de babasından, hayatımda hiç görmediğim babamın aksine hayatımda sadece bir kere görmüş olduğum babamın babasından duymuştum.”²⁵³ Annesi bu kötü ilişkilerin kurbanı olmuştu ve bu yüzden ölmüştü: “Annem savaşın yarattığı sonuçlar yüzünden, yıllarca kendisini halsiz düşüren ve sonunda hakikaten öldüren ailesinin kurbanı olarak Ekim 1950'de öldü.” Bütün bu olumsuzluklar birlikte düşünüldüğünde Bernhard için annesinin varlığı ciddi bir engel ve sevimsizlik gibi görünmektedir: “Kişiliğini betimlemeyi bugün hala başaramadığım annemin yanında kalmak bana hep son derece güç gelmişti.”²⁵⁴

4.2. Eğitim

Bernhard'ın eğitim ile ilgili görüşleriyle aile ve ebeveynler ile ilgili görüşleri neredeyse aynı kötümserlikle damgalanmıştır. Anne babanın cahilliği ve budalalığı ne kadar etkiliyse, eğitimde de eğiticilerin cahilliği ve sorumsuzluğu bir o kadar etkilidir:

Yeni insanlar, hangi eğitim araçları ve yöntemleriyle eğitilirlerse eğitilsinler, ancak sözde eğiticiler olan ve asla bunun daha ötesine geçemeyecek eğiticilerinin cahilliği, alçaklığı ve sorumsuzluğu yüzünden yaşamlarının daha ilk günlerinde, ilk haftalarında, aylarında ve yıllarında eğitilerek mahvedilirler çünkü yeni insanın bu ilk günlerde, haftalarda,

²⁵¹ Bernhard T., *age*, s. 74.

²⁵² Bernhard T., *age*, s. 74.

²⁵³ Bernhard T., *age*, s. 74.

²⁵⁴ Bernhard T., *age*, s. 74.

*aylarda ve yıllarda gördüğü ve algıladığı her şey onun tüm gelecekteki yaşamını belirler.*²⁵⁵

Fakat Bernhard'ın otobiyografik notlarına bakıldığında, bu kötü ve aptallaştırıcı eğitim deneyiminden kurtulmanın yollarından da bahsettiği görülecektir. Bunun ardında gerçekten olumlu ve düzgün insanların oynadığı rol vardır:

*Yıllarca ölü halde kaldıktan sonra hayata dönmüştüm. Berbat eğitim metotlarıyla uzun yıllar boyunca boğulup dibe sürüklenmiş gerçek yeteneklerim, karakterimin olumlu yanları, kilerdeki ilk birkaç günümün sonunda yeniden yüzeye çıkmaya başladı. Yeni çevremde, bir yandan çalışma arkadaşlarım sayesinde, bir yandan da müşteriler yani gerçek birer insan olan müşteriler sayesinde karakterim hızla gelişti.*²⁵⁶

Bu ütöpik karşılıklılık düşüncesi, yine de ancak bireysel bir başarı olabilir. Çünkü eğitim ile siyasi çıkarlar arasında ciddi bir bağlantı vardır. Eğitim kurumlarında verilen eğitimin özü aslında manipülatif bir özdür.

*Tüm dünyadaki eğitim kurumlarında gençlere karşı işlenen eğitim suçları olağanüstü bir kişilik adına işlenir –ister Hitler olsun, ister İsa ya da başkası. Adına şarkılar düzülen, yüceltilen kişi adına yeni yetişenlere karşı ağır suçlar işlenir ve adına şarkılar düzülen, yüceltilen kişiler her zaman öyle ya da böyle bulunacaktır; yetişmekte olan insanlığa karşı işlenen ağır eğitim suçları, tekil sonuçları ne olursa olsun, doğaları gereği daima ancak ağır suçlar olabilir.*²⁵⁷

Büyük insan kitlelerinin eğitilmesi, aslında karizmatik bir kişilik adına tertiplenir. Hitler, İsa ya da diğer dünya-tarihsel bireyler adına insanlığa karşı çok büyük suçlar işlenmektedir. Üstelik ortalıkta böyle karizmatik birisi yoksa hemen şu ya da bu şekilde yaratılacaktır. Demek ki eğitim ile siyasi suçlar arasında koparılamaz bir bağ vardır. Nasıl ki eğitimciler yetiştirdikleri gençleri ahmaklaştırıp potansiyellerini baltalıyorsa aynı şekilde eğitimin kendisi de bu süreci kayıtsız şartsız biçimde karizmatik bir kişiliğin otoritesine yönlendirmektedir. “Öğretmenler, temelinde hep

²⁵⁵ Bernhard T., *age*, s. 54-55.

²⁵⁶ Thomas Bernhard, *Kiler – Bir Kaçış*, çev. Sezen Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2015, s. 11.

²⁵⁷ Thomas Bernhard, *Neden – Bir Değini*, s. 66.

düşünce düşmanı olmuş, kokuşmuş bir toplumun sadece uygulayıcılarıydı ve bu yüzden de kendileri de kokuşmuş ve düşünce düşmanı idiler ve öğrencilerini de büyüdüklerinde aynı şekilde kokuşmuş ve düşünce düşmanı insanlar olacak biçimde yetiştiriyorlardı.”²⁵⁸

Bernhard kendi eğitim sürecini düşünürken şunları dile getirmiştir:

*Ders beni giderek her türlü doğal zihinsel gelişimden uzaklaştırıyordu; tarihi ölü bir nesne gibi, hatalı bir biçimde ölüm-kalım meselesi gibi gösterip kutsayan bir eğitim değirmeninin katlanılmaz mengenesine sıkışmış olarak, içimde ortaokuldaki derslerin bitimiyle yarıda kalmış olan bir yıkımın yeniden belirdiğini gözlemliyordum.*²⁵⁹

Demek ki derslerin ve eğitimin amacı tarihin anlamını saptırmaktır. Burada bireylerden mutlak bir itaat beklenir ve aslında yapabilecekleri tek şey kendilerini siyasi mantığın sorgusuz sualsiz buyruklarına teslim etmektir. “Bizim öğretmenlerimizin çoğunluğu zavallı yaratıklardır, onların yaşamdaki görevleri, öyle görülüyor ki genç insanların yaşamını engellemek ve mutlaka bu yaşamı bunalıma dönüştürmektir.”²⁶⁰ İster ailevi eğitim ister okul eğitimi söz konusu olsun, Bernhard’ın otoriteyle ve onun edimleriyle ilgili fikirleri tepeden tırnağa olumsuz ve kötüleyci düşüncelerdir. “Öğretmenler devletin yamaklarıdır ve Avusturya devletinin düşünsel ve ahlaksal açıdan bugün tamamen sakatlanmış olduğu, toplumsal açıdan tehlikeli karmaşa, bayağılık ve çürümüşlük dışında bir şey öğretmediği bir yerde, öğretmenler de doğal olarak düşünsel ve ahlaksal açıdan sakatlanmış ve bayağılaşmış ve çürümüş ve karmaşıklaşmıştır.”²⁶¹ Aslında Bernhard’ın kendi eğitim süreci, dedesinin hayatında oynadığı rolle ilgilidir:

Aslında liseye girdiğimde başarısız olacağımdan kesinlikle emindim. Liselerde egemen olan eğitim ve ders mekanizması bütün kişiliğimi mahvedici bir etki yapabiliyordu, ama büyükbabam için lise olmazsa olmazdı, (...) artık o bende kendisinin ulaşamadığı bir şeye ulaşmıştı, şimdi onun

²⁵⁸ Bernhard T., *age*, s. 68.

²⁵⁹ Bernhard T., *age*, s. 68.

²⁶⁰ Thomas Bernhard, *Eski Ustalar*, çev. Sezer Duru, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 30-

²⁶¹ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

*sayesinde sözde eğitilmiş ve böylece de daha iyi bir varoluşun ilk önemli basamağına çıkmış oluyordum.*²⁶²

Öyleyse devlet zihinsel yabancılaşma ve yıkımın baş mimarıdır: “Bu öğrencilerin içi devlet çöpü ile doldurulur, başka bir şeyle değil; kazların içinin mısırla doldurulduğu gibi, devlet çöpü bu kafalar boğulana kadar kafalarca doldurulur.”²⁶³ Bu devlet siyaseti aslında bireylerin üretimi noktasında uzun tarihli bir geleneğe sahiptir: “Devlet, çocuklar devletin çocuklarıdır diye düşünüyor ve buna göre davranıyor ve yüzyıllardan bu yana yıkıcı etkisini gösteriyor.”²⁶⁴ Aileler yalnızca devlet şekillendirsin diye doğurur çocuklarını: “Özgür bir çocuk yoktur, yalnızca devletin kendisiyle istediğini yapabileceği devlet çocuğu vardır.”²⁶⁵ Çocuklar aslında annelerinden doğuyormuş gibi görünür ama aslında yetiştikleri yer devletin karnıdır. “Devlet çocukları, devletin karnından dünyaya gelir ve devlet okuluna giderler, orada devletin öğretmenleri tarafından eğitime alınırlar.”²⁶⁶

Aslında bütün bir toplum ve o toplumu oluşturan bütün sınıflar devletin karnında şekillenir. “Biz nereye bakarsak bakalım, yalnızca devlet çocukları, devlet öğrencileri, devlet işçileri, devlet memurları, devlet yaşlıları, devlet ölüleri görürüz, doğrusu bu.”²⁶⁷ İnsanlar doğal varlıklar değildir, hepsi devletin tezgâhından geçmiştir. Ancak Bernhard, kendisine ilginç bir imtiyaz tanımıştır:

*Benim çocukluğum güzel olduğu kadar korkunç ve ürkütücü bir çocukluktu, diye düşünüyorum. Büyükanne ve büyükbabamın yanında doğal bir insan olmama izin vardı, oysa okulda devlet insanı olmak zorundaydım, büyükanne ve büyükbabamın evinde doğaldım, okulda devletliydim, yarım gün doğaldım, yarım gün de devletli, yarım gün ve dolayısıyla öğleden sonra doğaldım ve bu yüzden mutluydum, yarım gün, yani öğleden önce devletliydim ve bu yüzden de mutsuz bir insandım.*²⁶⁸

²⁶² Bernhard T., *age*, s. 78.

²⁶³ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁶⁴ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁶⁵ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁶⁶ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁶⁷ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁶⁸ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

Bernhard aileyi yerden yere vurmasına, anne babaları ruhun katili olarak suçlamasına ve aslında devletin insanları ailenin elinden alıp zalimce şekillendirdiğini ileri sürmesine rağmen, sanki büyükanne ve büyükbabasının yanında bu geniş tahakküm tablosuna istisna oluşturacak ütöpik bir alan bulmuş gibidir. Eğer aile ve devlet bireysel ruhun katiliyse, Bernhard'ın böyle bir ütöpik bölgeyi nasıl ileri sürebildiği sorusu sorulabilir. Bu noktada kilerdeki çalışması da aynı ütöpik kurtuluş imkanına işaret etmektedir.

Kiler farklı bir deneyimdir, aidiyet geliştirdiği ve tutkuyla arzu ettiği bir deneyimdir: “Kilerdeki her şey, kilerle alakalı her şey, benim için tam bir cazibe kaynağı, hatta bir aidiyet, ateşli bir bağlılık haline geldi. Kendimi kilerin bir parçası gibi hissettim, oysa okulun dünyasına dair böyle bir hissim asla olmamıştı.”²⁶⁹ Ancak kendisi için imtiyazlı kıldığı bu alan dışında, Bernhard'ın eğitim ve devlet hakkındaki fikirleri bütünüyle olumsuz ve yadsıyıcıdır.

Gelgelelim Bernhard'ın öğretmenleri onun ruh katili olarak görevlerini yerine getirmişler. “Ben de bu korkunç, vicdansız öğretmenlere sahiptim, önce taşra öğretmenleri, sonra kent öğretmenleri ve hep dönüşümlü olarak kent öğretmenleri ve taşra öğretmenleri ve bu öğretmenlerin hepsi tarafından yaşamımın ortasından öteye mahvedildim.”²⁷⁰ İnsanların yaşamını mahveden öğretmenler devletin uşaklarıdır: “Bana ve benim kuşağıma da devletin ve bu devlet tarafından mahvedilen ve yıkılan dünyanın iğrençliklerinden başka bir şey vermediler.”²⁷¹ Zihinsel ve duygusal yaşam tam anlamıyla devletin bir inşasıdır: “Bana da devletin çirkinliklerinden ve bu devlet tarafından belirlenmiş dünyadan başka bir şey vermediler.”²⁷² İnsanın bilişsel yetilerinin köreltilmesi ve onun itaat eden bir kurbana ve köleye çevrilmesi, Bernhard'ın da kaderi olmuştur: “Bana da bugünkü genç insanlara verdikleri gibi kafasızlıkları, yeteneksizlikleri, ahmaklıkları ve beyinsizlikleri dışında bir şey vermediler.”²⁷³

Bu öğretim sürecinin ciddi nevrotik sonuçları olmuştur. Bu öğretmenler tamamen devletin emrettiği doğrultuda işlev gören makinelerdir. “Devletin emrettiği en adi görüştü bu, yani yeni, genç insanların içindeki doğanın bastırılması ve sonunda

²⁶⁹ Thomas Bernhard, *Kiler – Bir Kaçış*, s. 11.

²⁷⁰ Thomas Bernhard, *Eski Ustalar*, s. 30-31.

²⁷¹ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁷² Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁷³ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

öldürülmesine yönelmenin bu devletin amaçları olduğu görüşü.”²⁷⁴ Öğretmenlerin tavırları ve aldıkları emirleri sorgulamadan uygulaması, Bernhard’ın midasını bulandırmaktadır: “Benim de yöntem olarak gizliden gizliye insanı küçük görmeyi çaresiz öğrencilerine uygulayan, duygusal ihtiraslı, devlet yordakçısı, işaret parmakları havaya kaldırılmış öğretmenlerim oldu.”²⁷⁵ Öğretmenler gerektiğinde şiddete başvuran küçük devlet ajanlarıdır: “Benim de her hafta birkaç kez kızılılık sopasıyla parmaklarımı şişiren ve kafamı kulaklarıma yapışarak yukarıya çeken şu ebleh devlet simsarlarım oldu, öyle ki gizli ağılama nöbetlerinden bir türlü kurtulamadım.”²⁷⁶

4.3. Sağlık

Bernhard’ın çocukluğundan itibaren sağlıkla ilgili sorunları olmuştur. Çıraklık yapmak zorunda kaldığı dönemde, aşağı yukarı 17-18 yaşında olduğu aralıkta, birkaç tonluk patates yüklenmiş bir kamyonu çalıştığı dükkânın önüne boşaltması gerektiğinden bahseder: “Ara vermeyen kar fırtınası esnasında üşüttüm, o da ağır bir gribe döndü. Haftalarca evde yüksek ateşle, bu olağanüstü halden bıkip usanana kadar yattım.”²⁷⁷ Hasta olmasına rağmen, kalkıp tekrar çalışmayı deneyen Bernhard, kendisini “dört yıldan fazla bir süre boyunca hastanelere ve sanatoryumlara bağlayan hastalığa” yakalanmış bulur.²⁷⁸ Bu süreç Bernhard’ın yaşam ile ölüm arasında gidip geldiği çok zorlayıcı bir süreçtir.

Aile ve okul ile ilgili düşüncelerine benzer tarzda bir düşünceyi bu sefer doktorluk mesleği ile ilgili dile getirir, Bernhard. “Ben hasta olduğumda Doktor Westermayer, ağzında yanan purosunu bırakmadan, terli kocaman kafasını göğsüme yaslar ve nefes alışverişimi dinlerdi. Doktorlar ne yapılacağını bilmez, sadece hataları tespit ederler.”²⁷⁹

Tedaviden uzak kaldığını düşünen Bernhard, aynı zamanda diğer hastaların durumuna bakıp iyice umutsuzluğa düşer. “Hastaların durumu, benimki de dâhil, düzeleceğine kötüye gidiyordu. Benden önce Grafenhof’a yatırılanlarla aynı akıbeti paylaşmaktan korkuyordum, zira onlarda umutsuzluk ve çöküşten başka bir şey

²⁷⁴ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁷⁵ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁷⁶ Bernhard T., *age*, s. 30-31.

²⁷⁷ Thomas Bernhard, *Kiler – Bir Kaçış*, s. 81.

²⁷⁸ Bernhard T., *age*, s. 81.

²⁷⁹ Bernhard T., *age*, s. 81.

göremiyordum.”²⁸⁰ Toplumdan kendisini tamamen dışlanmış hisseden Bernhard, duygularını şu sözlerle dile getirir: “Oysa o iğrenç sahnenin bir parçası olmuştum bile. Elimde tükürük hokkam, kolumun altında termometre çizelgem duruyordu ve ben de veranda yolundaydım.”²⁸¹

Bernhard’ın o dönemde içerisinde yaşadığı koşullar hiçbir şekilde katlanılabilir değildir. “...Aşağı yukarı seksen kişi için iki tuvalet ve tek bir banyo bulunuyordu. Sabahları orada oluşan sıkışıklığı hayal etmek zor değil. Bu seksen kişi nerdeyse aynı anda tuvaletlere ve banyoya hücum ettiğinde karmaşa çıkıyordu.”²⁸² Sağlıksız ve olumsuz olan koşullara hızla alıştığını belirtir Bernhard: “Ama insan her gün yinelenen bu tür durumlara şaşırtıcı bir hızla alışıyor. Mekanizmanın öğrenilmesi için üç dört gün yetiyor.”²⁸³ Buraya aşırı rekabet koşulları hâkimdir ve Darwinci bir sosyal örgütlenme söz konusudur: “Hastalar, ite kaka yalağa gelen domuzlar gibi banyodaki musluklara hücum ediyor ve güçlüler zayıfları eziyordu; musluklar her sabah, yumruk ve tekmelerini kullanarak kendisine yol açan aynı kişilerin tekeline geçiyordu.”²⁸⁴ Güçsüzlük ve hastalığın böylesi rekabetçi hayatta kalma koşullarının geçerli olduğu bir durumda muazzam bir güce dönüştüğünü ifade eder: “O akciğer hastaları gerektiğinde akıl almaz bir bedensel güç ortaya koyuyordu. Ölüm korkusu onları güçlendiriyor, bu da onları gaddarlığa yönlendiriyordu; zira ölecek olan kişinin kaybedecek hiçbir şeyi kalmıyordu.”²⁸⁵

Böylesi zorlu koşullar, Bernhard için yaşama tutunmanın bir yolunu sunmuştur: “O günlerdeki diğer yüz milyonlarca insan gibi, bu durumu yalnızca kabullenmekle kalmamış, buna büyük bir azimle tutunmuştum.”²⁸⁶ Aslında yaşama bu şekilde tutunuş ile yok oluş fikri aynı anda zihnini işgal eder: “Burada bu yok oluş koşulları altında, diğer yüzlerce, binlerce, milyonlarca insan gibi düşünüyordum; kendimi muhtemel ve aşikâr sonuma hazırlamıştım, dolayısıyla da, artık bir birey değildim.”²⁸⁷ Ayrıca imtiyazlılar ile işini hallettirmeyenler arasında ciddi bir dezavantaj durumu da söz konusudur: “Diğerleri nüfuz ve mevkileri sayesinde her ihtiyaçlarını elde

²⁸⁰ Thomas Bernhard, *Soğuk – Bir Soyutlama*, çev. Sezer Duru, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 7.

²⁸¹ Bernhard T., *age*, s. 8.

²⁸² Bernhard T., *age*, s. 13-14.

²⁸³ Bernhard T., *age*, s. 13-14.

²⁸⁴ Bernhard T., *age*, s. 13-14.

²⁸⁵ Bernhard T., *age*, s. 13-14.

²⁸⁶ Bernhard T., *age*, s. 19-20.

²⁸⁷ Bernhard T., *age*, s. 19-20.

edebiliyorlardı. Streptomisin ihtiyaca göre değil, ahlaksızca toplumsal kriterlere göre dağıtılıyordu.”²⁸⁸ Ayrımcılığa maruz kalan çok fazla sayıda hasta vardır ve Bernhard’ın kendisi de bunlardan biridir.

Bernhard bu ortamda kendisini bir isyankâr ve doktorlardan nefret eden biri olarak tarif eder: “Onların gözünde ben her şeye karşı gelen bir isyankârdım.” Doktorlar fazlasıyla kibirli ve hastalarla mecbur kalmadıkça diyalog kurmayan tiplerdir: “Daha iyi giyimliydim ve daha düzgün bir dille konuşuyorlardı, gerçi benim gibi insanlarla kırk yılda bir diyaloga giriyorlardı.”²⁸⁹ Unvanları dile getirildiğinde etraftaki hemşireler ve diğer çalışanlar sessizliğe gömülmekte ve onları şımartacak şekilde davranışlar sergilemektedir. Üstelik doktorların kendisi hastalara karşı oldukça ilgisizdir: “Doktorlar, hastalar için herhangi bir çaba göstermiyor, onlara ilaç vermiyorlardı, çünkü hastalar onlar için zaten ölüydü. Buradaki her şey, her gün beyaz önlükleri içinde vizitelerini yapan doktorların ölüm karşındaki ilgisizlik ve edilgenliklerini körüklüyordu.”²⁹⁰ Bernhard, aslında hastanedeki ilişkilerin sınıfsal yapısından ve ast-üst ilişkisinin aleni varlığından bahsetmektedir. Hastalar ancak doktorlara güvenebilirler ama doktorların bu konuda hiçbir etkinliği ve amacı yoktur. “Doktorlardan başka güvenebilecekleri kimse yoktu, ama doktorlar da bu acınası insanların yaşamlarını hiçbir şey yapmayarak, duygusuzluk ve zihinsel soğuklukla ellerinden alıyorlardı. Verilen ilaçlar onları iyileştirmek için değil, ölümlerini hızlandırmak içindi.”²⁹¹ Kendisi kesinlikle imtiyazlı olanlardan değildir ve bu durum onun nefretini ve isyanını kamçulamış gibi görünmektedir.

Bu bakımdan aşağıdaki ifadeleri neden böyle düşündüğüne dair iyi bir örnek olarak okunabilir:

Altmışını çoktan geçmiş, bodur, iyice şişmanlamış, haliyle kâh askeri bir tavrı vardı ve hastalarını istediği gibi oynayacağı rütbesiz askerler olarak görüyordu. Savaş sırasında da burada başhekimdi. Nazi olduğu halde savaştan sonra da, belki de yerine atanacak biri olmadığından, kovulmamıştı. Bu adamdan hiçbir beklentim yoktu, onu görür görmez bunu anlamıştım ve bu izlenimim her defasında doğru çıktı. Yıllar boyunca bu kalın kafalı, kötü

²⁸⁸ Bernhard T., *age*, s. 19-20.

²⁸⁹ Thomas Bernhard, *Nefes – Bir Karar*, çev. Sezer Duru, Sel Yayınları, İstanbul, 2016, s. 29-

30.

²⁹⁰ Bernhard T., *age*, s. 34.

²⁹¹ Bernhard T., *age*, s. 34.

*adamın elindeydim. Asistanları onun sözünü koşulsuz dinliyordu, kendisine daha iyi yandaşlar bulamazdı. Sanatoryumu bir cezaevi gibi gören ve o şekilde yöneten bu adi adamın emir erlerinden başka bir şey değildi asistanlar.*²⁹²

Nasıl ki başhekim hastaneyi bir cezaevi gibi yönetiyorsa, aynı şekilde onun yardımcıları da askerler misali onun sözünden çıkmayan otomatlar gibidir:

*Bazı hastalar üç ya da daha fazla yıldır Grafen Hof'taydı; bunlara eskiler deniyordu ve diğerlerine karşı saygısızlıkları, soğukkanlılıkları ve doktorlarla olan ilişkileriyle hemen ayırt edilebiliyorlardı. Onlar hiçbir zaman kandırılmıyordu, neyin ne kadar farkında olduklarını da, herkes her zaman biliyordu. Onlar hep birincil konumdaydı, diğer herkesten daha hasta, daha umutsuzdular, ölüme daha yakındılar ama hep öncelikliydi. İçten ve dıştan tiksindirici bir halleri vardı. Hastalar kadar doktorlar da onlardan çekinirdi. Zamanla başkalarının sahip olamadığı haklara kavuşmuşlardı, bunlara ne doktorlar ne de hemşireler karşı çıkabiliyordu. Ölmeye en yakın kişiler olmaları, onlara bariz ayrıcalıklar veriyordu. Diğer hastaların hakiki hükümdar ve işkencecileri onlardı.*²⁹³

4.4. Din

Bernhard'ın dinle ilgili fikirleri özel olarak sınırlıdır. Genel olarak “eğitim”, “sağlık” ve “aile” ile ilgili açık fikirlerine burada rastlamak çok kolay değildir. Din görevlileri karşısında büyük bir tiksinti yaşayan karakterler yaratmıştır örneğin: “Hastane papazı gibi bu tarz din görevlilerine karşı yoğun bir tiksinti duyuyordu; onları Katolik din tüccarları olarak görüyor, eninde sonunda, özellikle büyük hastanelere kapak atıp işportacılık yapmalarından nefret ediyordu.”²⁹⁴ Bu yoruma göre, din adamları aslında birer açgözlü ve kazanç peşinde koşan tüccardan farksızdır. Ellerindeki din bilgisini güvenilir devlet kurumlarına kapak atıp pazarlamaktan başka amacı olmayan insanlardır.

²⁹² Thomas Bernhard, *Soğuk – Bir Soyutlama*, çev. Sezer Duru, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 14-15.

²⁹³ Bernhard T., *age*, s. 27-28.

²⁹⁴ Thomas Bernhard, *Neden – Bir Değini*, s. 74-75.

Aynı zamanda Bernhard büyükbabasının başından geçenlere de kulak misafiri olmuştur. Gerçekten de Bernhard'ın bildiği çoğu şey büyükbabasından kaynaklanır. "Tüm bildiklerim, her şeyden önce benim için yaşamsal ve varoluşsal önemdeki bu insandan gelir, tıpkı benim onun okulundan geçtiğim gibi o da Montaigne'in okulundan geçmişti."²⁹⁵ Bu bilgiler arasında büyükbabasının papaz okuluna gitmesi de vardır. "Büyükbabam Salzburg'daki koşulları ve durumları çok iyi biliyordu, çünkü o da ana babası tarafından eğitim amacıyla şehre gönderilmiş, papaz okuluna gitmişti."²⁹⁶ Fakat büyükbabası gittiği yatılı okulda, tıpkı Bernhard gibi, koşullardan çok çekmiş ve oradan kaçmıştı: "Benim elli yıldan uzun bir süre sonra Schranken Sokağı'ndaki yurttan mustarip olduklarımla aynı koşullardan mustarip olmuştu, yurttan kaçarak, yüzyıl dönümünün hemen öncesinde, o zamanlar için rezalet sayılacak bir biçimde, Kropotkin gibi anarşist olarak tehlikeli bir varoluş sürdürmek üzere Basel'e gitmişti."²⁹⁷ Demek ki Bernhard büyükbabasının okuldan kaçıp anarşist olmasını ve mevcut kurumlara isyan etmesini kendi kişisel yaşamında örnek almıştır. Ancak aralarında bir fark vardır: "Sonradan karısıyla, yani anneannemle birlikte 20 yıl boyunca en korkunç koşullarda anarşist olmuştu, sürekli aranmış ve sıkça tutuklanıp içeri atılmıştı."²⁹⁸ Büyükbabasının tersine, Bernhard'ın tutuklanıp içeri atıldığı ile ilgili ya da aktif siyaset yüzünden başının derde girdiği ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur.

Din adamlarının sosyal tavırları ya da genel olarak Bernhard'ın karakter özellikleri düşünüldüğünde, papazların bu faydacı tavrını ya da otorite yanlısı tutumunu benimsemeyeceği tahmininde bulunulabilir. Ölümüne çok erken yaşta yakınlaşan ve çocukluğundan itibaren hayatta kalmak için büyük mücadeleler veren Bernhard'ın, bu noktada dinden hiçbir manevi yardım almaması önemli bir ayrıntıdır. Otorite karşıtı ve amansız tutumunun bu maneviyat eksikliği ile bir ilgisinin olduğu da düşünülebilir. Dinler de tıpkı eğitim kurumları gibi, ruhun yok edilmesini ve felce uğratılmasını amaçlar: "En büyük tahrip edici olarak kilise (ve dinler) bu yeni insanın ruhunun mahvedilmesi görevini üstlenir."²⁹⁹

²⁹⁵ Bernhard T., *age*, s. 74-75.

²⁹⁶ Bernhard T., *age*, s. 74-75.

²⁹⁷ Bernhard T., *age*, s. 74-75.

²⁹⁸ Bernhard T., *age*, s. 74-75.

²⁹⁹ Bernhard T., *age*, s. 56.

4.5. Devlet

Bernhard devleti bir ölüm makinesi olarak tahayyül etmiştir. Ama onun en önemli özelliklerinden biri manipülasyondur ve bunun için birtakım araçlar ve kurumlar inşa etmiştir. Bu kurumlardan birisi spordur. “Spora her çağda ve özellikle de tüm hükümetler tarafından son derece büyük bir önem verilmiştir, kitleleri eğlendirir, sersemleştirir, aptallaştırır ve herkesten çok da diktatörler neden her zaman ve her durumda spordan yana olduklarını bilirler.”³⁰⁰ Kültür bu bakımdan sporun tam karşısında durur “‘Spordan yana olan, kitleleri yanına alır, kültürden yana olansa karşısına’ derdi büyükbabam, bu yüzden tüm hükümetler daima spordan yana ve kültüre karşıdır.”³⁰¹ “Bernhard’ın bahsettiği devlet, aslında Nasyonal Sosyalist devlettir ve özünde bir diktatörlüktür. Tüm devletlerde kitleler daima sporla güdülmüştür, hiçbir devlet her şeyi spora feda etmeyecek kadar küçük ve önemsiz olamaz.”³⁰²

Devletin diktatörlük estirip kültüre karşı olmasının nedeni, kitlelerin aydınlanmasını istememesidir. Çünkü “toplumlarını aydınlatacak olsalar, kısa süre içinde kendi aydınlattıkları bu toplum tarafından yıkılacaklardır.”³⁰³ Toplumun devlet tarafından aydınlanmadan men edilmesi ile kitlelerin aydınlanıp devleti yıkma isteği birbirine paralel gider. “Bu yüzden hayatları boyunca aydınlatılmamış çocukları dünyaya getiren aydınlatılmamışlarla karşı karşıyayızdır.”³⁰⁴ Demek ki kuşaklar boyunca kültürlenmekten uzak ve aydınlanmadan men edilmiş kitleler üretilmiştir ve bunun baş faili de devletin kendisidir. Bu noktada eğitimcilerin ideolojik işlevi ile devletin temel siyasi amacı arasında dört dörtlük bir kesişmeden bahsetmek mümkündür.

Öyleyse eğitim ve din gibi devlet de bir ruh katilidir: “Bizler ruhsal açıdan Katoliklik ve Nasyonal Sosyalizm arasında sıkışmış olarak yetiştik ve sonunda halkı aptallaştıran posterlerden ibaret olan Hitler ile İsa arasında ezildik.”³⁰⁵ Hitler’den İsa’ya geçiş, Bernhard’ın gelişiminde önemli bir adımdır; çünkü Nasyonal Sosyalizm’in yenilgisinin ardından Katolik bakış açısı ülkeyi egemenliği altına almıştır.

³⁰⁰ Bernhard T., *age* , s. 45-46.

³⁰¹ Bernhard T., *age* , s. 45-46.

³⁰² Bernhard T., *age* , s. 45-46.

³⁰³ Bernhard T., *age* , s. 54.

³⁰⁴ Bernhard T., *age* , s. 54.

³⁰⁵ Bernhard T., *age* , s. 65.

Eskiden Nazi şarkıları söylediğimiz yerde, şimdi kilise şarkıları söylüyorduk. Nasyonal Sosyalizm ile temelinde aynı olan insan düşmanı cezalandırma mekanizması çalışıyordu. Nasıl Nazi döneminde öğünlerden önce Grünkranz Heil Hitler derken yemekhane masalarının başında hazırolda duruyor ve ancak bunun ardından oturma ve yemeğe başlama izni alıyorsak, şimdi de Franz Amca kutsal yemekler derken aynı şekilde masaların başında dikiliyorduk, ancak ardından oturup yememize izin veriliyordu. Öğrencilerin çoğu, nasıl Nasyonal Sosyalizm döneminde Nasyonal Sosyalizm eğitimi alıyorsa, şimdi de ebeveynlerinden Katoliklik eğitimi alıyordu.³⁰⁶

Değişen, iktidarın adı olmuştur ama mahiyeti olduğu gibi kalmıştır. Amaç hâlâ ruhların hadım edilmesidir. Büyükbabası Bernhard'ı bu iki ahmaklık biçiminin (Nasyonal Sosyalizm ve Katoliklik) etkisi altında kalmasını diye durmaksızın uyarmaktadır. “Şimdi İsa'nın bedeninin her gün ve yaklaşık yılda üç yüz kere yenip yutulması, Adolf Hitler'e verilen günlük selamdan farklı değildi.”³⁰⁷ Demek ki gündelik ritüellerin ve kurumsal mekanizmanın nasıl işlediği konusunda Bernhard, büyükbabası sayesinde, büyük bir farkındalığa ve nefret duygusuna sahiptir. Bu ritüeller, siyasi marşlar ve söylenen ilahiler, ona aptalca ve ahmakça gelmektedir. Her iki iktidar formunda da Bernhard kendisinin ve diğer insanların mahvedildiğini ve aydınlanmadan men edildiğini düşünmektedir.

Devlet aslında kendi iktidarını kurbanları arasında rekabet yaratarak sürdürür. Her zaman kurbanlar kendi aralarından en zayıf olanı seçer ve her durumda bu kişi diğer herkesin bilinçli, parmakla işaret edilen hedefine dönüşür.

Toplum olarak topluluk daima en zayıf olanı bularak insafsız alaylarına ve her defasında daha da korkunçlaşan alay ve aşağılama işkencelerine tabi tutar ve her defasında daha da yaralayıcı alay ve aşağılama işkenceleri keşfetmekte en yaratıcı olan, topluluktur. Ailelere bakmamız yeter, onlarda hep alay edilen ve dalga geçilen bir kurban buluruz, üç insanın olduğu yerde mutlaka alay edilen ve aşağılanan birisi vardır ve

³⁰⁶ Bernhard T., *age*, s. 63.

³⁰⁷ Bernhard T., *age*, s. 63.

*daha büyük topluluk bu gibi bir ya da daha çok kurban olmadan toplum olarak varlığını asla sürdüremez.*³⁰⁸

Demek ki ruhları mahvetme işlemi, en tepeden (devlet) başlar, oradan kurumlar aracılığıyla tüm topluma yayılır. Bütün bir topluluk, her bir katmanı ve her bir hücresiyle, ruhların mahvedilmesine dönük bu büyük projenin esiri olur ve kendisini durmaksızın aynı amaca hasreder. Aslında burası en radikal hâliyle Hobbescu bir toplumdur ve bireyler arasında uyumu ya da ahengi kurabilecek hiçbir toplum sözleşmesi ya da Hegelci anlamda hiçbir tanınma ve zihinsel doyum ilişkisi olanaklı görünmemektedir. “Doğada her zaman olduğu gibi, zayıflamış unsurların üzerine saldırılır; kanlan emilir, öldürülür ve yok edilirler. İnsan toplumu da bu açıdan en alçak, zira en sinsi olanıdır.”³⁰⁹ Demek ki Bernhard’inki iflah olmaz kötümserlikte bir insan doğası fikridir ve burada bu doğanın düzeltilebilir olduğuna ilişkin hiçbir ima ya da çözüm önerisi mevzubahis değildir.

Bunu sadece Avusturya toplumunun tarihsel bir anlatısı olarak değil, bütün bir tarihsel toplumsal dünyanın ezeli-ebedî hakikati olarak anlamamız gerekir. “Yüzyıllar bunu hiç değiştirmemiştir, tersine, yöntemler daha da inceltilmiş ve dolayısıyla daha da korkunçlaşmış, daha da alçaklaşmıştır, ahlak bir yalandır.” Sağlıksız bir toplum içten içe çürümüş, aslında devletin ideolojik aygıtları tarafından çürütülmüş hastalıklı ve ruhunu yitirmiş bireylerden oluşan devasa bir zombiler makinesidir. “Sözde sağlıklı kişi daima içten içe hasta ya da kötürümün varlığından haz duyar ve topluluk ve toplumlarda tüm sözde sağlıklılar sözde hastalar ile sakatların varlığından haz alırlar.”³¹⁰ Öyleyse Bernhard açısından devlet, diğer tikel kurumları üstyapılandıran ve bütün kötülükleri doğuran başat mekanizmadır.

³⁰⁸ Bernhard T., *age*, s. 81.

³⁰⁹ Bernhard T., *age*, s. 87.

³¹⁰ Bernhard T., *age*, s. 87.

5. SONUÇ

Bu tezde, Thomas Bernhard'ın Otobiyografik Beşleme'sinde anlattığı anti-otoriter veçhelere odaklanılmıştır. Bernhard'ın yapıtları genel olarak onun otorite ile ilgili düşüncelerinden ve özel olarak geliştirdiği bireysel karşı çıkışlarından ayrılamaz. Bunların kökleri, hem Almanya ve Avusturya toplumlarının geçirdiği dönüşümlerde hem de yirminci yüzyıl dünyasının ilk yarısında meydana gelen siyasi ve kültürel olayların içeriğinde yatmaktadır.

Bernhard'ın içine doğduğu dünya, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan koşulların ezici baskısını hissettirdiği bir dünyadır. Bu büyük savaş, toplumların kendi içerisindeki çalkantıları ve diğer uluslarla ilişkilerini derinlemesine dönüştürmüş ve ortaya çıkan iktisadi krizle birlikte çok daha ciddi sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde ulus-devletler, (Almanya ve Avusturya da dâhil olmak üzere) kendi içlerine kapandığı ve iktisadi ve siyasi sorunlarını kendi içlerinde çözmeye çalıştığı bir dünya yaratmıştır. Yükselen işsizlik ve enflasyon nedeniyle orta sınıfların büyük bir kısmının kendi toplumsal konumlarını kaybetme tehdidi ile karşı karşıya geldiği ve iktisadi göstergelerin büyük düşüşler sergilediği bir dönemdir bu. Buna bulunan siyasi çözüm, milliyetçiliğin ve faşizmin yükselmesidir. Nazizm deneyimi ve bunun oluşturduğu travmatik sonuçlar, Bernhard açısından ciddi bir sorun ve edebi malzeme oluşturmuştur.

Bernhard Avusturya kültürünü durmaksızın eleştiren ve genel olarak ülkesinin siyasi ve ekonomik kurumlarından nefret eden biridir. Onun tavırları genellikle çok büyük gerçekliklerle ilgilidir. Yani genel olarak Avusturya insanından bahsederken, eleştiri oklarını acımasızca hedefinin adeta ruhuna saplar. Dolayısıyla kendisini bu kadar geniş kategorilerle konuştuğu için istisnaları dikkate almamakla suçlayan çok fazla eleştirmen ve sıradan insan olmuştur. Ancak bu genellemeler aynı zamanda Bernhard'ın kullandığı bilinçli bir parodi tekniğidir. Çünkü kendi yaşadığı dönemde kamusal gündemde yapılan tartışmalarda böylesi genellemeler ve abartılar çok fazla kullanılmaktadır. Aşırı genelleştirici kamusal bir retorik karşısında o da aşırı genelleştirici bir karşı retorik geliştirmiştir.

Bu toplumsal durum, ciddi bir kriz ve felaket çağı olarak adlandırılabilir. Toplumsal kurumlar ve genel işleyiş tam anlamıyla istikrarsızdır ve dünya bu aralıkta iki dünya savaşı ve büyük bir ekonomik krizle sarsılmıştır. Kapitalizm ve onun sorgulanmadan kabul edilen öğretileri bir çırpıda çökmüştür. Ekonomik yaşam ve siyasi

ilişkiler evrensel bir bütünlük ve ahenkten çok uzaklaşmış ve devletlerin kendi gündemlerine döndüğü görülmüştür. Geçmişin istikrarlı kurumlarına geri dönmek için çabalayan devletlerin bu niyetlerinde başarılı olamayacağı ortaya çıkmıştır ve uygulanan siyasetlerin sonucu –devlet denetimi, müdahalecilik, himayecilik vb.– büyük bir yıkım olmuştur. Avusturya toplumu özelinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'dan bile çok daha ciddi sonuçlar doğduğunu ve imparatorluğun mutlak anlamda çöktüğünü söylemek gerekmektedir. Nazizmin yükselişinin ardında bu çöküşün yattığını söylemek anlamsız olmayacaktır. Gerçek şu ki Avusturya toplumu, modern batı kapitalizminin içine düştüğü toplumsal bunalımı, demokratik ve halkçı araçlarla çözmekten uzak bir yerdedir. Robert O. Paxton'un belirttiği gibi:

*Birçok kişi, faşizmin 1890'ların kültürel karamsarlığından, ilk 'kitlelerin millileştirilmesi'nin kargaşasından, I. Dünya Savaşı'nın gerilimlerinden ve liberal demokratik rejimlerin bu savaşın ardından, özellikle de Bolşevik Devrimi'nin yayılmasıyla birlikte mücadele etme yetersizliğinden kaynaklanan belirli ve benzersiz bir krizin ürünü olduğu konusunda onunla hemfikir olmuştur.*³¹¹

Örneğin Edith Sheffer'a göre, "Viyana Üniversitesi'nde, 1933'ten beri Nazi Partisi'nin ateşli bir üyesi olan anatomi uzmanı Eduard Pernkopf, Tıp Fakültesi dekanı olarak atandı."³¹² Buradaki esas amaç, kurumun nasyonal sosyalist ilkeler uyarınca dönüştürülmesiydi. Bu doğrultuda yeni tıbbın amacı, nüfus arasında "genetik olarak değerli" olanların teşvik edilmesi ve "kalıtsal olarak aşağı olanların sterilizasyon ve diğer yöntemlerle ortadan kaldırılması" idi.³¹³ Buna benzer bir dizi siyasi yaptırım daha uygulanmıştı. "Tıp fakültesi, çoğunluğu Yahudi olan fakültenin yüzde 78'ini, üç Nobel Ödülü sahibini de içerecek şekilde görevden aldı. 197 doktordan sadece 44 fakülte üyesi kaldı."³¹⁴ Binlerce tıp personeli işini kaybetmiş ve büyük bir kısmı ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştı. Daniel J. Goldhagen'a göre, "Avusturya'da da Almanya'da olduğu gibi, Yahudilerin daha geniş toplumu sömürdüğü ve zarar verdiği düşünülüyordu."³¹⁵

³¹¹ Robert O. Paxton, *The Anatomy of Fascism*, Alfred A. Knopf, inc, New York, 2004, s. 172.

³¹² Edith Sheffer, *Asperger's Children: The Origins of Autism in Nazi Vienna*, W. W. Norton & Company, Inc, Thorndike, 2018, s. 115.

³¹³ Sheffer E., *age*, s. 115.

³¹⁴ Sheffer E., *age*, s. 115.

³¹⁵ Daniel J. Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, Alfred A. Knopf, inc, New York, 1996, s. 286.

Bernhard'ın çocukluğu ve ilk gençliği bu dünyadan miras kalan yoksulluk ve belirsizlik ortamında şekillenmiştir. Çocukluğunda ailesi tarafından zorla Hitler Gençliği Yatılı Okulu'na gitmek zorunda kalan Bernhard, burada çok ciddi bir ayrımcılığa uğramış ve okulun zorlu koşulları altında adeta hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Çok kalabalık bir yatılı okulda okumak zorunda kalan Bernhard tutucu ve soğuk bir eğitimden geçmiştir ve genel olarak eğitim kurumları ile ilgili ve özel olarak devletin kendisi ile ilgili olumsuz fikirleri bu ilk deneyimine kadar uzanmaktadır. Bir başka deyişle, Bernhard, çok ciddi bir ekonomik yoksulluğun ve yalnızlığın ortasında, kendisini adeta hayatta kalmak için ölümüne mücadele vermek zorunda kaldığı bir ortamda bulmuştur. Bu ortamda öğretmenlerinden nefret etmiş ve genel olarak aldığı eğitimin düşünsel hayatı üzerinde herhangi bir etkisi olmamıştır.

Gerçekten de Bernhard'ın anarşist bir nihiliste dönüşmesinin ardındaki en ciddi olaylardan biri, bu eğitim deneyimidir. Norbert Elias'a göre, "otoriter aile yapısı, devletin otoriter yapısıyla çok yakından ilişkilidir."³¹⁶ Bu yapı uzun bir zaman dilimi içerisinde gelişen bir sürecin sonucunda ortaya çıkmıştır. "Almanların kişilik yapısı, yüzyıllar boyunca kesintisiz devam eden bu mutlakiyetçi geleneğe uyum sağlamıştı."³¹⁷ Öğretim kurumları insanı vasıfsız ve düşüncesiz birer makinaya dönüştürür. Belli siyasi liderlerin varlığı dosdoğru dayatılır ve belli tarihsel anlatılar öğrencilere doğruymuş gibi ezberletilir. "Buna ek olarak, emir ve itaat, üstünlük ve astlık gibi askeri formlar, diğer alanlardaki insan ilişkileri için geniş çapta modeller olarak hizmet ediyordu. Bunlar, sivil hizmet hiyerarşisinin, polis ve kesinlikle ailedeki davranışlarda gözle görülüyordu. Tüm bu alanlarda ve bazı diğer alanlarda da otoriter devlet modelleri merkezi bir rol oynuyordu."³¹⁸ Öğrencilerin bu süreçte etkin hiçbir payı yoktur. Eğitim ve eğitimci sınıf olan öğretmenler, öğrencilere yapmaları gereken şeyleri yukarıdan acımasızca dayatırlar ve onlara fikirlerini bile sormazlar. "Bu tür bir kişilik yapısına sahip insanlar için, emir verme görevi olanlar ile itaat etme görevi olanlar arasındaki ayrımların sosyal olarak resmileştirilmesi, sosyal ilişkilerde net yönelimler sağlıyor ve ortaya çıkan sorunlarla başa çıkmayı kolaylaştırıyordu."³¹⁹ Aynı şey sağlık, din ve diğer devlet kurumları için de geçerlidir. Burada eski toplumdaki yol gösterici otoritelerin ve

³¹⁶ Norbert Elias, *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Columbia University Press, New York, s. 289.

³¹⁷ Elias N., *age*, s. 289.

³¹⁸ Elias N., *age*, s. 289.

³¹⁹ Elias N., *age*, s. 69.

bilgeliğin yerini kurumsallaşmış devletin ve onun eğitim kurumlarının alması gibi önemli bir toplumsal dönüşümden bahsetmek gerekir.

Bernhard'ın edebi yapıtlarına bakıldığı zaman, burada hiçbir zaman başarılı bir ilişkiden bahsedilemeyeceği görülecektir. "Bernhard'ın eserleri esasen sürekli, ancak başarısız bir şekilde nihilizme karşı verilen bir mücadeleyi yansıtır."³²⁰ Bir başka deyişle, Bernhard'ın kurmaca dünyası, insanlar arası ilişkilerin ziyadesiyle yabancılaştırıcı olduğu ve bireyler arasında ortak bir dilin kurulamadığı şeyleşmiş ve düşmüş bir dünyadır. Bu eserlerde genel olarak bilim insanları, sanatçılar ve genelde önemli meslekleri işgal eden insanlar canlandırılır. Ama bunların hiçbiri, kendine biçtiği eylemi doğrudan gerçekleştirebileceği somut bir duruma ulaşamaz. Karşılıklı ilişkilerin tanınmaya ve doyumuna değil, düşmanlığa dayalı bir mantığı vardır. Başarısızlık ve tekrar kişisel eylemlerin kaçınılmaz yazgısıdır. Aslında Bernhard'da bireysel eylemin tek mantıklı açıklaması aralıksız bir tekrar ve yeniden başlama durumuna vesile olmasıdır. Fakat bu yeniden başlamanın kendisi eylemin esas içeriği olunca, eylemin kendisinin yerine geçer ve asla dışsallaşamaz. Benzer şekilde, bu tezde yeterince ortaya konulduğu şekilde, Bernhard'ın nesnelere tasviri, fazlasıyla geneldir ve çoğu zaman nesnelere dünyasında temsile ve anlatıya direnen bir tür ele geçirilmez sert bir çekirdek olduğunu düşündürür.

Gerçek şu ki bu dünyada özne ile nesneyi ya da içerisi ile dışarısını birleştirebilecek herhangi bir dolayımlayıcı kavram ya da deneyim yoktur. Anlam ile varoluş ya da kamusal ile özel asla bir araya gelemez ve bunlar karşılıklı ilişkileri içerisinde sürekli çelişki üreten diyalektik karşıtlar olarak var olmak zorunda kalırlar. Bernhard'ın da içine doğduğu yeni toplumda roman karakterleri tam anlamıyla anlamlı varoluşu durmaksızın aramak ve bulamadan hayal kırıklığıyla yüz yüze gelmek mecburiyetindedirler. Bernhard'ın başkarakterlerinin kendine özgü durumu da bu içgörüyü uyuşmaktadır. Onun karakterleri de tümgüçlülük ve kendinden eminlik kisvesi altında ne zaman eyleme geçseler, karşı tarafın kendilerini asla anlamadığı bir boşluk ve yabancılaşma durumuyla yüz yüze gelirler. Yine de Bernhard, onların tekrar tekrar eyleme geçecekleri zihinsel bir takıntıyı karakterlerine bahşeder ve bu zihinsel nevrozlar tekrarların ve başarısız girişimlerin bir sonucu olarak durmadan üretilir ve yeni baştan üretilirler.

³²⁰ Charles W. Martin, *The Nihilism of Thomas Bernhard: The Portrayal of Existential and Social Problems in his Prose Works*, Editions Rodopi BV, Amsterdam, 1995. s. 25.

Öyleyse Bernhard toplumsal eylem arayışından ve onun dönüştürücü potansiyelinden asla vazgeçmemiştir, denebilir. Bunun ardındaki en net kanıt, genel olarak kahramanlarının ve özel olarak kendisinin eleştiriyi ve tavizsizliği hiçbir zaman elden bırakmamış olmasıdır. Bernhard devletten ve devletin temsil ettiği her şeyden her zaman tüm benliğiyle nefret etmiştir. Onun bu nefreti kendisini azılı bir anarşist kılmıştır; toplumsal eylemin giderek anlamsızlığa ve temsile gelemeyişine vurgu yapması ise nihilizme yakın durmasına olanak tanımıştır. Anarşi ve nihilizm onun dünya görüşünün ayrılmaz iki yüzü olmuştur.

Bu dünya görüşünün şekillenmesinde, Bernhard'ın dedesinin büyük bir etkisi olmuştur. Babasının kendisi doğmadan annesini terk etmesi ve annesinin başka biriyle evlenip Hollanda'ya yerleşmesi, çocukluğunda çok fazla yalnız kalmasına ve yoksullukla yüz yüze gelmesine neden olmuştur. Fakat kendisiyle müşfik ve yol gösterici bir ilişki kuran dedesi, ona kılavuz olmuş ve Bernhard üzerinde ciddi bir etkide bulunmuştur. Burada diyebiliriz ki eski toplumun ortadan kaybolmuş gelenekleri ve yol gösterici bilgeliği adeta Bernhard'ın dedesinde somutlaşmış ve onun hayatı boyunca gideceği yolu düşünceleriyle ve siyasi tutumuyla şekillendirmiştir. İlk zamanlar sosyalizme yakın olan dedesi, zamanla anarşizme yakınlık duymuş ve bu anarşist tutum Bernhard'ın olgun zihinsel yaşantısını derin bir şekilde şekillendirmiştir. Bernhard, yaşamı boyunca, tıpkı dedesi gibi, devleti ve Avusturya kültürünü her fırsatta eleştirmiştir ve aynı şekilde kendisine yaşamı boyunca durmadan eleştiriler ve olumsuz yargılar atfedilmiştir. Teoride her şeyi yok etme fikri denebilecek nihilizm ve dünyanın anlamsız olduğu düşüncesi, Bernhard'a dedesinden miras kalmış gibi görünmektedir.

Bu düşünce çizgisi takip edildiğinde, Bernhard'ın yaşamındaki ve yapıtlarındaki en kayda değer temalardan birinin ölüm olduğu görülecektir. Ölüm hem eski Avusturya geleneklerinin yok olması anlamında, hem de çocukluğunda geçirdiği zatürre hastalığı nedeniyle verdiği yaşam mücadelesi nedeniyle, onun en gözde izleklerinden biri olmuştur. Bernhard'ın karakterleri genelde ölüm karşısında mutlak anlamda mağlup olurlar ama kendisi delikanlılık çağında ölümü yenmiştir. Aynı dönemde annesini ve büyükbabasını kaybeden Bernhard bir tür savunma mekanizması olarak ölümü küçümsemek gibi bir yol seçmiştir. Dolayısıyla yazar olarak Bernhard ile eylem adamı ya da pratik insan olarak Bernhard arasında ölüme karşı geliştirdikleri tutum açısından bir paradoks olduğu söylenebilir. Kahramanları ölüme ansızın yakalanan ve onun karşısında ne yapacaklarını bilemeyen çaresiz tiplerdir. Üstelik kendi sanatsal üretimi

bağlamında bakılırsa, ölümün bütün projeleri yok eden gücünden başkarakterlerini kurtaracak hiçbir güç yoktur.

Bu bakımdan, onun sanatsal yaratımı, aslında, Aydınlanma'nın özerk ve kendi projelerinin yaratıcısı olan özgür birey tasarımını yıkıp yerine kendi kendini kandıran ve gayrişahsi güçlerin esiri olan kötümser bir birey idealini geçirmiştir. Bu eski birey kavrayışı aslında dünya karşısında kendini kandırmanın bir biçimidir ve Nazizm ile Katolikliğin ortaya çıkışı bu kavrayışın bir sonucudur. Avusturya toplumu da bu birey tipinin yaygınlaşması nedeniyle yozlaşmıştır. Aile içerisinde resmedilen bir Bernhard karakteri, bu yozlaşmanın bütün somut emarelerini üzerinde taşır. "Katı rejim ve acımasız disiplin aynen devam eder; pansiyonun sorumluluğu Nazi bir zorbadan Katolik bir zorbaya geçer; duvardaki Hitler resmi bir haçla değiştirilir, çocuklar piyano eşliğinde Nazi şarkıları söylemek yerine, armoni eşliğinde ilahiler söylemeye zorlanır."³²¹ Sistemle uyumsuz ve Bernhard'ın kişiliğini hatırlatır biçimde konformist tavırlardan nefret eden karakterler, entelektüel kapasitelerini ve ayırt edici niteliklerini korumak için neredeyse her şeyi riske ederler.

Ancak kendinden geçerek eyleme girişen bu kişiler delilik, toplumsal tecrit ve intihar gibi en uç çözümlere ya da sınırlara savrulurlar. Bu uç durumlarda gezinmek zorunda kalan kahramanlar, aşırı yoğun bir bilinç durumu içerisinde devinip dururlar ve normal psikolojik kategorilerle anlaşılmaları imkânsızdır. Öyleyse Avusturya toplumunun yeni kimliği Bernhard tarafından bir güzel değersizleştirilir ve bu kimliği üstlenen karakterler tarihsel ve toplumsal güçlerin ulaştığı devasa boyutlar nedeniyle projelerinde başarısızlığa uğrarlar. Aslında karakterlerin bu şekilde başarısızlığa uğraması ve herhangi bir değer ileri sürülmesinin olanaksız olması, Bernhard'ın anarşi ve nihilizmi benimseyişini açıklayan şeydir.

Demek ki Bernhard amansız bir isyankârdır ve kendi kültürü içerisinde var olmaktan hoşlanmayan bir yabancıdır. O kadar ileri gider ki bu tutumunda Bernhard, Avusturya'nın faşist geçmişi ile yüzleşmekten ve onu kendi çağdaşlarından çok daha derinlemesine irdeleyip eleştirmekten geri durmamıştır. Gelgelelim Bernhard aynı zamanda Avusturya edebiyatının en kanonik figürlerinden biridir. Yani bir şekilde bu isyankâr tavır sistem içerisinde bir parça soğurulmuş gibi görünmektedir. Bu onun yaşamı boyunca kendisine eşlik eden paradokslardan biridir.

³²¹ Thomas J. Cousineau, *Three-Part Inventions: The Novels of Thomas Bernhard*, University of Delaware Press, Newark, 2010, s. 144-145.

Bernhard Avusturyalı karakter sistemini hastalıklı ve patolojik bir kişilik olarak resmetmiştir. Dolayısıyla geçmişin çalkantılı atmosferinden kopup normalleşmeyi deneyen Avusturya kültürü içerisinde Bernhard, kendisine eskinin şimdide varlığını sürdüren patolojik komplekslerini durmaksızın hatırlatmak gibi bir rol biçmiştir. Bu durumu bir bellek kaybı olarak yorumlayan Bernhard, Avusturya toplumunu yaşadığı zihinsel zayıflıktan kurtarmak için apayrı ve eklektik bir üslup benimsemiştir. Bu üslubun amacı, verili sanat, kültür ve siyasal düzen arasındaki karmaşık ve yakın ilişkileri ve alttan alta süregiden birlikteliği baltalamaktır. Onun yazılarında popüler üsluplar ile avangart üslupların tuhaf bir karışımı ile karşı karşıya geliriz. Bir başka deyişle, Bernhard'ın düzyazısında, modernist seçkin üslup ile popüler üslup iç içe geçer ve birbirlerini durmadan dönüştürürler. Dolayısıyla Bernhard'ın bu üslup birlikteliği sayesinde farklı bir siyasal estetik geliştirdiğini söylemek mümkündür.

Bu tez boyunca, genel olarak Almanya ve Avusturya toplumlarının içine düştüğü krizin maddi veçheleri ve Bernhard'ın bu krize verdiği estetik ve siyasal tepkilerin maddi içerimleri ele alınmıştır. Bernhard'ın içerisinde yaşadığı kültürden ve kendi ulusunun siyasi durumundan nefret etmesi ve kişisel olarak geliştirdiği otorite karşıtı tavırlar, yaşamı boyunca kendisine eşlik etmiştir ve bir yazar olarak onun en ayırt edici niteliği olarak görülebilir. İster kültürel ister politik ister edebi olsun, Bernhard'ın anti otoriter tavrı, bütün bir yaşamını ve eserleri çaprazlama kesen uzunca bir ipe benzetilebilir. Bu tezde söz konusu tavrın hangi ortamda şekillendiği ve hangi toplumsal sorunlara karşı ileri sürüldüğü açıklanmak istenmiştir. Bu tartışma daha geniş bir edebiyat teorisi kapsamında da yürütülebilir ama bu başka bir çalışmanın konusudur.

6. KAYNAKLAR

- Bauer O. (2019). “Faşizm”, *Faşizm ve Kapitalizm*'in içinde, (çev. Rona Serozan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Berend I.T. (2015). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*, (çev. Serpil Çağlayan), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Bernhard T. (2006). *Eski Ustalar*, (çev. Sezer Duru), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bernhard T. (2015). *Kiler – Bir Kaçış*, (çev. Sezen Duru), Sel Yayınları, İstanbul.
- Bernhard T. (2015). *Neden – Bir Değini*, (çev. Sezer Duru), Sel Yayınları, İstanbul.
- Bernhard T. (2016). *Çocuk*, (çev. Sezer Duru), Sel Yayınları, İstanbul.
- Bernhard T. (2016). *Nefes – Bir Karar*, (çev. Sezer Duru), Sel Yayınları, İstanbul
- Bernhard T. (2016). *Soğuk – Bir Soyutlama*, (çev. Sezer Duru), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Cousineau T.J. (2010). *Three-Part Inventions: The Novels of Thomas Bernhard*, University of Delaware Press, Newark.
- Dowden S.D. (1991). *Understanding Thomas Bernhard*, University of South Carolina Press, Carolina.
- Dowden S. (2020). “Radical Style: Bernhard, Sontag, Kertész”, *Thomas Bernhard's Afterlives*'in içinde, ed. Stephen Dowden, Gregor Thuswaldner and Olaf Berwald, Bloomsbury Academic, New York.
- Elias N. (1997). *The Germans: Power Struggles and the Development of Habitus in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Columbia University Press, New York.
- Ferguson A. (2010). *When Money Dies: The Nightmare of Deficit Spending, Devaluation and Hyperinflation in Weimar Germany*, PublicAffairs, New York.
- Gellen K. (2020). “Writing Failure: Geoff Dyer, Thomas Bernhard, and the Inability to Begin”, *Thomas Bernhard's Afterlives*'in içinde, ed. Stephen Dowden, Gregor Thuswaldner and Olaf Berwald, Bloomsbury Academic, New York.
- Goldhagen D.J. (1996). *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, Alfred A. Knopf, inc, New York.
- Görner R. (2002). “The Broken Window Handle: Thomas Bernhard's Notion of *Weltbezug*”, *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'in içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester.
- Hobsbawm E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991, Aşırılıklar Çağı*, (çev. Yavuz Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul.

- Honegger G. (2001). *Thomas Bernhard: The Making of an Austrian*, Yale University Press, London.
- Karabulut, M. (2013). *Ingebor Bachman, Thomas Bernhard ve Peter Handke'nin Eserlerinde Avusturya İmgesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Konzett M. (2002). "National Iconoclasm: Thomas Bernhard and the Austrian Avant-garde", *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'in içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester.
- Lorenz D. (2002). "The Established Outsider: Thomas Bernhard", *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'in içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester.
- Lukacs G. (2014). *Roman Kuramı*, (çev. Cem Soydemir), Metis Yayınları, İstanbul.
- Lukes S. (2005). *Power: A Radical View*, Palgrave Macmillian, London.
- Mann M. (2015). *Faşistler*, (çev. Ulaş Bayraktar), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Martin C.W. (1995). *The Nihilism of Thomas Bernhard: The Portrayal of Existential and Social Problems in his Prose Works*, Editions Rodopi BV, Amsterdam.
- Mazover M. (2008). *Karanlık Kıta*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (çev. Mehmet Moralı), İstanbul.
- Paxton R.O. (2004). *The Anatomy of Fascism*, Alfred A. Knopf, inc, New York.
- Rosenberg A. (2019). "Bir Kitle Hareketi Olarak Faşizm: Yükselişi ve Çöküşü", *Faşizm ve Kapitalizm*'in içinde, (çev. Rona Serozan) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Riemer W. (2002). "Thomas Bernhard's *Der Untergeher*: Newtonian Realities and Deterministic Chaos", *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*'in içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester.
- Scout J.C. (1995). *Tahakküm ve Direniş Sanatları*, (çev. Alev Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Sennett R. (2005). *Otorite*, (çev. Kamil Durand), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Seleş, A. (2017). *Ulus Devlet, Bürokrasi ve Siyaset Ekseninde Otoritenin Meşru Kullanımı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman.
- Sheffer E. (2018). *Asperger's Children: The Origins of Autism in Nazi Vienna*, W. W. Norton & Company, Inc, Thorndike.
- Storer C. (2015). *Weimar Almanyası'nın Kısa Tarihi*, (çev. Sedef Özge), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Sümer, O. (2015). *Demokratikleşme Bağlamında Otorite ve Özgürlük*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Schmidt-Dengler W. (2002). “Thomas Bernhard’s Poetics of Comedy”, *A Companion to the Works of Thomas Bernhard*’ın içinde, (ed.) Matthias Konzett, Camden House Publishing, Rochester.
- Tan, Ö. (2018). *Demokrasinin soğuk Yüzü: İki Savaş Arası Dönemde Almanya’da Demokrasi Uygulamaları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Yürüklü, H. (2022). *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü ile Thomas Bernhard’ın Kireç Ocağı ve Bitik Adam Eserlerinde Karşılaştırmalı Olarak Birey ve Toplum Eleştirisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.